

ŠVIESA

Lietuvių Literatūros Draugijos 30-ties Metų Jubiliejus

1915

1945

No. 1

ATBUNDA

“ŠVIESA”

(The Light)

Political, Scientific and Literary Quarterly Magazine, issued by American Lithuanian Workers Literary Society, 46 Ten Eyck St., Brooklyn 6, N. Y.

Editorial Board: R. Mizara, A. Bimba, V. Tauras.

Managing Editor—Anthony Bimba.

Subscription Rates: \$1 a year; single copy 25c.

Entered as second class matter September 21, 1934, at the Post Office at Brooklyn, New York, under the Act of March 3, 1879.

TURINYS

Mūsų Jubiliejus. A. Bimba	3
Praeitis, Dabartis ir Ateitis. L. Prūseika	5
Mūsų Darbo 30 Metų Sukaktis. D. M. Solomskas	7
Pražydės Lietuva. Ellėraštis. Stasys Jasilionis	8
L. L. D. ir L. D. S. Rojus Mizara	9
Atsiminus L. L. D. Įsikūrimą. D. G. Jusius	10
Lietuvi, To Niekad Nepamiršk! V. Andrusis	11
Vilnius Laisvas. Ellėraštis. Liudas Gira	12
Lietuvių Literatūros Kelias. Kostas Korsakas	13
Reikšmingo Išradimo Sukaktis. Dr. A. Petrika	21
Ekonominiai Keliai iš Karo į Talką. V. Tauras	23
Lietuvių Tautos Dvasios Slopintojai. Jonas Marcinkevičius	28
Apkaso Žiedeliui. Ellėraštis	29
Liepos 21 Sukaktuvėm. Ellėraštis. Liudas Gira	29
Nacių Siuntėjimas Vilniaus Universitete. Prof. Dr. J. Matulis	30
Prie Vilniaus. Ellėraštis. Salomėja Nėris	33
Iš Karaliaučiaus Praeities. P. Pakarklis	34
L. L. D. ir Kanados Lietuviai. J. Yla	37
Nušvinta Rytas. Ellėraštis. P. Pilėnas	38
Sirdies Ligos ir Veiklumas. Dr. J. J. Kaškliaučius	39
“Žmonės Mūsų Pusėje.” Dr. A. Petrika	41
Paežerės Pasala. Pasakėčia. J. Zinkus	44
Lietuva. Ellėraštis. Salomėja Nėris	48
Parjos Jauni Berniukai. Ellėraštis. E. Mieželaitis	48
Amerikos Vergo Gyvenimas. A. Gilmanas	49
Be Paguodos. Ellėraštis. Stasys Jasilionis	52
Muzika. Ellėraštis. A. Dagilis	52
Poetė Salomėja Nėris. St. Jasilionis	53
Montrealo Lietuvių Gyvenimas. J. Čeponis	59
Mūsų Literatūra, Išleista Karo Metu. R. Mizara	60
Knygų Apžvalga	64

07

BKC IV 68 3
29662
Knygos
Biblioteka

ŠVIESA

The Light

Prenumeratos kaina: metams \$1.00
Pavienis numeris 25c

Politikos, Mokslo, Meno ir Literatūros
Trimėnesinis žurnalas

Leidžia Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija, 46 Ten Eyck Street, Brooklyn 6, N. Y.

Redakcinė komisija: R. Mizara, A. Bimba, V. Tauras. Atsakingasis redaktorius: A. Bimba.

No. 1

Sausis-Vasaris-Kovas (January-February-March), 1945

Metai XII

Mūsų Jubiliejus

A. BIMBA

Puikiai atsimename 1915 metus. Nuo to laiko audros greitumu praūžė trisdešimt metų. Istorijos mastu matuojant, laikotarpis visai trumpas. Žmogaus gi amžiuje—didžiulė metų krūva. Jaučiame tai visi, kurie jau tais laikais buvome suaugę, nors dar jauni, vyrai ir moterys.

Tai buvo laikai, kada daugelis buvome dar tik pradėję įsitraukti į platųjį dirbančiosios liaudies bruzdėjimą. Daug kas tame judėjime buvo mums visiškai nauja, mažai suprantama. Bet buvome pilni jaunų energijos. Troškome laimės, veržėmės į šviesą. Sušilę įieškojome naujų priemonių padidinimui savo žinojimo, praplėtimui savo regėčio, pakėlimui savo kultūrinio lygio.

Tai buvo laikai, kada daugumoje tebebuvo naujakuriais šioje šalyje, su pavydu žiūrėjome į tuos, kurie jau skaitėsi tikrais amerikais, o mus "grinoriais" vadindavo. Nėdėlę saujaletę mūsų inteligentų—kalbėtojų, redaktorių bei rašytojų tiesiog ant rankų nešiojome, jais didžiavomės ir siekėme juos imituoti. Kiekvieną jų gerbėme ir skaitėme savo mokytojais, švietėjais, vadais.

Tai buvo prieš trisdešimt metų. Nūnai daug kas yra pasikeitę. Daug "paslapčių" atsidarė, daug painiavų išsiryškino, daug senųjų problemų išsprendė ir daug naujų iškilo. Tasai audringas trijų dešimtų metų laikotarpis pastūmė šalin nuo darbininkų judėjimo vadovybės vienus, pastatė kitus. Iš jų, kuriuos anais metais beveik viršžmogiais skaitėme, pasiliko ištikimais socializmo idealams tik tai vienas kitas.

Tai visa dabar įdomu prisiminti. Nes visose tose išlaikinėse ir vidujinėse audrose aktyviai dalyvavo didžioji Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija, kurios trijų dešimtų metų jubiliejų šiems minim. Su giliu ir nuosirdžiu pasididžiavimu tenka pabrėžti, tačiau, tą faktą, jog visos tos audros bei kovos neišmušė mūsų Draugijos iš pamatinių vėžių, nepakrikdė jos eilių. Ji pajėgė nugalėti visus sunkumus, pernešė visus smūgius, išsipačiojo iš vidujinių nesusipratimų ir frakcinių kovų, ir palaipsniui žygiavo pirmyn, brendo politiniai, augo ir stiprėjo. Šiandien Lietuvių Literatūros Draugija, tartum tasai šimtmetis lietuviškas ažuolas, yra pažiaba ir pasididžiavimas visų pažangiųjų Amerikos lietuvių. Ji tebesijaučia jaunutė, nepaisant pilnų, jos narių, geroکو senstelėjimo; ji tebėra pilna energijos ir pasiryžimo; ji mąsiai naujiems, didiems darbams. Kaip niekada pirmiau, L. L. D. nariai jaučia meilę ir prisirišimą savo organizacijai, žiūri į ją kaip į įrankį ir šaltinį savo kultūros, apšvietos ir veiklos. Jokia kita lietuvių organizacija negali tame susilyginti.

Lietuvių Literatūros Draugija gimė tarpautinių konvulsijų laikotarpyje. Nūnai ji mini savo trijų dešimtų metų gyvenimo sukaktį tolygiai baisių konvulsijų gadyneje. 1915 metais siautė Pirmasis Pasaulinis Karas. Dabar siaučia dar didesnis Antrasis Pasaulinis Karas. Pamatinės jėgos, kurios pagimdė aną karą, buvo tik priblokštos, o ne sutriuškintos. Vokietijos militarizmas buvo tik paklūdytas, bet ne nušluotas. Dirva, iš kurios jis kyla ir

kurioj bujoja, nebuvo sunaikinta. Nebuvo tarptautinės laisvės ir demokratiją mylinčių žmonių ir tautų vienybės taikai išlaikyti: susilaukėme Antrojo Karo!

Karo gadynė tada, karo gadynė dabar! Bet revoliucinio darbininkų judėjimo atsinešimas linkui karo visiškai skirtingas. 1915 metais mes buvome nusistatę prieš karą. Jį smerkėme, prieš jį kovojome. Ar tas nusistatymas buvo teisingas, ar klaidingas, čia ne vieta analizuoti. Bet tas didelis faktas reikia atžymėti. Juk tiksliai todėl ir pirmoji Lietuvių Literatūros Draugijos išleista knyga buvo George R. Kirkpatricko *"Karė—Ko Dėlė?"* Tai buvo perdėm pacifistinė ir prieškarinė knyga—prieš tą ypatingą karą ir prieš karus abelnai. Tai nuoširdus, ugingas prieškarinis veikalas. Knyga pasirodė kaip tik tais metais (1917), kuomet ir Amerika įsitraukė į karą. Socialistų Partija visomis jėgomis metėsi į prieškarinę veiklą. Jos įtakoje mes irgi įsitraukėme į tą kovą. Kirkpatricko knyga buvo neišsamiąs prieškarinės dvasios kėlimo šaltinis. Skaitėme ją ne po vieną kartą, bet po kelius, iš atminties buvome išmokę ilgiausias citatas.

Šiandien, darbininkiškasis judėjimas visa širdžia ir visomis jėgomis remia šį karą, kai po karą prieš fašistinį barbarizmą, prieš hitlerinę-militarinę pavietrę. To viso Amerikos lietuvių sąjūdžio prysakyje stovi Lietuvių Literatūros Draugija. Jos nariai, jos kuopos, jos veikėjai aktyviai dalyvauja kiekvienoje mūsų vyriausybės pastangoje laimėti karą. Ir štai ji duoda net keturius didžiulius toje dvasioje veikalus—*"Tarybų Galybė"* (1941 m.), *"Amerikos Demokratijos Steigėjai"* (1942 m.), *"Didysis Lietuvių Tautos Priešas"* (1943 m.) ir *"Lietuva Ugnyje"* (1944 m.).

Prieš pirmąjį karą viena knyga, už antrąjį da mes tikėjome, kad mes giname civilizaciją, laisvę, demokratiją ir socializmą, kovodami prieš karą; šiandien, remdami karą, laikomės to paties įsitikinimo.

Šis trijų dešimtų metų laikotarpis, be abejo, buvo įvykiais ir perversmais tauringiausias laikotarpis visoje žmonijos istorijoje. Du pasauliniai karai, didžiausia proletarinė revoliucija, aukščiausias socializmo pakilimas vie-

nam šeštadalyje pasaulio, ilgiausias kapitalizmo ekonominis krizis, stipriausias fašizmo įsigalėjimas, absoliutiškas tarptautinės organizacijos taikai palaikyti susmukimas! Visai tai mes pergyvenome, matėme savo akimis, vienoje ar kitoje formoje aktyviškai dalyvavome! Ir nė vienai valandėlei iš scenos nebuvo pasitraukus mūsų Lietuvių Literatūros Draugija. Gal ne visada ir ne visais klausimais jos pozicija buvo teisinga, bet ji kiekvienu sąjūdžiu turėjo aiškia ir griežta poziciją, paremtą idealizmu ir giliu įsitikinimu, į kiekvieną gyvenimo iškeltą visuomeninę problemą stengėsi duoti atsakymą, rodyti Amerikos lietuviams kelią iš painiavų ir keblumų. Jos išleistos knygos ir brošiūros, jos leidžiamas žurnalas *Šviesa*, jos tūkstančių mingų pakeltas balsas, mušė į vieną ir tą patį tašką: *Lietuvi! Švieskis, protauk, mokinkis, stok kovon prieš netiesą ir skriaudas, už laisvę, gerovę ir žmoniškumą!*

Užteks apie praeitį. Mes negyvename vientikt praeitim ir džiaugsmu to, ką dirbome ir veikėme. Mūsų Draugijos akys visuomet atkreiptos į ateitį. Už tai ji gyva ir jauna! Organizacija, kuri tik praeities garbe bando gyventi, kuri nebeturi programos ir perspektyvų atečiai, nebeturi pateisinimo gyventi: ji tik gyvas lavonas. Lietuvių Literatūros Draugija gi, pasisėmus stiprybės iš praeities, visuomet rūpinasi ateitimi. Visuomet ji klausia: *Kas toliau?*

O toliau štai kas:

Šis jubiliejinis Draugijos vajas turi duoti tūkstantį naujų narių!

Visi senieji nariai turi būti geram stovyje, pilnai pasimokėję narines duokles!

Kiekviena kuopa turi būti veikli kuopa!

Šių metų knyga turi išeiti dar pradžioje vasaros!

Šešių mėnesių vajas dėl sukėlimo penkiolikos šimtų dolerių įsteigimui Centralinio Archyvo turi būt šimtu nuošimčių pasekmingas!

Aktyviausias dalyvavimas narių, kuopų ir veikėjų visose Jungtinių Valstijų karo pastangose!

Aktyviausia parama senajai tėvynei Lietuvai užsigydyti karo žaizdas ir pilnai atsiesti!

Praeitis, Dabartis ir Ateitis

L. PRŪSEIKA

GYVENSIME IR DAR SMARKIAU DIRBSIME.

Jautriais žodžiais J. Jurginis rašo Vilniaus "Tiesoj" apie nacių sušaudytą Liudą Adomaską. Paskutinį kartą jiedu buvo susitikę Vilniuj. Senis, kuriam netrukus turėjo sueiti 60 metų, buvo panašus į jaunikaitį.

"Užkalbinęs—rašo Jurginis—aš pagyriau jo žvalumą ir pasiūliau lipti į Gedimino kalną. 'O ką, manai, neįlipsiu,' atšovė jis man ir pasuko kalno pusėn. Iš kalbos aš patyriau jo begalinį norą gyventi."

Per 18 metų Liudas Adomaskas buvo katalikų kunigu. Jo pažiūrų evoliucija nuvedė jį pas komunistus. Prie smetoninio režimo ir

L. PRŪSEIKA

prie okupantų Liudas Adomaskas išbuvo kėlėjime 11 metų. Jį nužudė rudieji bestijos.

Ar jums nesminga širdin tie žodžiai apie "begalinį norą gyventi" ir kopti į Gedimino kalną, tarytum jis būtų buvęs jaunuolis? Tiek išvargęs ir iškentėjęs Liudas Adomaskas skaisčia viltim ir nepalaužiamą energiją žiūrėjo į ateitį. Buvo jis senas žmogus, bet jaunas jausmais. Jam neteko išvysti laisvės saulę patekiant jo senai tėvynei.

Šie keli sakiniai lai bus kaip ir prologas

prie šio rašinio apie Lietuvos Literatūros Draugiją.

"*Begalinis noras gyventi yra vyraujantis motyvas mūsų progresyvių visuomenė.* Juo daugiau metų susikrauja ant žmogaus nugaros, juo didesnis mūsų patyrimų lobynas, tuo labiau mes norime dirbuoti, kad stiprėtume savo visuomeniškų idealų pagrindu. Mes rūšiai ginamės nuo tų patamsio pajėgų, kurios kėsinosi pavogt mums gyvenimo saulę.

Mums, pažangiesiems Amerikos lietuviams, vyriausia rūpi: išlaikyti mūsų sukurtas organizacijas ir stiprinti jas iki galimo maksimumo! Išlaikyti ir stiprinti mūsų laikraščius! Sujungt glaudžiam bendradarbiavime seną ateivišką gentkartę su čia augusiu jaunimu! Stiprint kultūrinius santykius su mūsų senąja gimtine!

Tai pamatiniai dėsniai ir gairės, paremti amerikoniško gyvenimo tikrove ir sąlygomis, su kuriomis mes organiniai susilieję.

Vidurkis Amerikos lietuvių amžiaus arti Liudo Adomasko amžiaus. Vidurkis Lietuvių Literatūros Draugijos narių amžiaus arti to. Bet visi mes, ar beveik visi turime "begalinį norą gyventi."

Aš girdėjau ir girdžiu iš šimtų lūpų: kad tik sulaukčiau tos dienos, kada rudieji galvarieziai bus supliekti!

Visi mes pusėtinai pasenom nuo to laiko, kada įsikūrė Lietuvių Literatūros Draugija. Bet lygindamas jos praeitį su dabartimi, aš džiaugiuosi jos gajumu, jos vis griežčiau pasireiškiančia valia gyvuoti ir stiprėti, jos naujais konstruktyviais planais.

6-7,000 vyrų ir moterų kultūriniam fronte—tikrai stambus atsiekimas. Jei po trisdešimties metų darbų ir kovų mes ne tik nepailsome, bet gundomės kopti į "Gedimino kalną," amerikoniškai tariant, į demokratijos viršukalnį, jei mes numatome dar geresnes savo darbui perspektyvas, tai tas tik įrodo, kad mes labiau įsisamoningame, kaip Lietuvių Literatūros Draugijos patriotai. Supratimas savo pareigų didžiojo patriotinio karo metu dar labiau sustiprino mummyse pasiryžimą dirbti liaudies švietimo srityje, vedant neper-

maldaujaną kovą su faštine gangrena ir bacilom. Knygos taip pat yra ginklas prieš priešą. Kol Lietuva buvo hitleriniu Ostlandu, mūsų knygas ten degino. Tarybų Lietuvoj mūsų LLD knygos bus brangiausia dovana.

Išsprendžia klausimas, kurį nuolat kartoją daugelis LLD narių—kur dėsimė knygas? Jau žinome kur dėsimė.

Kalbant apie Lietuvių Literatūros Draugijos vis didėjančią rolę mūsų visuomeniškam gyvenime, logiškai prašosi palyginimas mūsų atsiekimų su kultūriniu bankrūtu, kuris pasireiškia pas lietuviškus socialdemokratų, klerikalus, tautininkus.

Viskas pas juos pranyko—tik “ant lauko pliko kelios pušelės apykrevės liko.” Letargo miego pastiro Tėvynės Mylėtojų Draugija. 1919 metais tūli menševikai bandė sukliauti ką tai panašaus į Literatūros Draugiją. Kalnas, tačiau, nei pelės nepagimdė. Per 20 suvirš metų menševikai neišstėnė jokios knygos. Tautininkai bandė leisti kelis žurnalus. Tie subankrūtavo. Klerikalai, berods, išleido kelias knygas—maldaklygę, apie Liurdo stebuklus ir Prunskio pronaciškas brošiūras.

Kodėl pas juos tokia kultūrinė impotencija, toks tikrai nihilistiškas nusistatymas tautiniu atžvilgiu?

Pas juos nėra idejiškumo. Jie vaduojasi savanaušiais materialistiniais sumetimais, kad tik skilvys gerai maltų. Amerikos demokratiniai idealai jų didžiūmai svetimi. Lietuva jiems tiek terūpėjo, kad ten prisilajius prie smetoninio lovio. Dabar jie pamišo apjakime, kada lietuvių tauta pasirinko socialistinės kūrybos kelią.

Tūli iš jų gal atsipeikės, tūli ant visuomet persiskirs su lietuvių tauta.

ZVELGIANT ATEITIN.

Lietuvių Literatūros Draugija įsisteigė 1915 metais Brooklyne, po “Laisvės” pastoge. Ten gimė pirmoji kuopa. Tą pačią savaitę įsisteigė kuopos Bostone, Arlington, Vermont, Maspeth, N. Y.

Kuopos dygo viena po kitos. Bet buvo ir opozicijos. Tūli Lietuvių Socialistų Sąjungos veikėjai šnairavo į naują organizaciją. Opozicija pranyko tik tuomet, kuomet 1916 metais į Jungtines Valstijas atvyko Vincas Mickevičius-Kapsukas. Jis tuoj prisidėjo prie Draugijos ir parašė jai knygelę apie Joną Biliūną.

Vincas Mickevičius numatė, kad šiai organizacijai teks sulošti labai svarbi rolę.

Vėliaus, išvykęs Rusijon, kuomet ten prasidėjo revoliucija, Vincas Mickevičius visuomet palaikė draugingus ryšius su LLD. Jis jai davė dvi itin svarbias knygas apie savo buvimą caro kalėjimuose ir apie pirmąją tarybinę valdžią Lietuvoje. Savo laiškuose jis, pats pirmas, davė sugestiją leisti Markso “Kapitalą” lietuvių kalboje. Tas darbas mums buvo persunkus. “Kapitalą” galima bus išleisti tik Lietuvoje.

Literatūros Draugija ne tik leido knygas, o dabar leidžia ir “Sviesą.” Būtų gera, jei kas apskaičiuotų kiek dešimčių tūkstančių dolerių šios Draugijos kuopos sudėjo darbininkų judėjimo paramai, mūsų dienraščiams Laisvei ir Vilniai, Sovietų liaudies paramai (badmečio laikais), Argentinos pažangiems lietuviams, kanadiečiams parenti, “Daily Worker”iui” ir šiaip jau pažangiajai spaudai anglų kalboj. O ką jau kalbėt apie Lietuvos žmonių rėmimą kovoje prieš smetoninį režimą! Šiuo laiku visos LLD kuopos ir nariai įsijungę darban, kurį veda Lietuvai Pagalbos Teikimo Komitetas.

Ši Draugija, per tuos 30 metų, pergyveno pakilimo ir atoslūgio periodų. Jei tarpais pasireiškėdavo tendencija silpnėti, tai pavojaus signalas tuoj išbudindavo narius. Man rodos, kad ypač pastaraisiais metais LLD gerai progresuoja. Nariai tikrai gali džiaugties jos vadyboje.

Tačiau, būdami savikritikos šalininkais, mes, Lietuvių Literatūros Draugijos nariai, privalome budėti savo Draugijos prestižo sargyboj. Esama ir spragų ir plėmų. Yra kuopų, kurios žymiai sustiprėjo, palyginus su tuo, kas buvo prieš 15-20 metų, bet esama ir tuščių vietų, kur seniau buvo kuopos. Jei mes stiprūs Kanadoj, tai labai susilpnėjome pietiniame Illinoise. Jei mes stiprūs Pacifiko pakrašty, tai silpnėsi Penssylvanijoj.

Šiais jubiliejiniais metais privalome dirbti padvigubinta energija. Mūsų pareiga įrašyti LLD daug daugiau jaunuolių.

Mes galime ir privalome įvykinti šūkį: Visi “Laisvės,” “Vilnės,” “Tiesos” ir “Liaudies Balso” skaitytojai lai bus Lietuvių Literatūros Draugijos eilėse!

(Pabaiga ant 38 pusl.)

Mūsų Darbo 30 Metų Sukaktis

D. M. SOLOMSKAS.

Šiemet Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija mini savo 30-ties metų sukaktį—jubiliejų.

Trisdešimts metų atgal, kada kūrėsi ši mūsų kultūros ir apšvietos organizacija, ne daugelis numatė, kokius milžiniškus darbus ji atliks, kiek daug padės Jungtinėse Valstijose, Kanadoj ir kitur gyvenantiems lietuviams.

Kiekvienoj didesnėj ar mažesnėj lietuvių kolonijoj gyvuoja Literatūros Draugijos kuopa. Tik pagalvokime, kiek daug tūkstančių mūsų Draugijos kuopos yra surengusios prakalbų, paskaitų, įvairių apšvietos vakarų, koncertų bei teatrališkų vaidinimų!

Tik pagalvokime, koki milžinišką darbą atliko mūsų Draugija, suorganizuodama apie 7,000 lietuvių, išlavindama šimtus sugabių įvairioms organizacijoms pirmininkų, užrašų ir finansų raštininkų ir kitų veikėjų!

Tik pagalvokime, kiek tas žinojimas, organizuotumas, išsilavinimas palengvino organizavimui Lietuvių Darbininkų Susivienijimo kuopų, Lietuvių Meno Sąjungos ratielių ir chorų, šiaip įvairių pašalpos draugijų ir klubų.

O greta prakalbų ir apšvietos vakarų, mūsų kuopos ir apskričiai rengė piknikus, balius ir kitokių parengimus. Organizavo vaikučių mokyklėles ir platino literatūrą, laikraščius, brošiūras, knygas, rinko aukas įvairiems kultūros ir apšvietos bei darbo žmonijos reikams; rėmė Lietuvos liaudį, kada pastaroji buvo Smetonos ir kitų fašistų nelaisvėj, teikė pagalbą Vilniui lenkų ponų pavergtiems lietuviams, palaikė ryšius su politiniais kovotojais ir kaliniais Lietuvoj ir išeiviais Pietų Amerikoje, Afrikoj ir kitur.

Bet mūsų vyriausias darbas, tai leidimas knygų, brošiūrų ir žurnalo "Šviesos," tų apšvietos ir lavinimosi įrankių, be kurių Amerikos lietuviai nebūtume galėję pasiekti dabartinės kultūrinės aukštumos. Neturėtume ir dviejų mūsų dienraščių.

Per 30 metų mūsų Draugija išleido 51 knygą įvairiais pavadinimais, kurios gildena istoriją, politiką, ekonomiką ir sveikatos klausimus.

mus. Keletas jų yra grožinės literatūros veikalai.

Per 30 metų Liet. Literatūros Draugija išleido apie 200,000 knygų egzempliorių, nemažiau 20,000 puslapių rašto, lėšuojančių apie \$150,000. Ir jau 11-ti metai leidžiamas puikų politikos, mokslo, meno ir literatūros žurnalas "Šviesa."

Tik pagalvokime: kas būtų galėjęs tiek daug, taip naudingos ir reikalingos lietuviams literatūros išleisti, jeigu nebūtų buvę mūsų Draugijos?

Kas gi būtų galėjęs sukelti \$150,000 kultūros ir apšvietos reikalams? Kas gi būtų panorėjęs ir išdrįsęs leisti politiniai darbininkiško turinio raštus, nežinodamas ar už juos atgaus savo įdėtus pinigus?

O tą atlikome mes—tūkstančiai Amerikos lietuvių, būdami organizuoti į Literatūros Draugiją ir mokėdami tik po \$1.50 į metus! Tą atliko Amerikos lietuviai darbininkai, pažangūs profesionalai ir biznieriai, apsijungę po Lietuvių Literatūros Draugijos vėliava! Ir tą darbą mes tęsime su padidinta energija.

Centro Komitetas minėjimui mūsų 30 metų jubiliejaus pateikė praktišką veikimo programą, kuri susideda vyriausiai iš šių punktų:

(1) Naujų narių gavimo vajus, laike kurio privalome gauti 1,000 naujų narių.

(2) Mūsų kuopos ir apskričiai privalo ruošti prakalbas, prelekcijas ir kitokių apšvietos parengimus.

(3) Išleisti š. m. pirmąjį "Šviesos" numerį padidintą ir informacinę brošiūrą apie Draugiją.

(4) Komitetas imasi steigimo Amerikos lietuvių centralinio archyvo.

(5) Naujiems nariams duodamos dovanos knygomis iš Draugijos leidinių.

Greta to, visa mūsų Draugija energingai dirba karo pergalei ir Liet. žmonių pagalbai.

KAIP KŪRĖSI IR AUGO LIETUVIŲ LITERATŪROS DRAUGIJA?

Prieš Pirmąjį Pasaulinį Karą daug lietuvių suvažiavo į Ameriką. Jų kultūriniam auklėjimui ir švietimui stokavo geros ir naudingos.

gos literatūros. Dar Anglijoje tuo laiku gyvendamas Vincas Kapsukas nurodinėjo amerikiečiams reikalingą organizuoti knygų leidimui Draugiją. Draugai L. Prūseika, V. Tauras, E. Šukienė ir kiti energingai į tai atsiliepė ir 1915 metais prasidėjo organizacinis darbas.

Rugpjūčio mėnesį, 1915 metais, kaip aprašo "Laisvė" No. 65, įvyko Brooklyno lietuvių susirinkimas, kuriame buvo suorganizuota pirmoji kuopa iš 15-kos narių. Ir tame pat susirinkime išrinktas pirmasis Draugijos Centro Komitetas, kurio pirmininku buvo paskirtas L. Prūseika, sekretore J. Benesevičiūtė (Šukienė), ir išdininku J. Dainius.

Komitetas išleido atsišaukimą, davė signalą organizavimui kuopų. Brooklyną pasekė So. Bostonas, Newarkas, Montello, Springfieldas, Norwoodas, Philadelphia, Worcesteris, Chicago, Clevelandas, Pittsburghas, Detroitas, tolimieji vakarai ir kitos kolonijos.

Į porą metų organizacija jau pasiekė kelis tūkstančius narių ir 1917 metais išleido pirmą knygą: "Karė—Ko Dėlei?"

Laike Lietuvių Socialistų Sąjungos persiorganizavimo saujalė Grigaičio ir Michelsono sėbrų buvo pasiryžę Draugiją pasmaugti ir pasisavino jos išdą. Bet jų planai susmuko: 1921 metais Draugija sėkmingai persiorganizavo, dar tūkstančiai naujų narių prisidėjo, ir veikla pagyvėjo.

Prie Liet. Literatūros Draugijos nuo pat pradžių priklausė vyrai ir moterys. 1934 metais su L.L.D. tapo suvienytas Lietuvių Darbininkų Susivienijimas Amerikoje. Nuo to laiko prie L.L.D. kuopų, didesnėse kolonijose, gyvuoja ir moterų klubai, o Centro Komitetas turi Moterų Komisiją, kuri rūpinasi veikimu tarpe moterų.

Dešimts metų atgal, 1935 metais, mūsų Draugija minėjo 20-ties metų jubiliejų. Tada mes gavome arti tūkstančio naujų narių, išleidome specialę brošiūrą "Kelias į Šviesą" organizacijos reikalais. Centro Komiteto valdyboje buvo: S. Sasna, pirmininkė, D. M. Šolomskas—sekretorius, O. Depsienė—išdininkė. C. K. nariai: Dr. J. J. Kaščiūčius, A. Bimba, R. Mizara, V. J. Senkevičius, H. Jeskevičiūtė, A. Kazokytė, S. Petkienė, B. Senkevičienė ir K. Šolomskienė. Kanadoje Veikiančio Komiteto sekretorės pareigas ėjo Petrė Matulaitytė-Kovaitė.

Šiomet mes minime 30-ties metų jubiliejų. Draugijos priešakyje stovi: A. Bimba—pirmininkas, D. M. Šolomskas—sekretorius, Eva Mizarienė—išdin. Kiti Centro Komiteto nariai: K. Petrikienė, S. Sasna, V. Tauras ir A. J. Smitas. Kanadoje Veikiančio Komiteto sekretoriaus pareigas eina J. Lesėvičius.

Pirmą Antro Pasaulinio Karo mūsų Draugija turėjo kuopas taipgi Pietų Amerikoje ir Francijoje. Bet stipriausia jos jėga užsienyje randasi Kanadoje, kur gyvuoja apie 20 kuopų su apie 700 narių.

Apžvelgę Liet. Literatūros Draugijos nuveiktus prakilnius darbus, mes ryžtamės dar didesniems darbams, dar energingesniam veikimui už žmonijos laisvę ir gerbuvį! Kiekvienas nuoširdus ir padorus lietuvis gali rasti Liet. Literatūros Draugijoje vietą. Mes kviečiame dar tuos tūkstančius lietuvių, kurie nėra jos nariais, į mūsų bendrą šeimą, prie darbo garbei lietuvių ir visos laisvosios žmonijos!

Tegul gyvuoja Lietuvių Literatūros Draugija! Tegul plinta lietuvių tarpe kultūros, vieningumo ir apšvietos darbas!

Pražydės Lietuva

Pražydės Lietuva,
Mūs tėvynė brangi,
Kaip pražydi pavasario gėlės,
Iš sunkios priespaudos,
Su skausmais, su žaizdom,
O gyventi iš naujo įj kėlės.

Ne tik kėlės jinai,
Ji jau pluša darbuos:
Kas sugriauta—atstato skubotai.
Švies diena jai graži,
Suciūlės vyčiai,—
Nebegrįžti ten dienai miglotai!

Iš po priešo nagų
Ji išliko gyva,—
Ačiū sūnams, kurie ją gynė!
Pražydės ji žiedais,
Pasipuos garbinga,
Mūs brangi Lietuva—mūs tėvynė!

1945.

Stasys Jasilionis.

L. L. D. ir L. D. S.

Kai Lietuvių Literatūros Draugija minėjo savo 15-kos metų gyvavimo sukaktį, tai Lietuvių Darbininkų Susivienijimas tik ką buvo bepradėdęs organizuotis. Gal nei vienos kitos lietuviškos apsidraudimo ir savišalpos organizacijos gimimas nebuvo toks skaudulingas, kaip mūsų LDS. Prieš jį tuomet išstojo visos reakcinės lietuviškosios pajėgos; jam buvo paskelbė karą, anot žmonių, "visi tamybės apuokai."

Į New Yorko valstijos sostinę, Albany, pradėjo plaukti skundai, kuriuos rašė ir siuntė visoki "aukšti vyrai." Net Čikagos pralotas Krušas matė reikalo pridėti savo antifoną prie tų negarbingų maldavimų, kad New Yorko valstijos draudimo departamentas neduotų mums čarterio!

To neužteko. Tam tikra spauda atidarė savo skiltis gimstančiam LDS pašmeižti. Jų "kalbėtojai" siuntė mums praeiksmus nuo estradų, o kai kurie dvasiškai—iš sakyklų.

Tai buvo gan painūs mums laikai. Šių žodžių rašytojui tuomet teko eiti LDS Organizacinio Komiteto pirmininko pareigas ir tuos puolimus išgyventi.

Kas tuomet stojo nuoširdžion ir energiškai mums talkon? Kas daugiausiai padėjo LDS įkurti? Nebus perdėta pasakius: *Lietuvių Literatūros Draugija, jos Centro Komitetas ir nariai.*

Organizacinis LDS Komitetas neturėjo pinigų darbui vesti. Jis kreipėsi pirmiausiai pas Literatūros Draugijos Komitetą prašydamas paskolos ir gavo, berods, \$600. L. L. D. nariai ėmėsi organizacinio darbo ir vietoje padėjo naujoms LDS kuopoms kurtis, verbuoti lietuvius į LDS. Aišku, mums talkon stojo dienraščiai Laisvė ir Vilnis, bet tai buvo daugiau moralė talka, o ne medžiaginė,—ne tiesioginiai organizacinė.

Taigi LDS niekad nepamirš Literatūros Draugijos, visuomet bus jai dėkingas!

Šiandien, kai Literatūros Draugija mini savo 30-ties metų gyvavimo sukaktį, LDS mini 15-kos metų jubiliejų. Ta proga LDS paskelbė *Jubiliejinį Vajų*, per kurį įstoją į LDS asmenys nemoka įstojimo mokesčių.

Bėgyj 15-kos metų LDS išaugo į didžiulę, tvirtą draudimosi ir savišalpos organizaciją. Narių turi artį 9-nių tūkstančių, turto—virš pusę milijono dolerių. Tai tvirčiausias lietuvių Susivienijimas! Jis jau suvaidino svarbią rolę apšvietos srityj. Jis leidžia dukart mėnesinį laikraštį "Tiesa." Jis gražiai prisidėjo prie mūsų krašto karinių pastangų rėmimo. Dėdės Samo ginkluotose pajėgose tarnauja šimtai LDS narių. Visuose karo frontuose, visuose penkiuose žemynuose nunai rasi LDS narių, dėvinčių kareivio, marininko arba jūreivio uniformą! Jau visa eilė LDS narių-karžygių paguldė savo galvas kovodami prieš žiaurųjį priešą! Amžina jiems atmintis!

LDS didžiai įvertina Lietuvių Literatūros Draugiją. Tai šviesus žibintas, skaidrinąs lietuviškąją padangę. Tai organizacija, kurios neturi nei jokia kita tautinė grupė. Ji išleido tiek daug vertingų knygų. Jos organas, žurnalas "Šviesa"—rimčiausias ir įdomiausias literatūros ir politikos žurnalas Amerikos lietuviuose. Jos apskritys ir kuopos atlieka didelius švietimo srityj darbus vietose. Draugijos nariai uoliai darbuojasi rinkdami karo išvargintai Lietuvos liaudžiai pagalbą ir patys aukoja.

Kiekvienas L.L.D. narys gali pasididžiudamas pasakyti: *Išgyventieji 30 metų mūsų Draugijai buvo didelio darbymečio metai, bet tai tik pradžia!...*

Lietuvių Darbininkų Susivienijimo Centro Valdybos ir jo narių vardu sveikinu L.L.D. jos 30-ties metų sukakties progą!

Tegyvuoją lietuviškosios kultūros žibintas dar ilgiausius metus! Tegu jo šviesa pasiekia visus tamsiuosius kampelius!

Rojus Mizara,
LDS Prezidentas.

ATSIMINUS L. L. D. ĮSIKŪRIMĄ

D. G. JUSIUS

Trijų dešimtų metų laikotarpis! Kiek per tą laiką įgyta apšvietos, žinojimo, kiek gėrėtasi ir džiaugtasi beskaitant kiekvieną knygą, išėjusią iš spaudos! O jų jau yra išleista penkiasdešimt viena.

1915 metų rugsėjo mėnesį būrelis lavinimos ratelio draugų ir draugių, Rockford, Ill., su tvėrėme Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugijos 20 kuopa. Man teko būti kuopos sekretorium. Tai buvo pirmą draugijos urėdo pareigą mano gyvenime. Tada metinė mokesčiai buvo 75 centai, pirmosios knygos pasirodymo išlaidoms iki 1917 metų. Pirmas Draugijos leidinys buvo George R. Kirkpatrick parašyta, o V. K. Račkausko išversta, knyga "Karė—Ko Dėlei?" Knygos turinys buvo kaip tik pritaikytas prie to laiko, kuomet siautė pirmas pasaulinis karas.

Darbo aplinkybių verčiamas 1916 metų vasarą apleidau Rockfordą, o 1917 metų rugpjūčio mėnesį pirmą kartą buvau paimtas į Jungtinių Valstijų kariuomenę. Išvažiavimas armijon pasiėmiau su savimi knygą "Karė—Ko Dėlei?" nes tai buvo man šimtą kartų brangesnė už maldaknygę. Neapsakomo pasitenkinimo turėjau beskaitant tą anti-karinį veikalą. Tais pačiais metais, kada įsikūrė Literatūros Draugija, Lietuvių Socialistų Sąjunga išleido veikalą "Moteris ir Socializmas," kurioje buvo svarbu skaityti, kad: "Nėra žmonijos išsiliuosavimo be lyčių sociališkos nepriimybės ir jų sulyginimo teisės." Mat, tada dar Jung. Valstijose moteris nei balsuoti negalėjo šalies valdininkų rinkimuose. Tačiau knyga "Karė—Ko Dėlei?" buvo brangiausias žibintas, apibudinantis kapitalistinių karų prasmę.

Bebūnant Camp Pike, Arkansas, Jaunųjų Krikščionių Susivienijimas apdalino visus kareivius Naujuoju Testamentu (Biblija). Nors kad ir tokia retenybė kaip lietuvis, aš irgi gavau lietuvišką Bibliją, Berlyne spausdintą 1906 metais. Tai matėsi, kad Biblija—naktis, o "Karė—Ko Dėlei?"—diena. Tai buvo nepaįliaujamo dvasios padaršimo šaltinis. Pavyzdžiui, 279 pusl. sako:

"Matau pasaulį, kur sugriuvo sostai ir kur karaliai pavirto į pelenus. Tingioji aristokratija dingo nuo žemės paviršiaus.

"Matau pasaulį be vergų. Žmogus, pagaliaus, yra jau laisvas..."

"Matau santaiką pasaulio, papuošto visokiomis meno formomis, su myriadais muzikos garsų, gi ant žmonių lūpų teisybės ir meilės žodžių,—tame pasaulyje nėra dūsanjančių iš-tremtinių, nėra keikiančių kalinių..."

Arba 350 pusl.:

"1847 metais du vyrai, genijai, parašė labai mažą, bet galingą knygą ("Komunistų Manifestą")... Karaliai, imperatoriai, carai ir prezidentai nubalo, kuomet jų žmonės pradėjo suprasti tą mažą knygą. Pirmoji tos idomos knygos propozicija yra šitoki: "Visų dabar esančių visuomenių istorija yra tai klasių kovos istorija." Tai yra didelis faktas. Įsidėk jį sau į galvą. Tas sakiny plačiai atidarė milijonams darbininkų klasės vyrų ir moterų jų minties laukus. Paskutinis tos žaibuojančios knygos sakiny yra šitoks: "Visų šalių darbininkai, vienykitės. Jūs neprisate nieko kito, kaip tik savo retėžius, jūs turite laimėti pasaulį."

Dabartinis pasaulinis karas kaip tik ir yra ta kova, kas valdys pasaulį: ar mylintieji laisvę ir demokratiją, ar fašistinis smakas? Tam išvadas mes randame paskutiniuose dviejuose (50-tam ir 51-mam) Lietuvių Literatūros Draugijos leidiniuose. Jie kupini tos dvasios. Tik juos reikia kiekvienam skaityti. Pavyzdžiui, knygoje "Lietuva Ugnyje" ant puslapio 10-to sakoma:

"Dabartinis karas su hitlerizmu yra bendras, jungtinis savo laisvę ginančių tautų karas prieš pavergėjus. Kova prieš hitlerizmą nėra tik kurios nors vienos tautos reikalas..."

Arba Kostas Korsakas savo eilėraštyje "Karan" šiaip vaizduoja:

"Kerėjančių vaizdų viliojote svajonėm, Iškylančiom aukštai, lyg eiklūs aitvarai. Žiemos speiguos dydėjo kvapūs kloniai, Ir pro akis vėl slinko praeities karai.

Dabar paliekat jūs, kaip mielas draugas—
Bibliotekų lentynose gulėkite saugiai.

Iš jūsų pasėlių tegu vešliai išauga
Žaliuojanti mintis, lyg vasarą rugiai.

Rikiuotės žygyje bus ritmas naujas,
Ir rimais kitokiais dundės patrankų gaudesys.
Tarp sruvančių žaizdų, drąsiai pralieto kraujo—
Kova, kaip motina, naujas dainas gimdys.

O Antanas Venclova eilėraštyje "Kerštas"
sako:

Išeisiu ši vakarą aš į laukus,
Kur vėjas dundėjimą plentu atpūs.

Ten mano draugai prie kulkosvaidžio rymo,
Prie žemės priglūdę ant pliko arimo.

Ir kai privažiuos ten plėšikų būrys,
Draugai į juos ugnį staiga atdarys,
Ir aš į banditų sumišusių pulką
Pasiysiu vėliavoms aštrią mirtiną kulką.

Taigi, 30 metų sukaktį minint, tegu garsiai
skamba:

Lai gyvuoja Amerikos Lietuvių Darbininkų
Literatūros Draugija!

Lai gyvuoja mokslas, apšvieta ir laisvė dėl
visos žmonijos!

LIETUVI, TO NIEKAD NEPAMIRŠKIE!

V. ANDRULIS.

Vilniuje einantis laikraštis "Tiesa," nr. 72,
rugsėjo 30, 1944 metų, paduoda:

*"Raškės miške, prie Utenos, yra nužudyta
9,000 žmonių. Taigi, uteniškių ir taip jau bai-
sų spėjimą dar padidino tikrovė trims tūk-
stančiais aukų."*

Raškės miške atkasta 9,000 lavonų nacių
nužudytų žmonių. Tarp jų buvo ir moterų ir
vaikų. Žudyta lietuviai, rusai ir žydai.

K. Budris, sausio 2, šių metų, prisiuntė
dienraščiu "Vilnis" ilgoką kablegramą apie
Mažeikių mieste ir apylinkėse nacių terorą.
Budris tarp kita ko rašo:

*"Mažam Ilakių miestely, tyrinėjimo vokie-
čių žiaurumų komisija, kurioje yra ir kuni-
gas Dikavičius, rado daug masinių kapų. Vie-
noje duobėje rasta daugiau tūkstančio lavonų.
Tarp jų ir vietos gydytojo šeima."*

Matę tą barbarišką darbą sako, kad su pa-
smerktais buvo ir vienas vaikutis, kuris nesu-
prasdamas pavojaus norėjo žaisti smėly. Jį
nacių budelis šovė tiesiog į kaktą.

"Miestelis Laižuva su žeme sulygintas," sa-
ko Budris.

Prie Šakių irgi rasta masiniai kapai su
3,000 lavonų.

Liudas Vaišnoras, kablegramoj "Vilniai,"
sausio 23, sako:

*"Nėra Lietuvoje vietos kur vokiečiai nebū-
tų palikę mirties pėdsakų."*

Apie 10 kilometrų nuo Panevėžio:

*"Daugiau 13,000 žmonių, jų tarpe daugelis
vaikų, rado mirtį žaliuose miškuose."*

Netoli Kauno nužudyti akademikas V. Kuz-
ma, profesorius Albinas Rimka, artistai Di-
džiokas, Menčinskas ir Karnavičius, žymi vei-
kėja J. Budžinskaitė, rašytojas Binkis ir 70-
000 kitų.

Panėriuose, penki kilometrai nuo Vilniaus,
rasta 100,000 lavonų.

*Laike vokiečių okupacijos Lietuvoje nužu-
dyta 300,000 civilių.*

Tai yra negirdėtas žmonijos istorijoje tero-
ras. Tai yra baisus barbarizmas.

Bet kada naciai, Hitlerio budeliai žudė Lie-
tuvos žmones, tūli lietuvių laikraščiai bruko
Amerikos lietuviams hitlerinę propagandą,
kad Lietuvoje esą geriausia, kad net žmonės
visai pasikeitė, pagerėjo, kad "naujas lietuvis
sukurtas." Girdi,

*"Dabar niekas nemonopolizuoja lietuvišku-
mo, stengiasi susitarti bendram darbui."*

"Naujas lietuvis" yra labai tobulas. Šis
vokiečių "kultūros" skubus produktas yra štai
koks kilnus:

*"Naujas lietuvis mums toli gražu nereiš-
kia nuo praeities atitrūkusio žmogaus, kokius
kad kaldina bolševinis naujų žmonių fabrikas.
Jis naujas ta prasme, kad stengiasi ryžtingai
išsinti iš praeities neigiamybų ir sugeba*

ne tik neatsilikti nuo naujojo gyvenimo, bet dargi į jį įsijungę tapti varomąja jėga."

(Naujienos, gegužės 22, 1942)

Ši biauri, niekšiška nacių propaganda tilpo Naujienose tik pora dienų anksčiau kaip Vilniuje naciai sušaudė 400 žmonių, keršydami už du savo agentus.

Čionai yra taip aiški nacių propaganda, kad ir pusprotis gali suprasti.

Dėlto, tas Hitlerio budelių garbinimas negali būti klaida. Tai yra sužinus akių dūmimas Amerikos lietuviams.

Tos rūšies laikraščiai ir dabar tęsia nacių propagandą, žinoma, prisitaikydami prie aplinkybių. Jie netgi renka pinigų šelpimui nacių bernų.

Kas bėgo iš Lietuvos į Švediją ar kitur Lietuvą išlaisvinant?

Vilniaus laikraštys "Tiesa," rugsėjo 30, 1944 metais, štai ką randame:

"Ukmergės apskr., Želvos valsčiuje, 69.9 hektarus žemės valdė Švoinickas Karolis. Vokiškosios okupacijos metu vienas šio stambaus buožės sūnus tarnavo gestape, antrasis buvo vokiškas aktivistas ir dalyvavo masiniuose nekaltų žmonių žudymuose. Abu šie išgamos dabar pabėgo."

Jie pabėgo Švedijon ir ten veikiausia tęsia savo darbą. Švedų spauda praneša, kad tūli pabėgėliai net slaptos nacių policijos būrius sudarę Stockholme.

Tokių niekšų buvo Lietuvoj ir daugiau. Jie dabar yra išdūmę į Švediją ar Vokietiją. Tokie pabėgėliai tęsia nacių propagandos skleidimą. Jie "informuoja" Amerikos lietuvių "tarybininkų" informacijų biurą.

Tokiems pabėgėliams norima siųsti Amerikos lietuvių aukos.

O tai rodo, kad tie "tarybininkai" nevien tęsia nacių propagandą, bet dar rūpinasi šelpimu tos propagandos gamintojų, melų apie tarybinę Lietuvą ir SSSR fabrikuotojų.

Taip darydami jie padeda nacių budeliams, kurie Lietuvos žmones žudė.

Taip darydami jie negali neimti dalies atsakomybės už buvusįjį barbarizmą Lietuvoje.

Lietuvi, neužmirškite jų!

Vilnius Laisvas

Vilnius laisvas! Ir jau niekad, niekad Nebvergaus jisai teutonui, ne! Lietuva atgauna savo vieką, Kaip daina atjaunina mane.

Vilnius laisvas! Bėga vakaruosin Vokiečiai jau, siaubo pagauti. Iš visos šalies juos greit iššluosim, Kaunui laisvė ir visai arti!

Vilnius laisvas! Gedimino miestui Užtekėjo saulė iš Rytų! Užtekėjo, kad tu išsitiestai, Kad lyg saulė būtai, Vilniau, tu!

Kad tu vardo sostinės garbingo Vertas būtai, kaip buvai kadai. Tavo vargo dienos amžiam dingo, Grįžta tai, ką kitkart praradai.

Grįš tau vėl, grįš Lietuvai tėvynei Vokiečių mum išplėsti kraštai, Ką prieš amžius, Vilniau, narsiai gynei, Apie ką svajojom mes tikta.

Lietuvos aidės skambusis vardas Vėl abipus Nemuno toli. Lik pat jūrų sklis balsai mūs skardūs, Kai neš derlių mūsų laukai žali.

Gūdžioje tik pasakoj senolių Mūs vaikaičiai Ungurio krantuos Prisimins laikus, kai "prūsas" šalį Vergė—jie nebesikartos!

Vilnius laisvas! Vėl gražintas liaudžiai, Vėl Tarybų Lietuva čia bus. Gatvėse orkestrų maršai gaudžia Ir karių žygiavimas skubus.

Eina jie toliau vis, vakaruosin, Laisvę šaliai mūsų nešdami. Tarė Stalinas, kad mus jis išvaduosias Dėl rytojaus būk, šalie, rami!

Lindas Gira.

LIETUVIŲ LITERATŪROS KELIAS

KOSTAS KORSAKAS.

"Broliai ir seserys! Imkit mane ir skaitykite."—Tokiais žodžiais kreipėsi į skaitytojus pirmos lietuviškos knygos autorius Martynas Mažvydas savo "Katekizme," išleistame 1547 metais. Per keturius po to sekusius šimtmečius lietuvių literatūroje pasireiškė šimtai naujų autorių. Jie savo knygose taip pat kartojto tą patį, žodžiais kad ir neįrašytą, kreipimąsi į skaitytojus, teikdami jiems savo mintis, savo idėjas, savo pažiūras, savo emocijas ir išgyvenimus, kuriuose atsispindėjo jų socialinės pozicijos, jų visuomeninė ideologija, jų klasiniai ir politiniai siekimai.

Lietuvių literatūra gimė kovoje. Tiesa, tai buvo religinė kova—kova tarp reformacijos ir katalikybės, bet ji davė pradžią lietuvių literatūrai, įžiebė joje idėjinės polemikos kibirkštį, jau pačioje pradžioje padarė ją gyvą ir reikšmingą. Dar 1599 metais katalikų kunigas Mykalojus Daukša prakalboje prie savo pamokslų knygos "Postilla" išdėstė gimtosios kalbos reikšmę tautai ir kvietė visus lietuvius nepamiršti, neišsivadėti savo kalbos. Ši M. Daukšos prakalba vėliau, jau XIX amžiuje, kai prasidėjo tautinis lietuvių sąjūdis, įgijo ypatingos reikšmės.

Suprantama, socialiniu atžvilgiu visa ši religinė literatūra mokė lietuvių liaudį, tada nešusią sunkų baudžiavos jungą, besąlyginio paklusnumo, stengėsi įdegti jos sąmonėje dvasinio ir medžiaginio vergiškumo mintį. Tačiau jau tas vienas faktas, kad toji literatūra buvo skiriama liaudžiai, kad religiniai rašytojai matė reikala kreiptis į Lietuvos liaudį specialiai jai rašytose knygose, tartum priminė liaudžiai jos teises, netiesiogiai žadino žmonių sąmonę galvojimui, švietimuisi, pažangai ir net kovai dėl šviesesnio, teisingesnio gyvenimo.

DONELAIČIO KŪRYBOS DVASIA.

Ir tose religinio turinio knygose—giesmynuose, pamokslų rinkiniuose, katekizmuose, maldaknygėse,—kurios beveik ištisa pora šimtmečių tebuvo vienintelė lietuvių liaudies lektūra, jau slėpėsi tie daigai, iš kurių vėliau

išaugo grožinė lietuvių literatūra. Bendras religinės literatūros didaktiškumo antspalvis dar žymu ir žymiausiojo XVIII amžiaus lietuvių poeto Kristijono Donelaičio kūryboje, bet ji jau tartum koks kalnas iškyla visų tų katekizmų ir giesmynų aplinkumoje. Savo kūryba Kristijonas Donelaitis (1714-1781) davė pradžią grožinei lietuvių literatūrai—ir dar kokią pradžią! Jo hegzametrais rašyta poema "Metai" dar ligi šiol tebėra lietuvių literatūroje meninio stiprumo atžvilgiu niekieno nepalenktas šedevras. O savo realumu šis Donelaičio veikalas mažai teturi sau lygių veikalų net visoje XVIII amžiaus vakarų Europos literatūroje. Čia būtina pažymėti, kad šis lietuvių literatūros klasikas gyveno ir rašė Mažajoje Lietuvoje, kur jo laikais dar plačiai skambėjo lietuvių kalba, šandien jau bebaigianti išnykti germanizmo bangose. Šio fakto nei vienas lietuvis negali praeiti be širdies skausmo. Ir pats Kristijonas Donelaitis, savo poemoje kaip tik atvaizdaves sunkų, slėgiantį Možojoje Lietuvos lietuvių baudžiauninkų, vadinamųjų būrų, gyvenimą vokiečių dvarininkų, "amtmonų" priespaudoje, daug kartų su širdgėla prisimena vokiečių dvarininkų bei kolonizatorių lietuviams daromas skriaudas. Lietuviai savo pačių žemėje atėjūnų kolonizatorių dažnai buvo laikomi vietoje gyvulių ir už menkiausį nusikaltimą katgorinei baudžiavos tvarkai ar tiesiog dėl sadištinės tūlo vokiško dvarininko užgaidos užplakami ligi mirties. Visa kas lietuviška vokietininkų su pasityčiojimu bei įnirtimu buvo niekinama ir naikinama. Donelaitis savo poemoje ne kartą kelia prieš tai griežtą protesto balsą ir įspėja lietuvius saugotis vokietinimo pavojaus. Štai su koku pasipiktinimu atsiliepia Donelaitis apie Mažojon Lietuvon atsibasčiusius kolonizatorius:

Vokiečiai lietuvininką per drimelį laiko
.....! jį žiūrėdami šypsos.
Šypsos rods, o tik mūsų šaunią garbina duona
Ir dešras rūkytas su pasimėgimu valgo.
O štai, jau lašinių lietuviškų prisiėdę
Ir mūsų alų su gultu jau visą sugėrę,
Viežlibus lietuvininkus išpeikt nesigėdi.

...Kas jums liepė mus ir žmones mūsų paniekit?
Ir negalėjot ten pasilikti, kur jus nupėrėjo
Ir varles bei rupūzes jus ėst pamokino?

Lyg nujausdamas vietinių lietuvių pražūtį
vokiškumo jūroje ir tartum mesdamas prie-
kaištą germanizatoriams, kitoje savo poemos
vietoje Donelaitis su apgailestavimu sako:

"Ak, kur dingote jūs, barzdotos senovės gadynės,
Kai lietuvininkas dar vokiškai žodžių ištart negalėjo."

Donelaičio poemoje taip pat jau stipriai
suskamba ir socialinis protestas. Nors poetas
dar moko baudžiauninkus būrus paklusnumo
dvarininkams, motyvuodamas tai dievo valia,
tačiau tais pačiais religiniais motyvais rem-
damasis jis nepaprastai aštriai puola tuos
pačius dvarininkus dėl jų ištvirtimo, lėbavi-
mo ir nežmoniško elgimosi su baudžiaunin-
kais. Nepakeliamai sunkus lietuvių būrų gy-
venimas vokiečių ponų sprespaudoje Donelai-
čio vaizduojamas su tokiu nepaprastu realis-
tiniu atvirumu ir episkumu, kad sukelia tiesiog
šiurpą. Todėl nenuostabu, kad Donelai-
čio poema tebuvo išspausdinta praslinkus tik
keliasdešimčiai metų po autoriaus mirties ir
su žymiais praleidimais bei sušvelninimais
kaip tik tų vietų, kur poetas aštriai pasisako
prieš eksploatatorių.

Lietuvių literatūra, gimusi Prūsų Lietuvoje
ir davusi ne tik pirmąsias knygas, bet ir pir-
mus žymiuosius grožinės literatūros veikalus,
toliau augo ir plėtojosi jau dabartinės Lie-
tuvos ribose.

ROMANTIZMO BANGA.

XIX amžiaus pradžioje čia mes susitinka-
me su vadinamuoju žemaičių romantizmu są-
judžiu. Savo šaknimis tas sąjudis kyla iš Vil-
niaus universiteto aplinkumos, o idėjinės me-
džiagos jis sau semiasi iš lietuvių tautos di-
dingos istorijos. Į Lietuvos praeitį tuo metu
kaip tik atkreipia ypatingą dėmesį tokie žy-
mūs istorikai, kaip Vilniaus universiteto pro-
fesorius Lelevis, Teodoras Narbutas. Iš
lietuvių kovų su kryžiuočiais ima siužetus sa-
vo poemoms "Konradui Valenrodui" ir "Gra-
žinai" Adomas Mickevičius. Šitoks nepapas-
tas žymiųjų lenkų istorikų ir rašytojų susi-
domėjimas Lietuvos praeitimi nelieka be at-
garsio ir pačių lietuvių tarpe—čia prasideda
romantinis sąjudis. Žymiausieji to sąjudžio
atstovai—rašytojai Dionizas Poška, Simonas
Stanevičius, Silvestras Valiūnas—yra žemai-

čių bajorai. Jie domisi ne tik Lietuvos isto-
rija, renka senovės liekanas, turinčias muzie-
jinę vertę, bet taip pat atkreipia ypatingą
dėmesį ir į lietuvių liaudies folklorą, į lietuvių
kalbą. Stanevičius 1829 metais išleidžia vieną
pirmųjų lietuvių liaudies dainų rinkinį. Poška
didesnę savo amžiaus dalį praverčia beruošda-
mas lenkiškai lietuvišką žodyną. Jų raštuose
jau aiškiai pasirodo patriotiniai motyvai nu-
dažyti romantizmo spalvomis, o taip pat susi-
rūpinimas sunkia baudžiavine Lietuvos liau-
dies būkle. Tai ypač atsispindi garsiuose Poš-
kos kūriniuose: "Muzikėlio Giesmė" ir "Lie-
tuvos ir žemaičių Muzike," kuriuose ryškiai
suskamba netgi protestas prieš to meto socia-
linės santvarkos neteislingumą. Be to, žemai-
čių romantikai pasižymėjo ir ne mažų kūry-
binio talento, todėl kai kurie jų kūriniai dėl
savo aukšto meninio lygio pasirodė klasikiniais
lietuvių literatūroje, kaip, pav., Stanevičiaus
pasakėčios ir Valiūno garsioji, mūsų liaudies
taip pamėgtoji daina apie Birutę.

STRAZDELIS—LIAUDIES DAINIUS.

Tačiau tikras lietuvių liaudies vargų bau-
džiavos jungė dainius išaugo iš jos pačios
tarpo—tai poetas Antanas Strazdas (1763—
1833). Pats kilęs iš baudžiauninkų ir tik per
didelį vargą prasimušęs aukštesnėn visuome-
nės pakopon—tapęs katalikų kunigu, Strazdas
visu savo gyvenimu buvo lyg įsikūnijęs pro-
testas prieš esamą to meto santvarką. Kaip
kunigas jis nesilaikė celibato, jo pamokslai
buvo pilni aštrios socialinės kritikos, dvari-
ninkams ir ponams jis atvirai rėžė teisybę į
akis, todėl savo dvasinės vyriausybės buvo
nuolat persekiojamas, pagaliau net išvilkta
iš kunigo rūbų. Tačiau kaip tik dėl to jį ne-
paprastai mėgo lietuvių liaudies—dešimtys
įvairiausių anekdotų iš jo gyvenimo dar ligi
šiول plačiai tebepasakojami Lietuvoje, o jo
dainos, raminančios, guodžiančios, kviečian-
čios į kovą ir žadančios šviesesnę ateitį, rado
tokį nuostabų atgarsį lietuvių liaudies širdyse,
kaip nė vieno kito lietuvių poeto—jos folkloro
rinkėjų šiandien dažnai užrašomos kaip pa-
čios liaudies kūryba. Strazdas ne tik protes-
tuoja prieš baudžiavinę santvarkos neteisy-
bes, kaip aukščiajai minėtieji rašytojai bajorai,
bet jau grasina dvarininkams ir ponams
rūsčių kerštu, pranašaudamas ateisiant atsi-
skaitymo dieną:

Jau prikalta daugel pilno—
Ateis tokia dėl jų diena!

Tokio poeto kaip Strazdas pasirodymas XIX amžiaus pradžioje liudija, kad lietuvių liaudyje tuo metu jau brendo naujos jėgos, kad netrukus prasidės jos pabudimas naujam visuomeniniam gyvenimui. Baudžiava baigia atgyventi savo paskutines dienas. Dvarininkija, nutolusi nuo Lietuvos liaudies, atsisakiusi lietuvių kalbos, degeneruoja ir ekonomiškai, ir morališkai. Ji nebetenka bet kokio dvasinio ryšio su lietuvių tauta. Iš pačios lietuvių liaudies tarpo pradeda iškilti vis daugiau inteligentų, kurie tampa lietuvių tautos vadais ir žadintojais naujam ekonominiam ir kultūriniam gyvenimui. Jie įneša naujų jėgų, naujų motyvų ir į lietuvių literatūrą.

DAUKANTAS—DIDYSIS LIETUVIŲ ISTORIKAS.

Vienas pirmųjų tokių naujo periodo rašytojų buvo žymus lietuvių istorikas Simanas Daukantas (1793-1864). Jis visą savo gyvenimą paskyrė Lietuvos praeities tyrinėjimui. Baigęs Vilniaus universitetą, jis pradžioje 9 metus dirbo Rygoje gubernatoriaus raštinėje, vėliau, 1834 metais, jis nusikėlė į Petrapilį, kur gavo tarnybą Valstybiniame Archyve. Čia Daukantas 16 metų rinko medžiagą Lietuvos istorijai ir rašė savo veikalus. Daukanto istoriniai veikalai svarbūs ne tiek savo moksline, kiek literatūrine ir idėine verte. Savo raštuose Daukantas duoda daug poetiškų, vaizdingų senovinės Lietuvos buities ir gamtos aprašymų. Jis sąmoningai idealizuoja Lietuvos praeitį, rodo jos didingumą, senovės lietuvių karžygiškumą beginant savo krašto laisvę nuo priešų, tuo aiškiai norėdamas sužadinti savo meto tautiečiuose patriotinius jausmus. Todėl Daukanto istoriniai raštai turėjo didelės įtakos lietuvių tautiniam sąjūdžiui. Tačiau ir šiandien lietuviams, vėl priverstiems vesti žūtbutinę kovą prieš vokiškuosius grobikus dėl savo tautos gyvybės, jie tebeturi didelės idėjinės ir propagandinės reikšmės.

Daukantas visuose savo istoriniuose raštuose kaip didžiausią ir pavojingiausią, kaip amžiną lietuvių tautos priešą visada nurodo vokiškuosius grobikus. Ir negalima be susijaudinimo, be neapykantos vokiečiams skaityti tų jo raštų vietų, kuriose jis aprašo tas skriaudas, kurias jau senovėje lietuviai turėjo

patirti iš vokiškųjų riterių—kryžiuočių. Jau savo veikale "Darbai Senųjų Lietuvių ir Žemaičių," parašytame dar 1822 metais, vos baigus Vilniaus universitetą, Daukantas rodo mums vyriausią senovės lietuvių kunigą Krievą Krivaitį, kurio lūponis jis vaizduoja tą baisią vergovę, kurią vokiečių grobikai neša lietuviams.

VALANČIUS IR BARANAUSKAS.

Kiek vėliau negu Daukantas, lietuvių literatūron atėjo pirmasis jos realistas Motiejus Valančius (1801-1875). Savo knygoje, skirtose išimtinai liaudžiai, užtat turinčiose daktinio pobūdžio ir parašytose paprasta, tačiau vaizdinga kalba, šis rašytojas moko žmones pamilti savo kraštą, savo tautinius papročius (apysakoje "Palangos Juzė"), moko Lietuvos liaudį nusikratyti įvairių prietarų, sukčių ir apgavikų, moko sumanumo ir savarankiškumo (knygoje "Paaugusių Žmonių Knygelė," "Vaikų Knygelė"). Valančiaus kūrinuose pro katalikiškos moralės didaktiką daug kur matyti didelis autoriaus, kaip gilaus psichologo ir meistriško pasakotojo talentas. Kaip Daukantas, taip ir Valančius, nors ir nebūdamas istorikas specialistas, daug dėmesio kreipia į Lietuvos praeitį. Savo knygoje "Antano Tretininko Pasakojimai" jis duoda visą eilę istorinių apybraižų, vaizduojančių didvyriškas senovės lietuvių kovas su vokiškaisiais grobikais. Nors Valančius buvo aukštas katalikų dvasininkas, Žemaičių vyskupas, tačiau savo raštuose jis visur palaiko senovės lietuvių stambeldžius jų kovoje prieš riterius kryžiuočius, kurie savo plėšikišką veržimąsi į Lietuvą dengė krikščionybės skraiste. Valančiaus raštai pilni neapykantos vokiškiems grobikams ir raginimo naikinti juos be pasigailėjimo. "Todėl vienas už kitą kibkim, turėkimės ir muškime priešus, vaizduojančių kartų geriau yra mums numirti, kaip vokiečiams vergauti"—šie Valančiaus žodžiai, kuriuos jis įdėjo vienam senovės žemaičiui, kovotojui į lūpas, šiandien vėl skamba lietuviams kaip uždegantis lozungas, skatinąs kovon prieš hitlerinius grobikus.

Šalia Daukanto ir Valančiaus XIX amžiaus vidurys duoda lietuvių literatūrai trečią žymų rašytoją—poetą Antaną Baranauską (1835—1902). 1859 metais Baranauskas sukuria naują lietuvių poezijos šedevrą—poemą

"Anykščių šilelis." Šilo aprašymas, duodamas poemoje, savo meniniu ryškumu ir jėga prilygsta Adomo Mickevičiaus Lietuvos girių aprašymui "Pone Tade." Tačiau Baranauko poemoje šilas, kurio negailestingą išnaikinimą su giliu gailesčiu vaizduoja poetas, turi dar ir simbolinės prasmės: Anykščių šilelis—tai pati Lietuva, netekusi savo senovinės galios, didybės ir grožio. Kituose savo kūriniuose Baranaukas daugiau rūpinasi katalikų tikybos likimu Lietuvoje, negu pačios lietuvių tautos ateitimi, o į amžiaus pabaigą, tapęs vyskupu, šis talentingas poetas visai atitrūksta nuo lietuvių literatūros.

Daukanto, Valančiaus, Baranauko ir mažiau žymių kitų to meto rašytojų kūryba jau duoda atspindį tų socialinių pakaitų, kurios vyksta XIX amžiaus viduryje Lietuvos visuomenėje. Lietuvos kaime tuo metu vis labiau tvirtėja ir sąmoningėja valstiečių sluoksnis, kuris veržiasi juo greičiau išsivaduoti iš baudžiavos jungo. Dvaro reikšmė ir įtaka krašto gyvenime palaipsniui vis mažėja. Pagaliau baudžiava panaikinama, ir pagrindinis lietuvių tautos sluoksnis—valstiečiai—gauna laisvesnes sąlygas savo ekonominei ir kultūrinei plėtočiai. Nuo to laiko pagrindinės naujosios lietuvių inteligentijos pajėgos dažniausiai kyla iš valstiečių tarpo.

TAUTINIO PROTESTO LITERATŪRA.

Ir kai atrodo, kad lietuvių literatūros tolimesniai plėtojimuosi jau susidaro daug palankesnės sąlygos, kad ji dabar galės augti jau iš pačios liaudies gelmių, jos natūralią raidą išmuša iš vagos vienas įvykis. Po 1863 metų sukilimo Lenkijoje, kuris iš dalies paliečia ir Lietuvą, car valdžia, norėdama susilpninti lenkų dvarininkų įtaką lietuvių liaudyje, 1864 metais uždraudžia lietuviams spausdinti lotyniškų šriftu savo knygas, leidama jas spausdinti tik kirilica. Visą lietuvių tautą šį caro valdžios įsakymą priima kaip pasikėsinimą prieš jos tautines teises ir atsako naujomis raidėmis spausdintų knygų boikotu. Lietuviška spauda dabar turi pasitraukti į palėpę, pasidaryti persekiojama, lietuviškos knygos ir laikraščiai nuo šiol turi būti spausdinami išimtinai užsienyje ir nelegaliai platunami Lietuvoje. Keturiasdešimt metų trunka šis lietuvių spaudos draudimas. Lietuvių literatūros raida dėl to įgyja savotišką, nena-

turalią kryptį—ji turi augti ir plėtotis nelegalėse sąlygose, ir tai veikia tiek jos turinį, tiek formą, žymiai susilpnina ir sumažina jos augimo tempą. Kova dėl lietuviškosios spaudos tampa vienas iš svarbiausiųjų tolydžio stiprėjancio lietuvių tautinio sąjūdžio momentų. Bekovodama dėl savo spaudos lietuvių tauta palaipsniui vis labiau įsisąmonina apskritai savo tautines teises, atsikrato sau žalingos sulenkėjusios dvarininkų įtakos, vis garsiau pradeda reikalauti sau ne tik kultūrinių, bet ir politinių laisvių.

Žymiausieji lietuvių to periodo rašytojai, dabartiniai lietuvių literatūros klasikai—yra Maironis, Kudirka, Žemaitė, Vaižgantas. Šie rašytojai, nežiūrint jų kūrybos ryškių individualinių skirtumų, aiškiausiai ir stipriausiai išreiškia ano meto lietuvių tautos siekimus, davę pilniausią ir meniškai ryškiausią tos gadynės gyvenimo vaizdą, savaidindami didelį visuomeninį vaidmenį, savo raštais žadinami lietuvių tautą į kovą dėl šviesesnės, teisingesnės ateities. Todėl geriausieji jų kūriniai, nors ir juose randama apsiečiai praeina, gyvenamojo meto ir savo atstovaujamos klasės interesų padiktuotų bruožų, įeina į lietuvių literatūrą kaip klasikiniai veikalai, ilgiems laikams išlikę joje dėl savo pažangios istorinės reikšmės, dėl karšto patriotizmo, dėl gilaus liaudiškumo ir demokratiškumo, dėl gimtojo krašto grožio pajautimo ir meilės, dėl lietuvių kalbos grynumo ir turtinumo ir dėl aukšto lygio meninių ypatybių, kuriomis pasireiškė jų autorių kūrybinis talentas.

Kovoje dėl savo tautos teisių lietuviai patriotai eina pety į petį drauge su pažangiausiaisia rusų rašytojais ir visuomenės veikėjais. Kudirka (1858-1899) savo užsieny leidžiamą laikraštį, sekdamas Gercenu, pavadina "Varpu," o savo satyroje, vaizduodamas caro valdininkus Lietuvoje, jis seka Saltykov-Sčedrino. Žymiausias tautinio lietuvių sąjūdžio poetas Maironis (1862-1932) vieną populiariausių savo dainų pradeda šiais žodžiais:

Jau slaviai sukilo. Nuo Juodmarių krašto
Pavasaris eina Karpatų kalnais.

Poetas, minėdamas slavus, čia turi galvoje tautinį bulgarų atgimimą. Bulgarijoje kurį laiką gyveno ir žymus lietuvių tautinio sąjūdžio veikėjas Basanavičius, kuris čia begy-

vendamas 1883 metais įsteigė pirmąjį lietuvių laikraštį "Aušrą," kuris suvaidino lietuvių tautiniame sąjudyje žymų vaidmenį. Banašavičius be savo istorinių ir archeologinių studijų dar ypač pasižymėjo kaip lietuvių liaudies folkloro rinkėjas. Jam priklauso didžiausi lietuvių liaudies pasakų rinkiniai.

Į lietuvių liaudies kūrybą, ypač į liaudies dainas, tuo metu kaip tik buvo atkreiptas didelis dėmesys. Tiesa, pirmasis lietuvių liaudies dainų rinkinys (jame buvo įdėta tik 85 dainos) pasirodė dar 1825 metais. Jį išleido prof. Rėza Karaliaučiuje, pridėjęs ir vokiškus tų dainų vertimus. Tomis dainomis susižavėjo net Getė, Herderis ir kiti žymūs vokiečių poetai. Tačiau turėjo praeiti daugiau kaip penkiasdešimt metų, kol pasirodė tikrai išsami lietuvių liaudies dainų rinkiniai. Juos paruošė Antanas Juška (1819-1880), kuris per visą savo gyvenimą surinko 5,624 lietuvių liaudies dainas. Senatvėje jis apsigyveno pas savo brolį, gimnazijos mokytoją, Kazaniuje, ir čia Kazaniaus universitetas sutiko išleisti jo surinktas dainas, išspausdindamas jas lotynų raidėmis. Toli nuo Lietuvos, Kazaniuje, buvo tokiu būdu išleisti 3 stori tomai lietuvių liaudies dainų ir dar atskira dainų knyga apie vestuvinius lietuvių papročius. Ketvirtą Juškos surinktų dainų tomą išleido 1883 metais jau Mokslų Akademija Petrapilyje. Tokiu būdu tuo metu, kai carizmas pačioje Lietuvoje persekiojo lietuvišką spaudą, Rusijos mokslininkai ir mokslo įstaigos padėjo išvysti pasaulį didžiausiam lietuvių tautos turtui—jos liaudies dainoms.

Lietuvių tautinis sąjudis, nors jis ir vyko tautinės vienybės šūkiu, jau atskleidė tą visuomeninę diferenciaciją, kuri tuo metu pasireiškė lietuvių tautoje ir rado ryškų savo atspindį lietuvių literatūroje. Jau pačioje tautinio sąjudžio pradžioje išsiskyrė dvi pagrindinės lietuvių buržuazinės visuomenės srovės: viena—demokratinė, liberalinė, vadinama kairioji, kuri daugiau orientavosi į plačiasias liaudies mases, ir antra—siaurai nacionalistinė, klerikalinė, vadinama dešinioji, kuri daugiau orientavosi į augančią miestuose lietuvišką buržuaziją ir į turtingąjį ūkininkijos sluoksnį Lietuvos kaime. Pirmąją srovę atstovaujančių rašytojų raštuose (V. Kudirkos, Žemaitės, Bitės ir kit.) matome aštriai puolant feodalizmo liekanas Lietuvos valstiečių

buitėje, žmonių tamsumą, nemoksiškumą, prietarus, medžiaginį savanaudiškumą ir išnaudojimą, inteligentijos karjerizmą, gana griežtai pasisakant prieš carinį režimą. Tuo tarpu antros srovės rašytojai (Vaižgantas, Jakštas, Šatrijos-Ragana ir kt.) savo raštuose idealizuoja stambiają ūkininkiją, įrodinėja lietuviškos buržuazijos reikalingumą Lietuvos miestuose, tautinį sąjūdį stengiasi būtinai susieti su katalikybe ir apskritai su religija, carinio režimo atžvilgiu yra daug nuolankesni ir lojalesni.

SOCIALISTINĖ SROVĖ LIETUVIŲ LITERATŪROJE.

Šalia šių dviejų srovių dar XIX amžiaus pabaigoje pasireiškė ir socialistinė, revoliucinė srovė. Socialistinės idėjas reiškiančių straipsnių randame jau "Aušroje," o dar daugiau "Varpe," kur savo literatūrinį darbą pradėjo vienas žymiausių Lietuvos revoliucinio judėjimo veikėjų—V. Kapsukas. Ši srovė, didėjęs Lietuvos miestuose proletariatu, susiriant jam kas kart tvirtesniais ryšiais su Rusijos proletariato revoliucine kova, tolydžio vis labiau auga ir stiprėja, 1905 metais virsdama jau vadovaujančia srove Lietuvos visuomeniniame gyvenime.

1905 metų revoliucija žymi naują periodą tiek Lietuvos visuomeniniame gyvenime, tiek lietuvių literatūroje.

Lietuviai teisę spausdinti savo knygas lotyniškoms raidėms atgavo tik 1904 metais, kai revoliucija ėmė judinti carizmo pamatus. Nuo dabar lietuvių literatūroje dar ryškiau atsispindi atskirų visuomeninių grupių idėjinės ir socialinės pozicijos. Dabar lietuvių literatūroje vietoj liki šiol vyraavusių patriotinių motyvų, kaimo buities vaizdavimo, istorinio romantizmo temų suskamba pirmieji estetizmo, simbolizmo garsai. Pasirodo miestiško gyvenimo vaizdai. Rašytojai ima kreipti daugiau dėmesio į formą, kratosi tautinio sąjudžio metu literatūrai skirtų utilitarinių, didaktinių uždavinių. Atsiranda net principo "menas—menui" šalininkų. Tačiau iš antros pusės pasireiškia ir daug atšresnė socialinė kritika, griežti antiklerikaliniai motyvai, pasigirsta revoliucinė daina lietuvių poezijoje. Talentingas beletristas Jonas Bilūnas (1879-1908) pirmas įveda lietuvių literatūron prole-

tariato atstovą, aprašydamas bedarbio mirtį, pirmosios gegužės streiką.

Po 1905 metų revoliucijos sugniuždinimo, kai ir Lietuvą užliejo kruvinos reakcijos banga, lietuviškoji nacionalistinė buržuazija ir jos atstovai literatūroje pasuka dar labiau dešinėn. Lietuvių literatūroje pasigirsta pirmieji pesimizmo, nusivylimo, mistiškumo garsai. Tas pats Biliūnas, pradėjęs savo kūrybą revoliucinėmis temomis, vėliau parašo "Liūdną Pasaką," kurioje vyrauja pralaimėtosios kovos nuotaika.

JANONIS—PROLETARIATO DAINIUS.

Tačiau toji pesimistinė pralaimėjimo nuotaika, kuriai pasiduoda lietuviškoji buržuazija ir jos rašytojai, nepaveikia Lietuvos proletariato. Nors jis Lietuvoje, kaip žemės ūkio krašte, kur nėra didesnių miestų ir stambesnės pramonės, ir nėra gana gausus, tačiau 1905 metų revoliucijoje jau suvaidina vadovaujamąjį vaidmenį. Ir kaip tik tuo metu, kai lietuvių literatūroje vis labiau įsigali bekraujis, pesimistinis estetizmas, pasigirsta pirmojo Lietuvos proletariato poeto Julius Janonio balsas. Jis pradeda rašyti dar prieš pirmąjį imperialistinį karą, būdamas visai jaunas, tačiau tvirtu kovos žodžiu iš karto atkreipia į save dėmesį. Jo eilėraščiuose sukaikia fabrių sirenos, sudunda didžiosios, revoliucinės kovon pasiryžusios darbininkų armijos žingsniai. Jis šurpu nukrečiančiais vaizdais rodo reakcijos siautimą Lietuvoje ir nesisaili karčios ironijos tautinei lietuvių buržuazijai, kuri pasitenkindama šokių tokių teisių trupiniais nuo carizmo stalo, atsisako tolimesnės kovos, išduoda Lietuvos interesus. Vienoje savo epigramoje jis vykusiai apibūdina to meto lietuviškosios buržuazijos pozicijas, susirūpinusios tik savo gerove, šiltais kamučiais ir sėkmingu savo ekonominių reikalų sutvarkymu:

Laiminga Lietuva, ji vargo nematys—
Tautiečių sumanių jau spėta priperėt.
Bežiūrint jie visur kromelių pristatys,
Lietuviškų, savų... Tai ko daugiau norėt?

Julius Janonis uždegančiomis kovos dainomis kviečia Lietuvos darbo liaudį į kovą ne tik prieš carizmą, bet ir prieš kapitalizmą, už socializmo įgyvendinimą. Jis žina 1917 metais nebesulaukęs Didžiosios Spalių Revoliucijos, tačiau, kaip sako savo paliktame prieš-

mirtiniame laiške, visa širdimi jos trokšdamas. Julius Janonis—pirmas rašytojas bolševikas lietuvių literatūroje ir ligi šiol tebelieka ryškiausias Lietuvos proletariato dainius. Jo eilėraščiai ir sunkiausiais fašistinės reakcijos siautimo metais Lietuvos darbo liaudies kovotojuose žadino kovos pasiryžimą ir galutinės pergalės viltį.

KOVA SU OKUPANTAIS PIRMOJO KARO METU.

Pirmasis pasaulinis karas ir žiauri, ketverius metus trukusi kaizerinės vokiečių armijos okupacija Lietuvoje laikinai sustabdo bepradėjusį prieš karą jau plačiau reikštis lietuvių literatūrinį gyvenimą, išsklaido lietuvių rašytojus. Daugumas jų atsiduria Rusijoje, kiti Amerikoje. Vokiečių kaizerinė okupacija lietuvių literatūroje palieka ryškių pėdsakų—baisius, kruvinus atsiminimus. Kaip nepaneigiamas kaltinimas vokiškiems grobikams skamba tie atsiminimai Maironio poemoje "Mūsų Vargai." Poetas pats išgyveno visus vokiškosios okupacijos baismus ir matė juos savo akimis. Aštriais, pilnais pykčio ir pagiežos posmais jis vaizduoja plėšikišką vokiečių okupantų siautėjimą Lietuvoje:

O Lietuvoj, tai ištiesų
Apleistoj, užmirštoj visų
Germanai taip šeimininkavo,
Kad karvės, šunys... net višta!...
Turėjo duoklę nešt ir ta.
Visus šnipai suregistravo.

Nuo rekvizicijų sunkių,
Nuo karo valkatų, vagių,
Nuo gobšų atsilio nebuvo.
Automobiliai kupini
I Prūsus bėgo tekini.
Beplėšta, kas tiktai pakliuvo.

Tokius pat besaikio plėšimo ir žiauraus teroro vaizdus randame visoje eilėje lietuvių rašytojų romanų, skirtų atvaizduoti vokiečių okupaciją Lietuvoje. Senovės kryžiuočių, tų šunų ritierių, su kurių plėšikišku ordenu daugiau kaip du šimtus metų teko praeityje kovoti lietuvių tautai, grėsmingas šešėlis vėl visu baismu iškyla prieš Lietuvos gyventojus. Vokiečių okupacija Lietuvoje praeitojo karo metu žymiai sustiprina naujojoje lietuvių literatūroje tas jau įsisenėjusias kovos tradicijas prieš vokiškuosius grobikus. Po karo jas dar labiau pagilina kovos su vokiškaisiais šovinistais lietuviškame Klaipėdos kra-

te, kuris, 700 metų išbuvęs vokiečių vergovėje, pagaliau buvo grąžintas Lietuvai. Ir aštrių, kiekvieno lietuviuo širdį jaudinančių kaltinimų vokiškiesiems grobikams skamba daugelis veikalų tokių žymių naujų laikų lietuvių rašytojų, kaip Vydūnas, Simonaitytė. Ypač pažymėtinas tuo atžvilgiu Simonaitytės romanas „Aukštųjų šimonių Likimas,“ kuriame aprašomas tragiškas vienos lietuvių šeimos žuvimas vokiškoje priespaudoje. Šiandien, kai lietuvių tauta vėl yra priversta vesti mirtiną kovą su vokiškaisiais grobikais, tos ryškios ir gilios lietuvių literatūros tradicijos prieš vokiškuosius grobikus lietuviams patriotams, lietuviams antifasistiniais rašytojams yra brangus, vertingas ginklas.

Po pirmojo pasaulinio karo, Rusijos proletariui įvykdžius revoliuciją ir suteikus jo pavergtoms tautoms laisvę, Lietuvos buržuazija, tuo pasinaudodama ir padedama interventų, užsmaugusi pastangas įvesti ir Lietuvoje tarybinę santvarką, sukuria savo valstybę. Tolimesnis pokarinis lietuvių literatūros plėtojimas jau vyksta buržuazinėje Lietuvoje. Lietuvių literatūra kiekibiškai per tą laiką žymiai išauga—padidėja jos darbininkų kadrai, kasmet pasirodo iš spaudos šimtai naujų knygų, tačiau idėjiškai augti ir plėtotis jai trūksta pagrindo, platesnio akiračio. Ji dūsta siaurame miesčioniškumo rate. Ir neuostabu, kad praėjus pirmiesiems vadinamosios nepriklausomybės medaus metams, lietuvių literatūroje ima reikštis gana atvira ir aštri kritika, nukreipta prieš lietuviškąją buržuaziją, prieš biurokratiją, prieš miesčioninį sumenkėjimą, dvasinį tuštumą, akipleiššką karjerizmą. Lietuvių naująją literatūrą pridenigia juodo pesimizmo, rezignacijos, netgi nusivylimo „nepriklausomybe“ antspalvis. Tai ryškiai matyti kūryboje tokių rašytojų kaip Maironis, Putinas, Kirša, Vienuolis, Sruoga ir kt.

Maironis, kuris anksčiau pats apdainavo „nepriklausomą Lietuvą,“ kaip aukščiausią idealą, jos susikūrimą sutiko nepaprastai aštriais satyrinio pobūdžio eilėraščiais. Poetas Kirša satyrinėje poemoje „Pelenai“ duoda aštrią buržuazinės Lietuvos gyvenimo kritiką. Tą pat matome Vienuolio romane „Prieš Dieną,“ Putino romane „Krizė“ ir beveik visuose naujosios lietuvių literatūros veikaluose, kurie tik paliečia buržuazinės Lietuvos san-

tvarką. Buržuaziniai publicistai ir kritikai dėl to naujai lietuvių literatūrai davė aštrių priekaištų, smarkiai puldami rašytojus.

NAUJIEJI POLEIKIAI LIETUVIŲ LITERATŪROJ

Triukšmingai atėjusi lietuvių literatūros futuristų grupė, kurios vadas buvo talentingas poetas Kazys Binkis, bandė pravėdinti pesimizmą ir nusivylimą užsikrėtusią lietuvių literatūrą. 1924 metais pasirodo jų žurnalas „Keturi Vėjai,“ kuriame aiškiai žymu rusų futuristų įtaka. Tačiau lietuviškųjų futuristų pastangos, kadangi jos ribojasi daugiausia formaliniais eksperimentais, neduoda tų rezultatų, kokių tikėtasi. Futuristinis sąjūdis lietuvių literatūroje užblėsta po kelerių metų, nepalikęs gilesnio pėdsako.

Kai 1926 metais Lietuvos buržuazija pasuka į atviros fašistinės diktatūros kelius, opozicija buržuazinei santvarkai lietuvių literatūroje dar labiau sustiprėja. Per 14 savo diktatūros metų fašistinis režimas nepajėgė savo tarnybom užverbuoti nė vieno kiek žymesnio lietuvių rašytojo. Fašizmui Lietuvoje tarnavo tik aiškūs grafomanai arba trečiaeilės reikšmės literatai, sutinką parduoti savo plunksną bet kam. Fašizmas savo nuodais neužnuodijo lietuvių literatūros, nors savo cenzūrą, savo represijomis, savo slogučiu žymiai varžė jos laisvą augimą, jos idėjinį ir meninį plėtojimąsi.

Fašistinės diktatūros metu pasireiškė ir išaugo visa eilė pažangiosios krypties rašytojų, kurie, nebesitenkindami tik pasyvia opozicija prieš smetoninį režimą, ėmė jį ieškoti aktyvios kovos kelio. 1930 metais pasirodė jo leidžiamas žurnalas „Trečias Frontas,“ sukėlęs reakcinėje lietuvių spaudoje didelį triukšmą. Nors žurnalas po penkių numerių cenzūros buvo uždyrtas, tačiau apie jį susitelkę rašytojai: Antanas Venclova, Petras Cvirka, Salomėja Nėris, Jonas Šimkus, Kazys Boruta, Valys Drazdauskas, Kostas Korsakas ir toliau liko kovos pozicijoje prieš fašistinį režimą. Kai kuriems tų rašytojų teko sėdėti kalėjimuose, bastytis emigracijoje, kęsti šiaip įvairius persekiojimus ir represijas. Jų knygos dažnai buvo konfiskuojamos ar cenzūros išbraukomos, jų pastangos leisti naujus žurnalus fašistinės administracijos būdavo tuoj likviduojamos. Taip buvo uždaryti vos pradė-

ję eiti žurnalai: "Literatūra," "Aš Esu Visur" ir kt. Tačiau nežiūrint represijų, ši rašytojų grupė naujojoje lietuvių literatūroje palaipsniui užėmė vis ryškesnę ir svaresnę vietą, tos grupės rašytojų veikalai (Cvirkos romanai "Žemė Maitintoja," Salomėjos Nėries eilėraščių rinkinys "Diemedžiu žydėsiu," A. Venclovos apysakų knyga "Naktis" ir kt.) būdavo leidyklių bei visuomenės premijuojami ir naudojosi skaitytojų tarpe didžiausiu pasisekimu. Fašizmas nepajėgė užsmaugti pažangiosios, su darbo liaudimi glaudžiai susijusios, lietuvių literatūros augimo.

IS SENOSIOS Į NAUJĄĄ LIETUVĄ

Paskutiniaisiais fašistinės diktatūros metais lietuvių rašytojų tarpe vis labiau pasireikšdavo atviros simpatijos Tarybų Sąjungai, kaip didžiausiam fašizmo priešiui, staliniskai tautų draugiškumo politikai. Vis daugiau ir daugiau net senosios kartos žymių rašytojų pereidavo į kairiąsias pozicijas.

Taip perėjo žymus senesniosios kartos poetas ir kritikas Liudas Gira.

Pačiu paskutiniu metu vyraujanti kryptis lietuvių literatūroje buvo kritinis realizmas. Rašytojai vis atviriau ir drąsiau savo romanuose bei apysakose vaizdavo Lietuvos buržuazinės santvarkos puvimą ir jos priešmirtinę krizę. Beletristas Jonas Marcinkevičius eilėse savo romanų: "Mes Ateinam," "Jis Turi Mirti," "Nemunas Patvino," "Benjaminas Kordušas" davė ryškius lietuviškosios buržuazijos degeneravimo vaizdus. Tą pat matome ir kitų rašytojų veikaluose, nors kai kurie jų rašytojų (Grušas, Paukštelis) priklausė katalikiškai kryptčiai.

Todėl nenuostabu, kad tarybinės santvarkos įvedimas Lietuvoje lietuvių rašytojų buvo sutiktas su giliu pritarimu. Lietuvių literatūrai atsiskleidė naujos, ligi tol nematytos platumo perspektyvos augti ir klestėti. Rašytojai pasijuto išsivadavę iš fašistinės cenzūros slogočio, iš nuolatinio skurdo. Rašytojų medžiaginis aprūpinimas buvo žymiai pagerintas — jie galėjo gyventi iš savo literatūrinio darbo. Knygų ir žurnalų tiražai staiga

keleriopai padidėjo. Rašytojų reiksmė, jų žodžio svoris visuomeniniame krašto gyvenime nepaprastai pakilo. Daugeliui rašytojų buvo pavestos atsakingos pareigos tarybinėje vyriausybėje. Kai kurie rašytojai, kurių kūryba fašistinės diktatūros metu negalėjo pasireikšti visu pilnumu, per keletą tarybinės santvarkos mėnesių nepaprastai išaugo. Taip, pavyzdžiui, visu savo talentingumu pasireiškė poetas V. Montvila, o Salomėja Nėris pasidarė mėgiamiausia šalies poetė. Lietuvių skaitytojas dabar galėjo pirmą kartą laisvai susipažinti su žymiaisiais tarybinės literatūros veikalais, kurių vertimai fašistinės cenzūros buvo draudžiami. Tik trumpu laiko tarpu ir daugybe to valstybinio bei visuomeninio darbo, prie kurio buvo pašaukti daugumas rašytojų Tarybų Lietuvoje, galima paaiškinti, kodėl tarybinė lietuvių literatūra nespėjo pasireikšti didesnio masto darbais.

Kaip visai Lietuvai, taip ir lietuvių literatūrai kruvinasis Hitlerio užpuolimas suteikė skaudų smūgį. Jos kadrai išblaškyti, jos žodis užslopintas. Savo paties žemėje lietuvis rašytojas vėl paverstas nebyliu kaliniu. Tačiau lietuvių literatūros dvasia, jos kovingosios tradicijos, jos ryšys su kovojančia prieš vokiškuosius grobikus Lietuvos liaudimi, išbuvo gyvi. Ir jeigu lietuvių literatūra buvo priversta tylėti pačioje hitlerininkų pavergtoje Lietuvoje, laukiančioje kaip aušros greitesnio išvadavimo iš okupantų jungo, tai juo garsiau jos balsas skambėjo šioje fronto pusėje. Tarybų Sąjungos gilumoje dirbo šios žymios lietuvių literatūros pajėgos: poetai Liudas Gira, Salomėja Nėris, Eduardas Mieželaitis, beletristai Petras Cvirka, Jonas Marcinkevičius, Juozas Baltušis, Juozas Banaitis, rašytojai Antanas Venclova, Jonas Šimkus, Vl. Mozūriūnas, kritikai Juozas Žiugžda, Valys Drazdauskas, Alpas Kukanka. Jie visi yra atidavę savo žodį ir plunksną ryžtingai kovai prieš hitlerizmą. Tėvynės karo metu jie parašė daug eilėraščių, poemų, apsakymėlių, apybraižų, kuriomis mobilizavo lietuvių tautą kovai prieš vokiškuosius grobikus.

REIKŠMINGO IŠRADIMO SUKAKTIS

DR. A. PETRIKA

Praeitų metų pabaigoj sukako lygiai šimtas metų nuo laiko, kai pradėta vartoti azoto ir deguonies junginį (Nitrous Oxide) ligonių apmigdymui (anestezijai) prieš operavimą. Šį reikšmingą generalės anestezijos atradimą padarė 1844 m. gruodžio 11 d. dantų gydytojas dr. Horace Wells, Hartford, Conn. Žinoma, d-ras Wells neišrado Nitrous Oxide dujų;

HORACE G. WELLS

tai padarė 1772 m. anglų chemikas Juozas Priestley, tačiau iki 1844 m. niekas nėbandė jas vartoti chirurginėm operacijom lengvinti. Jas dažnai vartodavo teatruose, vodivilių aktams pajvairinti: apsvaigindavo dujom aktorius, ar šiaip žiūrovą, ir paleisdavo jį estradon visokių pokštų-išdaigų krėsti. Publika gi kvatodavo, kai tas pusgirtis aktorius vartaliuodavosi!

Tokiame vodivilyje teko dalyvauti ir d-rui Wells. Jis matė, kai chemikas G. Coltonas demonstravo Nitrous Oxide dujų "galybę." Vienas tokių apsvaigintų "vaidilų" nukrito nuo

pagrindų ir smarkiai sužalojo sau koją. Čia pastabus dr. Wells patėmijo, jog "vaidila" *nejaučia*" savo žaizdos skausmo ir jis savo draugui pasakė, jog tas dujas būtų galima pavartoti anestezijai. Sekamą dieną jisai sušaukė žymesnių gydytojų posėdį, kurin pakvietė ir chemiką Coltoną. D-ras Wells ryžosi padaryti viešą demonstraciją ir įrodyti, jog Nit. Oxide dujos *tinka anestezijai*. Jis paprašė Coltoną jį užmigdyti ir leido kitam dantų gydytojui ištraukti jam krūminį dantį. Pabudęs jisai pareiškė, kad jokio skausmo nejautė ir kad N. O. dujos yra visai geras anestezijai mediumas.

Prasidėjo nauja skausmui tramdyti era. D-ras Wells, kaip sakoma, per naktį pagarsėjo. Atradėją sveikino ir jo atradimu džiaugėsi ne tik Amerikos, bet ir viso pasaulio medikų bei dantų gydytojų (odontologų) organizacijos. Susidomėjo juo gydymosi profesijos Ispanijoje, Anglijoje, Prancūzijoje ir kitur. Jo biustai bei kitokie paminkliniai ornamentai puošia ne vieno muziejaus bei universiteto aikštę ar nišą. Kaip asmuo, dr. Wells parodė savo altruizmą tuomi, jog ir draugų skatinamas atsisakė užpatentuoti savo atradimo teises ir iš to pelnytis. Jisai teigė, kad jo atradimas bus visiems prieinamas taip jau laisvai, kaip ir kvėpuojamasai oras.

Deja, ne visi d-ro Wells paslaugas visuomenei sutiko be saumyliškų pasimojimų. Tūli jo kolegos (odontologai ir medikai) pasiskelbė esą "pirmieji" anestezijos atradėjai ir visai bandė d-rą Wells diskredituoti (Morton, Jackson, Long). Prasidėjo jūžli polemika ir aitrūs inkriminavimai. Jeigu būtų ir tiesa, kaip kad d-ras Long teigia, būk jis Nit. Oxide dujas pavartojo anestezijos tikslams *pirma*, negu dr. Wells, tai vistiek atradėju yra kredituojamas tas, kuris *pirmas viešai tai paskelbia ir įrodo savo atradimo naudingumą*, o tai padarė tik d-ras Wells 1844 m. gruodžio 11 d. Taigi jam tenka ir *anestezijos atradėjo* laurai! Tai pripažino ir Connecticut valstijos įstatymdavystė 1847 m. speciale rezoliucija, kurią ji patvirtino 1853 ir 1944 metais. Pa-

našią rezoliuciją priėmė ir Jungt. Amerikos Valstijų Senatas 1944 m. rugs. mėn. 21 d. Dar daugiau, Connecticut valstija pastatydino paminklą d-ro Wells pagerbimui savo sosti-rėje, Hartforde.

Amerikos dantų gydytojų Sąjunga suruošė atitinkamą mokslinį pobuvį praeitų metų gruodžio mėn. Hartforde savo užsitarnavusiam kolegai pagerbti. Ten sakytą kalbos bei skaityta referatai anestezijos ir kitomis okazijai pritaikytomis temomis. Be gydomųjų profesijų kolegų, dalyvavo ir aukšti visuomenės bei valstybės pareigūnai, atžymėdami didelį jubilato darbą.

Mirus d-ruvi Wells ir kontraversinės polemikos audrai siaučiant, Nit. Oxide dujų vartojimas generalei anestezijai buvo lyg ir dalinai pamirštas, kol 1863 m. aukščiau minėtas chemikas G. Colton tą idėją vėl atgaivino. Be to, neužilgo pritaikyta anestezijos tikslams ir kiti chemikalai, tūli jų net pranašesni už N. O.: 1846 m. lapkr. 11 d. dantų gydytojas dr. W. T. G. Mortonas (buvęs d-ro Wells mokinytis), sekmingai demonstravo eterį (ether, išrastą 1540 m.), kaip tinkamą generalei anestezijai mediumą; 1847 m. pradėta vartoti chloroformą (išrastą 1831 m.), o 1848 m.—Ethyl Chloride (išrastą 18-to amž. pabaigoj). Šiuo metu dažniausiai vartojama operuojant kartu Nit. Oxide ir eterį.

Skausmui malšinti gyduolių žmogus įieškojo nuo pat civilizacijos pradžios. Chirurgija gimė daug anksčiau, negu anestezija. Apie migdomuosius vaistus randame jau net Biblijoj ir senuose egiptėnų, babilionų, hebrajų, persų bei graikų raštuose. Graikų gydytojas Hippokratas, vadinamas medicinos tėvu, apie juos užsimena dažnokai, tik nieko konkretaus negali pasakyti. Buvo bandoma skausmą mažinti operuojamajam alkoholiu, kanapių ir kitų žolių garais, šaldymu, kaklo gyslų (ca-rotid artery) spaudimu, vartota hašišas, koka-inas, mandragora, etc. Tačiau pasėkos iš to buvo nekokios. Net palyginti visai neseniai, 1832 m. (tik 12 metų prieš anestezijos atradimą), vienas prancūzų chirurgijos profesori-us, Velpeau, labai pasimistiškai į tai žiūrėjo. Jisai teigė, jog chirurgo peilis ir skausmas—yra neatskiriami. Jis labai storai klydo!

Apie d-rą Wells, kaip žmogų, prisiminsime trumpai. Jis gimė 1815 m. sausio 21 d. Hartforde, Vermont valstijoje. Pradinį mokslą įsigijo vietos mokyklose, o 1834 m., būdamas 19 m. amžiaus, išvyko į Bostoną odontologiją (dentisteriją) studijuoti. Odontologija tuo metu dar nebuvo mokslinė profesija, kokia ji šiandien yra, nes pirmoji (Amerikos ir viso pasaulio) odontologijos kolegija buvo įsteigta Baltimorėje (Md.) tik 1840 m. Iki tol buvo įvairios "mokyklos," kurios paruošdavo dantų gydytojus. Be to, tūli dantų gydytojai patys imdavo mokinius-gizelius ir lavindavo juos savo kabinetuose. Egzaminų jokių laikyti nereikėjo. Taigi ir dr. Wells baigė "mokslus" per du metus ir 1836 m. įsikūrė Hartforde, Conn., o 1841 m. išsikėlė į Bostoną, tačiau už dviejų metų vėl grįžo Hartfordan.

Kaip profesionalas dr. Wells buvo gana kruopštus, sumanus ir sąžiningas. Technikos bei klinikos srityse padarė net tūlių pagerinimų. Iš jo literatūrinių darbų žinomi kiek stambesni tikslai du: 1838 m. parašė knygėlę apie dantų sveikatingumą bei jų gydymą, o 1847 m. studiją apie įvairias fiziologines anestezijos fazes. Anestezijos reikalais jis važinėjo Anglijoj ir Francūzijoje, mat, ja buvo giliai susidomėjęs.

Dr. Wells buvo nepaprastai įspūdingas žmogus. Į kiekvieną gyvenimo epizodą reagavo labai judriai ir tas nepaprastas judrumas buvo jo mirties priežastimi. Visokios polemikos su anestezijos atradimo aspirantais bei pretendентаis smarkiai sukrėtė jo nervus. Bandymai (pats savimi) su chloroformu bei eteriu irgi įspūdinai apardė jo ir taip jau netvirciausį organizmą. Jo sveikata smarkiai pašlėjo. Pasirėiškę neabejotinas nervų sutrikimas ir galimas protinių gabumų irimas. Dr. Wells pabijojo artėjančios katastrofos ir ryžosi pats savo ranka nutraukti savo gyvybės siūlą. 1848 m. sausio 23 d., pačioje jaunystėje, išgyvenęs vos 33 metus, jis nusižudė!

Gaila taip anksti ir taip tragiškai žuvusio gabaus, daug žadėjusio žmogaus. Jei šis 19-jo amžiaus Prometėjus būtų ilgiau gyvenęs, visuomenei būtų daug naudos atnešęs.

Toks tai buvo trumpai atpasakotas pripažinto anestezijos tėvo gyvenimas.

EKONOMINIAI KELIAI IŠ KARO Į TAIKĄ

Rekonversija. Dumbarton Oaks ir Bretton Woods Konferencijos. Finansinės Tarptautinės Organizacijos. Amerikos Naminis ir Užsieninis Marketai. 60,000,000 Darbų Pokarinėje Amerikoje.

V. TAURAS

Jungtinių Valstijų politikai, pramonės vadai ir spauda šiuo laiku dažnai kalba ar rašo apie *rekonversiją*. Ką gi reiškia rekonversija? Jinai reiškia, jog karą laimėjus reikės pertvarkyti fabrikus ir dirbtuves, sugrąžinti juos iš karinių darbų į civilio vartojimo dalykų gamimą. Nepažangūs senoviniai fabrikantai, politikai ir bankininkai per daug paprastai suprantą rekonversijos klausimą. Jų manymu, užteks paleisti darbininkus iš karinių fabrikų įieškoti užsiėmimo civiliuose darbuose, o tuo tarpu su valdžios pasipirčia pertaisyti dirbklas civiliams reikmenims gaminti, kitais žodžiais, grįžti į tokią padėtį, kokia buvo pirm karo.

Bet to neužtenka. Jeigu rekonversija būtų tikrai pramonės sugrąžinimas į prieškarinį lygį, tai 60 procentų dabar veikiančių pramonės įmonių turėtų būti uždaryta, ir dešimtys milijonų darbininkų liktų bedarbiais.

Rekonversija privalo turėti platesnį tikslą — palaikyti taikos metu pramonės veikimą bent tokiu mastu, kaip karo laiku.

Dabar Jungtinėse Valstijose už algas dirba 54 milijonai darbininkų ir tarnautojų. O prezidentas Rooseveltas yra pasibūręs 60 milijonų darbų kaip savo tikslą.

DUMBARTON OAKS IR BRETTON WOODS KONFERENCIJOS

To siekdamas, prezidentas sušaukė dvi tarptautines sueigas—Dumbarton Oaks ir Bretton Woods konferencijas. Šios konferencijos yra pravedimas Maskvos ir Teherano konferencijų dvasios, būtent, kad po karo Jungtinės Tautos glaudžiai bendradarbiautų taikai išlaikyti ir ekonominei gerovei kelti tarptautine plotme.

Dumbarton Oaks konferencija susidėjo iš Jungtinių Valstijų, Didžiosios Britanijos ir Sovietų Sąjungos atstovų ir svarstė tų trijų didžiųjų kraštų atsakomybę įsteigti tarptautinei taikai palaikyti organizaciją.

Į Bretton Woods konferenciją susirinko atstovai įvairių Jungtinių Tautų, tačiau, suprantama, ir čia sprendžiamasis vaidmuo teko toms trims didžiosioms valstybėms vaidinti. Ši konferencija aptarė ekonominius-ūkinius dalykus, reikalingus taikos išlaikymui pasaulyje ir kartu tarnaujančius medžiaginei gerovei namie.

Šiame straipsnyje plačiausia teks apsisistoti ties Bretton Woods konferencijos darbais.

BRETTON WOODS KONFERENCIJOS TARIMAI

Ši konferencija pasiūlė įkurti dvi finansines įstaigas—tarptautinį Pinigų Fondą ir Tarptautinį Banką.

Tarptautinis Pinigų Fondas turėtų apie 8 milijonus 750 milijonų dolerių. Kiekviena Jungtinė Tauta įdėtų į šį fondą atitinkamą sumą pinigų, žiūrint kokioje vietoje iš eilės bus numatomoji užsieninė jos prekyba po karo, lyginti su kitų Jungtinių Tautų prekyba. Ketvirtadalis įdedamų pinigų turi būti auksu, o kiti trys ketvirtadaliai kitokiais savo krašto pinigais. Tuo būdu Jungtinės Valstijos įdėtų fondan \$2,750,000,000, Anglija—\$1,300,000,000 ir Sovietų Sąjunga \$1,200,000,000. Kiekviena prie fondo prisidėjusi šalis turėtų proporcingai tiek balso, kiek jos pinigų įdėta.

Veikiant šiam fondui, būtų įvesta šiokia tokia tvarka pasaulio finansuose; su jo pagalba galėtų būti nustatyta nuolatinė vertė įvairių kraštų pinigų, sakysime, santykių su doleriu; tada būtų tikrai žinoma, kiek doleris atstovauja sovietinių rublių, Francijos frankų, Lenkijos zlotų ar bet kurios kitos šalies pinigų. Tuomet kiekvienas kraštas iš anksto žinotų, kiek jam lėšuos perkami iš užsienio reikmenys arba kiek jis iš užsienio gaus už savo išvežamus dirbinius bei produktus. Jei anglams reikės dolerių už savus svarus sterlingų

arba francūzai prekybos tikslams norės amerikinių pinigų už savo frankus, tai būdami šio fondo nariais, galės gauti dolerių pagal pastovią palyginamąją vertę vieni ir kitų pinigų. Panašiai ir su kitų kraštų-narių pinigais.

Pamatinis Tarptautinio Pinigų Fondo tikslas yra paskatinti pasaulinę prekybą, nepuldinti svetimų pinigų; vengti "uždaros" prekybos tarp susitarusių dviejų šalių prieš kitus kraštus; pašalinti vienpusišką prekybą mainais pačių dirbinių bei produktų, kaip kad buvo tarp hitlerinės Vokietijos, Vengrijos ir kitų šalių, kurias vokiečiai pirm karo buvo ekonominiai pasijungę. Tarptautinis Fondas siekia paplatinti pasaulines rinkas, tai yra, prekybą tarp įvairių kraštų. Pokariniam laikotarpyje šis fondas, suprantama, pirmoj vietoj patarnautų Jungtinėms Valstijoms, kurios galės daugiausiai reikmenų pagaminti ir užsieniams parduoti. O ekonomistai—ūkio reikalų žinovai skaičiuoja, kad jeigu išvežimai iš Amerikos po karo pakiltų 5 bilionais dolerių per metus aukščiau, negu pirm karo, tai vien iš to susidarytų darbai penkiems milijonams amerikiečių.

Trumpai tarus, Tarptautinis Pinigų Fondas siekia plačiau išvystyti pasaulinę prekybą, arba tarptautinius marketus po karo.

Ypač svarbi šio fondo reikšmė yra tame, kad jeigu jis galutinai būtų įkurtas, tai tarnautų kaip prekybinių skirtumų taikytojas tarp Jungtinių Valstijų ir Anglijos ir sykiu palaikytų jų bendradarbiavimą su Sovietų Sąjunga tokiais reikalais, kurie padeda pasauliui ūkiniai atsigausti.

Pirm karo nebuvo jokios panašios finansinės bendradarbiavimo įstaigos pasaulyje, ir vieni kraštai tik akiai varžė kitų kraštų prekybą ir stengėsi užgrobt jų marketus. O tati buvo viena iš priežasčių, kodėl pasaulį užgūlė didysis ekonominis krizis, prasidėjęs Hooverio laikais.

TARPTAUTINIO BANKO TIKSLAS.

Kita Bretton Woods konferencijos sumanyta įstaiga yra Tarptautinis Bankas Atstatymo ir Išvystymo Reikalams. Jungtinių Valstijų, Sovietų Sąjungos ir Anglijos atstovų pagamintas planas siūlo sudaryti 9 bilionus dolerių su viršum kaip pagrindinį tokio banko kapitalą. Amerika, Anglija, Sovietai ir kiti kraštai turėtų į Tarptautinį Banką įdėti pini-

gų panašioj proporcijoj, kaip į Tarptautinį Pinigų Fondą. Tarptautinis Bankas glaudžiai bendradarbiautų su tuo fondu. Kiekvienas prie banko prisidėjęs kraštas turėtų tiek balso, kiek jis pinigų įnešė, lyginti su kitais kraštais.

Bankas duotų paskolas-įvesdinimus įvairių kraštų pramonei išvystyti. Jis užtikrintų ir privačius kapitalo įvesdinimus užsieniuose. Tarptautinis Bankas ypač stengtųsi patarnauti nuteriotoms per karą šalims ir koloniniams kraštams, norintiems sukurti bei išplėsti savo namines pramones. Jis duotų užtikrinimus ir privačiam kapitalui, skolinamam tokiems kraštams, kuriems kapitalistai kitaip būtų skolinti, laikydami tuos kraštus blogu riziku. Už paskolas bei įvesdinimus Tarptautinis Bankas imtų vidutinius nuosimčius. Tuo būdu jis geriau tarnautų koloniniams kraštams pramonę išvystyti bei karo sunaikintoms šalims atsistiegti, negu privačios bankininkų grupės. Nes bankininkai stengiasi juos daugiausiai pelno gauti iš savo įvesdinimų, išveržti sau didžiausių teisių arba net ūkiniai viešpatauti svetimame krašte.

Išlaisvintos nuo fašistų Ašies tautos ir koloniniai bei pusiau-koloniniai kraštai gautų iš Tarptautinio Banko tokios pasipirties, kuri jiems padėtų išsirutuluoti į laisvas ir pažangias tautas. Šio banko duodama parama neverstų jas politiniais "morgičiais" už skolas, kaip kad anglų kapitalistai vertė Graikiją.

Tarptautinį Banką ir Tarptautinį Fondą kooperatyviai tvarkytų bendradarbiaujančios valdžios. Tatai užtikrintų, kad abidvi įstaigos tarnaus pasaulinės taikos politikai, paskelbtai Terhane ir papildytai Dumbarton Oaks konferencijoj.

SOVIETŲ DALYVAVIMO REIKSMĖ.

Sovietų Sąjunga, dalyvaudama su Anglija ir Jungtinėmis Valstijomis, aišku, žiūrėtų, kad Tarptautinis Bankas tikrai tarnautų ūkinei pasaulio gerovei, o ne privačiams pelnams ar reakcijai, nors Sovietai ir ne visuomet pajėgtų prarast savo nuomonę.

Antra vertus, Civilės Aviacijos (orlaivijos) Konferencija Chicagoj yra pavyzdys, kaip nesiseka tarptautinei sueigai, jei Sovietai nedalyvauja joje. Sovietų Sąjunga sulaukė savo delegatus nuo tos konferencijos todėl, kad Anglija ir Amerika be Sovietų žinios pakvietė

fašistinių Ispanijos ir Portugalijos valdžių atstovus ir šveicarijos įgaliotinius,—kuomet šveicarija urmu dirba Hitleriui ginklus ir amuniciją, ir skleidžia visokias provokacijas prieš Sovietų Sąjungą.

Bet ar galima įsivaizduoti, kad Tarptautinis Bankas, dalyvaudamas jame Sovietams, duotų paskolą paremti fašistinei Franko valdžiai Ispanijoje?

Nebuvo Sovietų atstovų čikagiskėje konferencijoje, tai stokavo ir sveikos pusiausvyros joje. Jungtinių Valstijų delegatai, vadovaujami Adolfo A. Berle'o, neparodo didelio noro kaimyniškai bendradarbiauti su Anglija, dailintis su ja svarbiausiais oro keliais pasaulyje ir reikalingomis tam pozicijomis. Ir ta ilga konferencija priminė savanaudiškas varžytines, o ne tarptautinio bendradarbiavimo sueigą, ir išsiskirstydama jinai nepalikė draugiškumo įspūdžio.

Tatai parodo, kaip sunku Amerikai ir Anglijai susitarti bet kurio su svarbiu tarptautiniu klausimu, jeigu kartu nėra susitariama su Sovietų Sąjunga. Tikrai šiomis trim didžiosiomis valstybėmis drauge veikiant, tegalima kaimyniškai išspręsti skirtumus, atsižvelgiant į platesnį, pagrindinį tikslą po karo—bendromis jėgomis užtikrinti pasauliui taiką ir auklėti ūkinę tautų gerovę, pagal Teherano, Maskvos ir Dumbarton Oaks konferencijų tarimus.

AMERIKIEČIŲ DAUGUOMENĖ IR ROOSEVELTO PLANŲ PRIEŠAI.

Rinkinių kampanijoje republikonai baigino amerikiečių Dumbarton Oaks ir Bretton Woods konferencijomis; jie vadino jas pražūtingais Amerikai pavojais. Bet tie izoliacionistai nenugąsdino amerikiečių. Rooseveltui išrinkimas ketvirtajai prezidentinei tarnybai liudija, kaip piliečių daugumenė remia politinius jo planus.

Tarptautinio bendradarbiavimo priešai, tačiau, dar galingi visuomenėje, spaudoje ir Kongrese.

Chicago Tribune didlapis, atstovaudamas Dewey-Hooverio republikonus, tebegąsdina amerikiečius Dumbarton Oaks baubu. Didieji New Yorko laikraščiai, demokratų Times ir republikonų Herald Tribune išstoja prieš Tarptautinį Pinigų Fondą ir Tarptautinį Banką. Jie siūlo vieną iš dviejų—arba pati Amerika turėtų diktuoti panašiomis įstaigom

arba jokių tarptautinių fondų nei bankų nereikia ir tegul, girdi, privačiai kapitalistai savo nuožiūra įvesdina bei skolina pinigus tokiems kraštams, kur jiems atrodo saugiausia ir naudingiausia.

Prieš-rooseveltiniai bankininkai savo konferencijoje Rye, N. Y., paskelbė kovą Tarptautiniam Fondui, siekiančiam įvesti pastovumą įvairių Jungtinių Tautų piniguose. Tų bankininkų vadas Winthrop W. Aldrich, galingojo National Chase Banko pirmininkas, paskelbė, kad finansiniuose reikaluose Amerika turi elgtis kaip vyriausia, vadovaujanti pasaulio tauta. Jinai, girdi, po karo gali paskolinti Anglijai trejetą bilionų dolerių kaip paramą pradžiai, bet Anglija turės atmokėti Amerikai visas karines Lend-Lease paskolas, duoti amerikiečiams lengvatų išvežti savo dirbinius parduoti į Anglijos imperijos kraštus ir, suprantama, perversi Jungtinėms Valstijoms išsiritinti bent dalį užsilikusių pinigų, kurie priklauso Anglijai iš kitų kraštų už pirktus iš anglų dalykus.

Panašų planą siūlo ir republikonas senatorius Taftas ir kiti izoliacionistai. Jie neima dėmesin kitų Jungtinių tautų. Pačią Angliją jie siekia ekonominiai pasijungti, kaip mažesnį partnerį ir užvaldyti geriausiai išvystytus jos marketus svetur.

KILTŲ NAUJO KARO PAVOJUS.

Jei Amerika paklausytų Taftų - Aldrichų - Dewey'ų ir nukryptų nuo Bretton Woods pareikštos politikos; jei ši šalis imtų diktuoti pasauliui kaip finansinis-ūkinis jo viešpats, tai Anglija ir kiti kraštai susiburtų prieš Jungtines Valstijas; jie pradėtų varžyti amerikinių dirbinių įvežimus su juos, stengtųsi užbėgti už akių Amerikai užsieninėse rinkose ir pastoti kelią amerikiečių kapitalo įvesdinimams svetur. Tokius žingsnius kitos šalys iš tikrųjų būtų priverstos daryti ekonomiam apsigynimui; o tai griežtai aprėžtų Amerikos dalyvavimą pasaulinėse rinkose. Anglija, pavyzdžiui, darytų dvipusišką, išimtiną prekybos sutartis mainais su įvairiomis šalimis taip, kaip Jungtinių Valstijų prekybai būtų uždarytos durys į tuos kraštus; anglai duotų didelių pirmenybių Kanadai, Australijai ir kitoms savo imperijos dalims prekyboje prieš Ameriką; jie darytų tarptautinių trustų-kartelių sutartis aukštomis kainoms palaikyti

prieš Amerikai reikiamus dalykus ir vartotų visokias kitas priemones prieš Jungtinių Valstijų prekybą.

Žymūs anglų bankininkas A. R. Guinness, anglų Tarptautinio Prekybos Rūmo pirmininkas, todėl, išpėjo prieš tokių varžytinių pavojų ir pareiškė:

“Dvipusiško prekyba tarp dviejų kraštų, arba prekyba mainais, tegalima būtų naudoti tiksliai kaip atskiras duris nuo gaisro gelbėtis; tai būtų paskučiausia priemonė. Tatai yra (nacių) dr. Schachto priemonė, ir mums jinau netiktu, nebent mes turėtume panaudoti tokias gaisrines duris.”

Paneigiant Bretton Woods pažymėtą kelią, prasidėtų smaigiančios varžytinės; tarptautinis verslas nupultų, naujas ekonominis krizis prisilgtų pasauliui. Kas tad galėtų tikėtis tokiose sąlygose pasaulinę taiką išlaikyti bendromis didžiųjų tautinių jėgomis, kuomet Anglija ir Amerika taip grumtųsi dėl tarptautinės prekybos? Tokios varžytinės tikrumoje stumtų stumtų į naują karą.

UŽSIENINIS MARKETAS IR NAMINIS

Užsieninės rinkos arba marketas rišasi su naminiu. Abudu marketai turi pilnai veikti ir vis augti, norint padaryti tokią rekonversiją—sugrįžimą į šis karinės pramonės ir civilijų reikmenų gamybą,—kad visi amerikiečiai galėtų užsidirbt žmonišką pragyvenimą.

Kas gi yra tas naminis marketas? Tai yra dirbinių bei produktų pardavimas pačioje Jungtinės Valstijos. Naminis marketas yra pamatinis dalykas, iš esmės svarbesnis už užsieninį. Juk pačioje Amerikoje žmonės daug kartų daugiau išperka ir išpirks dirbinių, negu būtų galinga užsieninė išvežti pelningai parduoti.

PERKAMOJI JĖGA

Naminio marketo platumą nusako perkamoji gyventojų jėga, tai yra, algos, uždarbiai ir įvairios pajamos, visas jas kartu imant.

Karo metu visa Amerikos gamyba pakilo puštrečio karto tiek aukščiau, negu bet kada šio krašto istorijoje. Neskaitant daugybės karinių dirbinių, dabar pagaminama daugiau civilijų produktų, negu bet kuriais taikos metais, ir dveja tiek daugiau, negu Hooverio laikais,—nežiūrint, jog šiandien jaučiama tam tikrų dalykų stoka. Amerikiečiai dabar, ben-

drai paėmus, perka ir sunaudoja daugiau dirbinių, negu kada pirmiau, nepaisant tūlių trūkumų. Vadinasi, naminis Amerikos marketas yra pasiekęs aukščiausią iki šiol laipsnį.

Norint palaikyti amerikiečių gerovę tokia lygyje kaip dabar, turi visa pramonė po karo veikti bent tokia plotme, kaip karo metu, taigi ir po to, kai kariniai fabrikai bus paversti civilijų reikmenų dirbyklomis. Tokiu būdu jie gamintų didžią daugybę dirbinių naminiam marketui. O kad žmonės galėtų įvairias dirbinių išpirkti, tai darbininkų klasė, skaitlingiausia vartotojų grupė, turi gauti bent tokias algas kaip dabar, nors darbo valandų skaičius ir būtų sumažintas.

Tokios algos visai galimas dalykas ir pokariniame laikotarpyje. Wagnerio darbo įstatymas duoda visiems darbininkams laisvę susiorganizuoti į unijas ir ginti savo uždarbius. Kur to neužtenka, Kongresas gali išleisti tam tikrus įstatymus ir valdžia, atsižvelgdama į visuomenės gerovę, gali daryti tinkamus patvarkymus, kaip kad buvo daroma pirmo karo ir karui beinant.

BERGŽDŽIA PERKAMOJI JĖGA BEI ATLIEKAMAS KAPITALAS

Amerikiečiai, kaip pilnoji visuma, visados turi tiek uždarbių bei pajamų, kad galėtų supirkti ir naudoti visus pagaminamus dirbinius, jeigu ne viena kliūtis. Ši kliūtis yra tame, kad žymi dalis pajamų suplaukia į fabrikantų, bankininkų ir bendrai “aukštosios” klasės rankas. Už savo pajamas jie perka, kas jiems patinka. Tačiau didžioji dauguma jų pajamų negali būti praperkama ir liekasi kaip laisvas kapitalas, kuris laukia pelningo įvesdinimo pramonėn. Tai yra neveiklūs perkamoji jėga. Jeigu to kapitalo, arba atliekamos perkamosios jėgos, savininkai turėtų progą įvesdinti savo pinigų į fabrikus bei kitas pramonės įmones, tai ir ši perkamoji jėga dirbtų. O kai jie negali jos įvesdinti, tad jinau bergždžiai guli, stabdo fabrikus ir verčia darbininkus bedarbiais.

Nors didesnieji fabrikantai dabar moka valdžiai aukštus taksus kariniams reikalams; nors darbininkai apskritai gauna geras algas, vis tiek pramonininkams lieka nemaža pelnų, kurie kraunasi kaip nevartojama perkamoji jėga, neįnanti į dirbinių pirkimo marketą; taigi tam tikras dirbinių kiekis ir lieka ne-

išpirktas. O dirbinių perviršiaus susikaupimas, kaip žinoma, reiškia ilgainiui sustabdymą jų gaminimo.

NAMINIAI IR UŽSIENINIAI ĮVESDINIMAI

Įvesdinti tą kapitalą namie, paleisti jį darban pramonėje, nematoma šiuo laiku jokių didesnių galimybių. Karo metu pramonės įrengimai išsivystė taip plačiai, kad jie gali patiekti kur kas daugiau dirbinių, negu būtų buvę galima bet kada taikos laiku išparduoti mūsų rinkoje. Todėl, suprantama, tik maža dalis atliekamojo kapitalo Amerikoje tegalės būti įdėta į pramonės didinimą po to, kai karinė gamyba bus atgal atversta į civilius darbus.

Ką tad Amerika turėtų dalyti? Ar taip pertvarkyti gyventojų pajamas apskritai, kad tas kapitalas—bergždžia perkamoji jėga—būtų pervesta į pirkikų-vartotojų rankas? Ar surasti šiam kapitalui įvesdinimą užsienio, iš kurių būtų gaunama lygus daugis užsakymų amerikinei pramonei, ir tuo būdu visas neveiklusis kapitalas galėtų būti paleistas darban?

Amerikiečių dauguomenė dar nesutiktų su tokiu griežtu pajamų pertvarkymu, tai yra, lygesniu perkamosios jėgos paskirstymu. Tad telieka tik viena galimybė—įvesdinti bergždžiąjį kapitalą užsienio, ir gaminti tam tikrus, reikalingus užsieniams dalykus išgabenti ir parduoti.

DIDIEJI MARKETAI

Jungtinės Valstijos galėtų parduoti daugius dirbinių Sovietų Sąjungai ir Anglijai, skaudžiai nukentėjusioms nuo karo, jeigu nebūtų stotoma persunkios sąlygos tiem kraštams,—nors su Anglija būtų sunkiau susitarti, kadangi jinai taip pat varžosi dėl užsieninių marketų su Amerika.

Tačiau ir kitur pasaulyje yra milžiniškų marketų ir progų kapitalą įvesdinti. Taip antai, Činija su 450 milijonų gyventojų, Indija su 350 milijonų žmonių; Burma, Tailandas (Siamas), Indo-China, salynai Azijos-Australijos srityse laukia amerikiečių mašinų. O jeigu Amerika tiem kraštams planingai patiektų reikalingos mašinerijos, jie greitai panaudotų ją, gamintų naujus turtus ir gausiai amerikiečiams atsimokėtų už viską.

Be to, yra didžiulis Afrikos žemynas su 150

milijonų gyventojų ir gausingais gamtos turtais, kurie dar beveik nepaliesti. O tai todėl, kad Europos ir Amerikos kapitalizmas praeityje klaidingai manydavo, būk jis daugiau naudots turėsiąs, sulaikydamas Afriką nuo pramoniško išsivystymo.

Vidurinė ir Pietinė (Lotyniškoji) Amerika su 130 milijonų savo gyventojų taip pat tebėra atsilikusi pramonėje ir ūkyje. Tie kraštai džiaugtųsi, prieinamomis sąlygomis gaudami mašinerijos iš Jungtinių Valstijų.

Tuos didžius marketus išvystant, Amerikos fabrikai turėtų darbo per eilę metų. O jeigu tūla darbininkų dalis liktų nuo reguliarių darbų, tai galėtų gauti užsiėmimo kūrybiniuose valdžios projektuose. Tuo supratimu prez. Rooseveltas siūlo statyti eilę didžiųjų tvenkinių, kurie vandens jėga dirbtų daugybę elektros jėgos, o jinai vartytų fabrikus, apšviestų farmas ir įneštų kultūrinį gyvenimą plačiose, dar atsilikusiose srityse. Patys tvenkiniai, be kitko, tarnautų ir pragaištingų potvinių suvaldymui.

Žymėtina, jog Amerika tegali geroviškai gyventi tiktaisi su augančia savo pramone ir išplečiamu užsieniniu verslu. Tuo būdu užsieniniai marketai Amerikai yra labiau reikalingi, negu svetimiems kraštams amerikiniai dirbiniai bei kapitalo įvesdinimai. Tie kraštai gali ir toliau šiaip taip gyventi po senovei be Amerikos dirbinių ar jos kapitalo patarnavimų. Bet Jungtinės Valstijos negali gyventi taip, kaip dabar be užsieninių marketų. Jeigu Amerika neatidarys marketų svetimuose kraštuose priimtinomis jiems sąlygomis, tai kentės pragaištingus ekonominius krizius viena po kito.

Be užsieninių marketų išsivystymas reikalauja didžiųjų tarkininkų bendradarbiavimo taikai išlaikyti ir kaimyniškai prekyboje ir ūkyje kooperuoti dvasioje Teherano, Maskvos, Dumbarton Oaks ir Bretton Woods konferencijų.

Siekiant taikos ir gerovės daugeliui dešimtmečių, pagal tų konferencijų tarimus, tačiau, teks amerikiečiams stipriai remti prez. Roosevelto politiką ir nugalėti izoliacionistus ir fašistinius politikierius, kaip Kongrese, taip už jo sienų. Nes jeigu tie elementai paimtų viršų, tai mes netrukus vėl susidurtume su kriziu, nedarbu ir su naujo pasaulinio karo šmėkla.

tikrina deivės garbintojų saugumą nuo ginklų ir kitokiais atžvilgiais net tarp priešų. Mažai vartoja geležinius ginklus, daugiausia medinius vėzdus.

Žemės darbu ir sodininkyste mėgsta labiausia verstis, negu germanai, kurie tuo atžvilgiu paprastai yra nerangūs. Jie mėgsta karus..."

Toliau vokiečių cenzorius nebepajėgė istoriniais duomenimis paremto straipsnio per skaityti. Jis jį piktai perbraukė ir užrašė: "Netinka," o kitoje lapo pusėje parašė sekretoriui: "Iškvieisti autorių!" Kas su autoriumi atsitiko, tuo tarpu dar neteko sužinoti.

Būdingiausią vieną paskutiniųjų eilėraščių, atsiųstą visai be parašo, duodame čia ištisai:

"Pasakyk, žeme, kas tave mylėjo,
Ar tie žolynėliai vėjyje siūbuos?
Pasakyki, žeme, kas tave mylėjo,
Kas tavęs už auksą niekam neparduos.
Pasakyk man, žeme, kas tave mylėjo
Ir kas karštą dieną dirba laukuose,
Kas kasdien pravirksta, pučiant žvarbiam
Kad sūnaus, dukružės nėra namuose. [vėjui,
Ten rytuose saulė žėri, kaip sietynas,
Ir drugeliai žaidžia saulėj tarp žiedų,
Pasakyk man, žeme, ar Rytų aš šaliai,
Ar jos didžiai galiai patikėt galiu?
Nedvejok, jaunuoli, neklausyk barbarų,
Tik greičiau už ginklo ir mūšin eiva.
Raudonieji broliai priešą jau išvaro—
Greit brangi Tėvynė bus visai laisva.
Tik tuomet tau žemė atsakys kaip sūnui,
Dėl ko motinėlė verkė pagiriuos,
Ir dėl ko laukuose prakaitą tą sūrų
Liejo dieną naktį be šviesios dienos."

Nesunku suprasti, kiek šitas nežinomo jaunuolio formos atžvilgiu apysilpnis, bet pilnas pilietinės drąsos ir tikro ateities nujautimo eilėrašties sukėlė vokiečiams ir jų pakalikams pykčio. Tačiau jis ir buvo tam tikra prasme pranašingas. Šaunioji Raudonoji Armija išvijo priešą iš Lietuvos sostinės. Ji beldžiasi jau į Prūsijos vartus. Iš viso to tautos mulkinimo beliko tik dvasinės, užkariautojų mėslynas, po kurį pasižvalgius darosi koku, bet drauge ir nudžiuginti pamatęs, kad jame užsiliko tokių tautos atsparumo kibirkštelių, kurios ir didžiausios priespaudos metu karštai spirgino okupantų ir jų pakalikų akis.

Apkaso Žiedeliui

Žiedeli mažas, tėviškės dangum pražydes
Ant mano apkaso smėlėto šlaito...
Ar ne iš tėviškės laukų tu pas mane atklydai,
Ir priešo kulkų ar nepabūgai tu?

Žinai, ir tu, kaip aš, gyventi trokštu.
O žemėje dabar taip mažas vietas
Be apkasų, be minų, be sugriautų bokštų,
Kur karo kruvina ranka nebūt palietus.

O gal ir tu, kaip aš, pasauly vienas,
Širdies skausmu pasidalint norėjai—
Palikęs tėviškės žalių laukų purienas
Į niūrų apkasą tu kaip karys skubėjai.

Tavęs aš nepamiršiu, apkaso žiedeli,
Žiedeli mėlynas, žiedeli mažas—
Kartu mes eisim sunkų karo kelią,
Kartu už ateitį kovosim gražiai.

Aušra padangę raudonai nudažė.
Ir saulę greit išvysim šviesią—
Vėl aš ir tu, žiedeli mažas,
Po laisvu tėviškės dangum laisvi žydėsime.

Liepos 21 Sukaktuvėm

Šią dieną buvom tarę žodį, broliai brangūs,
Jog stojame didžion tarybinėn šeimynon.
Bet greit audra užklupo, debesius uždengus
Padangę mūs, ir džiaugsmo saulę užgesino.

Ir metinių pirmų atšvęst namuos neteko,
O Lietuvos nuspaudė trys sunkieji metai.
Bet vėl tiesa išėjo vieškeliu iš tako,
Ir vėl miela Tėvynė saulę tekant mato.

Ir šiandien, broliai brangūs, trigubai džiugu
mum,
Kad teismas žengia tiem, kur skaudžiai taip
mus skriaudė,
Kad iš rytų vėl teka lauktasai ramumas,
Ir kad junge pečių nepalenkė mūs liaudis.

Greit atsikvėps laisvai visoj šaly lietuviai
Naujos skaudžios vergovės baigia lūžti kančius.
Ir nors patrankų da šaly tebdunda šūviai—
Tėvynė Vilniuje jau šventę savo švenčia.

Ir niekas jau nebskiria mūs į ponus ir "minią,"
Visiem vienodos bus ir pareigos, ir teisės.
Pažinę didžią, vieną tiesą lenininę,
Mes Stalino keliu garbėn, gerovėn eisim!

Liudas Gira.

Nacių Siautėjimas Vilniaus Universitete

PROF. DR. J. MATULIS

I. Žygiai sunaikinti aukštojo mokslo įstaigas. Vilniaus Valstybinio Universiteto griovimas buvo pradėtas jau pirmomis vokiečių okupacijos dienomis. Pradžioje buvo uždarytos politinių ir socialinių mokslų katedros, kaip marksizmo-leninizmo, politinės ekonomijos, panaikintos visų kalbų, išskyrus vokiečių kalbą, lektūros, atleista apie 50 vyresnio, jaunesnio ir pagelbinio universiteto mokslo personalo narių ir apie 880 studentų, kurių didžioji dalis pateko Panerių kapinynan. Iš Vilniaus Valstybinio Universiteto mokomojo personalo nužudytų yra apie 6 ir 5 kankinasi Dachau ar kitose koncentracijos stovyklose, kurių didžioji dalis yra, be abejo, žuvusi. Išvežtųjų į koncentracijos stovyklas tarpe yra tokios stambios universiteto pajėgos, kaip rusų literatūros profesorius, teatrologas ir žymus lietuvių rašytojas daktaras Balys Sruoga, stambus ekonomikos mokslų profesorius Vladas Jurgutis ir kt.

Nuo 1941 m. vasaros į universitetą pradėjo lankytis įvairūs "nacių" partijos funkcionieriai rudose uniformose, daugiausia iš Rygos Rozenbergo filialo komisijos nariai, propagandos kuopos (Propagandakompanie) Vilniuje atstovai ir įvairūs "Gestapo" agentai ir pradėjo duoti universiteto vadovybei įsakymus ir nurodymus žodžiu. Nesivaržė dargi viešai skelbti Hitlerio, Rozenbergo ir kampanijos kliedėjimus, kad vadinamajai Naująjai Europai "kurti," jos dvasiniam, socialiniam, politiniam ir ekonominiam gyvenimui vadovauti pačios "Apvaizdos" yra pašaukta tik "gryniausios rasės, gambiausia ir aukščiausios pasaulyje kultūros" vokiečių tauta. Kitos tautos vadinamos Naujosios Europos "kūryboje" turinčios prisidėti tik savo technika. Minėtieji įvairūs hitleriniai agentai pradėjo žūliai įrodinėti, kad aukštai kvalifikuoti teisininkai, ekonomistai, filologai, pedagogai ir kt. lietuviai yra nereikalingi. Todėl 1941 m. rudenyje įsakė uždaryti Vilniaus Valstybiniame Universitete Teisės, Ekonomikos ir Humanitarinių mokslų fakultetus. Leido baigti studijas tik medicinos, technikos ir chemijos aukš-

tesniųjų kursų studentams. Subruzdus universitetui, pradėjus okupacinėms įstaigoms rašyti prašymus ir memorandumus, be to, įteikus okupuoto Rytų krašto aukštajam komisarui Lohsei petiją, pasirašytą virš 75,000 Lietuvos gyventojų, daugiausia valstiečių, staigus aukštųjų Lietuvos mokyklų naikinimo metodas buvo pakeistas lėtu gniuždinimo procesu. Nėra abejonės, kad nacių politikos pakeitimą aukštųjų mokyklų klausimu paveikė ne prašymai, memorandumai ir petijos, bet triuškinantieji Raudonosios Armijos smūgiai Maskvos, Kaliningo ir Leningrado rajonuose 1941 m. rudenyje.

Nusivylusi žaibo karo nepasisekimu ir turėdama prieš akis ilgą, alinčią grumtynę, fašistinė klika sugalvojo įtraukti į savo pragariską karo mašiną visas pavergtas Europos tautas ir nuvaryti jas į kovą prieš Tarybų Sąjungą. Fašistinė klika tikėjosi, kad vedant klastingą, konspiratyvę politiką aukštųjų mokyklų klausimą galima paversti tinkamu įrankiu įtraukti lietuvių tautai į karą prieš Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungą. Todėl kaip kitų Lietuvos aukštųjų mokyklų, taip ir Vilniaus Valstybinio Universiteto egzistencijos klausimą susiejo su lietuvių jaunuo-
mėnės dalyvavimu hitlerinėse ordose savanoriškais pagrindais.

Šia linkme prasidėjo agitacija spaudoje ir nuolatūs landžiodami į Universitetą įvairūs rudžiai-nacių partijos funkcionieriai bei Rozenbergo Rygos agentai pradėjo reikalauti, kad visas mokomasis ir pagelbinis personalas "persiorientuotų," "auklėtųsi" vadinamos Naujosios Europos dvasioje ir skatintų studentus, jaunuo-
mėnę rašyti savanoriais į SS gaujas. Tačiau klastinga nacių politika Universiteto personalo ne suviliojo. Okupantų užmačios ne tik nesulaukė pritarimo, bet jos dar sutvirtino Universiteto personalo ir studentijos kolektyvo pasyvų pasipriešinimą.

Okupantai, nesitikėdami iš pirmų žingsnių pasisekimu ir matydami savo propagandos beįgėiskumą, jau 1942 m. pavasarį išleidžia

potvarkį, kuris įpareigoja visus abiturientus, norinčius lankyti aukštąsias mokyklas, atlikti 1 metų darbo tarnybą Reiche specialiuose lageriuose. Universitetams ir aukštosioms mokykloms 1942 m. rudenį į I kursą leidžiama priimti tik tuos studentus, kurie atlikę 1 metų Reicho darbo tarnybą, išstarnavę metus reguliarioje Reicho armijoje, SS daliniuose arba vokiškiosiose įstaigose. Kadangi įvilioti abiturientus į Reicho darbo tarnybą, kariuomenę bei SS gaujas nė propaganda, nė papierosais, nė degtine (buvo visuose kampuose išključuota propagandinių skelbimų, kuriuose užsirašiusiems savanoriais į SS žadėta gausiai papierosų ir degtinės) nepavyko, tai 1942 m. rudenį Universitetas naujų studentų į I kursą oficialiai įregistruoti negalėjo. Tačiau neoficialiai, slepiant nuo okupacinių vokiečių įstaigų, I kursas buvo paverstas beveik užakinio dėstymo klausytojais. Tuo tarpu oficialiai Universitetas 1942-43 mokslo metus pradėjo vegetuoti su neskaitlingais vyresniųjų kursų studentais. Nors 1942-43 mokslo metų pradžioje Universitetas dar nebuvo uždarintas, bet praktiškai iš visų pusių buvo spaudžiamas likviduoti. Ne tik buvo smarkiai sumažinti etatai, nustatytos ubagiškos personalo algos, bet nė 1941-42, nė 1942-43 m. nebuvo atleista Universitetui kuro ir žiemos metu buvo dirbama nekūrentose patalpose, nors aplinkiniuose Vilniaus miškuose puvo daugybė prikirstų malkų.

Įsitikinę okupantai, kad nė propaganda, nė grąšinimais aukštųjų mokyklų negalima įkinkyti į fašistinį vežimą ir įvairiais trukdymais negalima priversti Vilniaus Valstybinio Universiteto pačiam susilukviduoti, 1942 m. birželio mėn. atvyko iš Rozenbergo komisijos fioliolo Rygoje nacių funkcionieriai ir pareikalavo pertvarkyti Universiteto mokslo planus ir programas. Pagal nacių siūlomus mokslo planus Universitetas, praktiškai imant, turėjo virsti vidurine specialine mokykla. Tuose planuose buvo išbraukta daug mokslo disciplinų, labai sutrumpintos programos, sumažintas iki minimumo valandų skaičius ir draudžiama Vilniaus Valstybiniam Universitetui išdavinėti aukštojo mokslo baigimo diplomus, organizuoti mokslinius disputus, ginti disertacijas ir teikti mokslo laipsnius. Buvo pareikšta, kad diplomus ir mokslo laipsnius gali teikti tik Reicho universitetai, o Lietuvos aukštosios

mokyklos turinčios ruošti tik karo laikotarpiui reikalingus valdininkus ir darbo technikus. Prieš šiuos reikalavimus Vilniaus Valstybinis Universitetas griežtai užprotestavo, bet spaudžiamas uždarymu bei koncentracijos stovyklomis, tai prašėsi duoti 2 metus laiko organizaciniam persitvarkymui.

Po vokiečių pralaimėjimo prie Stalingrado, pašlijus vokiečių padėčiai Rytų fronte, buvo paskelbta Reiche ir visuose okupuotuose kraštuose totalinė mobilizacija. Lietuvoje specialiu potvarkiu buvo įsakyta visiems vyrams, gimusiems 1926-1915 m. stoti į SS legijonus. Už nestojimą grąšinta mirties bausmėmis, turto konfiskavimu ir šeimų areštais. Kadangi į totalinės mobilizacijos skelbimą Lietuvos liaudies atsakė totaliniu boikotu, tai fašistiniai okupantai pradėjo negirdėtą terorą, žmonijai medžiokles ir išvežimus vokiškojo vergijon. Jaunuomenė pradėjo slapstytis ir bėgti iš miestų į kaimus ir miškus. Iš Universiteto išbėgo visi vyriškosios lyties studentai, pasitraukė beveik visas jaunesnysis, pagelbinis ir techniškas mokslo personalas ir paliko tik vyresniojo amžiaus mokslo personalo nariai. Greta su žmonių medžioklėmis, įtūžę naciai žvėriškai pradėjo plėsti ir naikinti liaudies turtą, kultūrinės šalies vertybes ir uždarinėti mokslo bei meno įstaigas. Į naikinamųjų institucijų tarpą pateko ir Vilniaus Valstybinis Universitetas, kuris buvo uždarytas 1943 m. kovo mėn. 17 d. 6 valandą ryto. Anksti rytą buvo apstatyti visi Universiteto rūmai Gestapo agentais ir SS gaujomis, ginkluotomis automatais, granatomis ir gausiu skaičiumi sunkiųjų bei lengvųjų kulkosvaidžių. Universiteto uždarymo priežastis buvo paskelbta lietuvių kalba leidžiamame fašistų laikraštyje "Naujoji Lietuva" 1943 m. kovo mėn. 18 d. Nr. 66 (331). Skelbimo tekstas buvo toks:

"Pašauktųjų registracijos vykdymas Lietuvoje dėl tam tikros intelektualinių sluoksnių įtakos buvo neigiamai paveiktas—šios valandos reikalavimas Lietuvoje nebuvo lygiai supras-tas. Atsakingieji asmenys tuo nė tik nusikalto prieš Europos tautų bendruomenę, bet ir prieš savo lietuvių tautos interesus, tautos, kuri pagal savo geografinę padėtį bolševizmo daugiau yra grąsoma, negu vokiečių tauta, kuri savo visas jėgas mobilizavo totaliniam karui. Todėl nuo lietuvių Legijono steigimo atsisakoma. Registracija ateityje vyks tik darbam kariuo-

menei ir karo ūkiui. Griežtoms bausmėms išvengti kiekvienas pašauktas privalo registruotis ir stoti į darbą. Kad būtų apsaugota sveikai galvojanti lietuvių tautos dauguma nuo pragaistings tam tikrų politikuojančių intelektualinių sluoksnių įtakos ir būtų užtikrintas tolimesnis darbo prievolės vykdymas, Reicho komisaras Rytų kraštui įsakė vykdyti čia skelbiamas priemones:

"1. Universitetas su visais savo skyriais tuojau uždaromas. Lietuvių švietimo reikams paskirtas ypatingas įgaliotinis.

"2. Reprivatizacijoje galės dalyvauti tik tie asmenys, kurie patys arba kurių šeimos prisideda prie kovos su bolševizmu.

"3. Kas vengia darbo prievolės arba kas padeda kitiems darbo prievolės išvengti, susilauks griežčiausių bausmių."

Universiteto uždarymo metu Gestapo gaujos parodė savo žvėrišką veidą: šautuvų būžėmis ir geležinėmis štangomis daužė visas išorines ir vidines Universiteto įstaigų iškabas, visus papuošalus, ornamentus, mokslų emblemas, statulus, plėšė ir draskė paveikslus, vitrinas ir tt. Kratos Universiteto įstaigose, turto vogimas, grobimas ir naikinimas tęsėsi nuo 1 iki 1½ mėnesio. Kratų metu nebuvo j bet kuriuos Universiteto rūmus įleistas nė vienas tarnautojas.

II. *Universiteto turto ir mokslo priemonių naikinimas.* Jau pirmąją okupacijos savaitę iš visų Universiteto įstaigų, institutų, katedrų, seminarijų ir bibliotekų buvo surinkti ir sunaikinti įžymiųjų Tarybų Sąjungos asmenų portretai, biustai, organizacijų ir valstybinės vėliavos, įvairūs plakatai, emblemos ir tarybinė politinių bei socialinių mokslų literatūra. Po šios operacijos kai kuriose katedrose, kaip marksizmo-leninizmo, politinės ekonomijos nepaliko nė knygų, nė kitų mokslo priemonių. Po kiek laiko prasidėjo antroji ataka. Buvo įsakyta iš centrinės Universiteto bibliotekos, visų institutų ir katedrų surinkti ir sunėsti į vieną kambarį visą mokslo literatūrą, išleistą Tarybų Sąjungoje nuo 1917 m. spalio mėnesio. Ši mokslinė literatūra rudžių, kurie cenzūravo centrinę Universiteto biblioteką, įsakyta turėjo būti išvežta į Rosenbergų filialą Rygoje, o vėliau gal būtų išsiųsta į Reichą arba sunaikinta. Antroji bibliotekų valymo operacija apėmė visų mokslų literatūrą, pradedant socialiniais ir ekonominiais mokslais ir

baigiant fizika, astronomija ir matematika. Sujudus visoms katedroms rašyti memorandumus ir nurodant, kad visose kultūringose pasaulio šalyse laisvai naudojamas visų šalių, tautų ir kalbų literatūrinis mokslo lobynas, pirmasis įsakymas buvo atmainytas ir išleista Tarybų Sąjungoje literatūra laikinai buvo palikta Universitete. Tačiau buvo duotas įsakymas visas Tarybų Sąjungos mokslo knygas sukrauti į atskirus kambarius, o mažesnius knygų ir žurnalų kiekius sudėti į tvirtai užrakintas spintas. Prie šios literatūros turėjo teisę prieiti tik fakultetų ir katedrų vedėjai, pranešę iš anksto Universiteto vadovybei reikalingus perskaityti mokslo darbus bei straipsnius.

Greta mokslinės ir kitos literatūros sistematškai buvo naikinamos ir visos kitos mokslo bei mokymo priemonės. Jau 1941 m. rudenį iš visų institutų buvo surinkta platina ir platinos dirbiniai. Oficialiai buvo konfiskuota ir paimta 1743 gr. platinos. Iš tų katedrų, kurios pradžioje platą ir platinos dirbinius nuslėpė, jie buvo surasti ir išgrobti uždarius 1943 m. Universitetą. Be tauriųjų metalų, sistematškai buvo atiminėjamas ir kitas turas. Vilniaus miesto komisaro įsakymais dažnai buvo išnešami ir negrąžinami epidiaskopai, vaikum siurbkliai, įvairios lempos, chemikalai ir tt. Tačiau turto grobimas ir naikinimas kulminacijį tašką pasiekė Universiteto uždarymo metu.

Krėsdami visas Universiteto įstaigas nuo 1 iki 1½ mėnesio laiko Gestapo agentai neįsileido nė vieno Universiteto tarnautojo. Pats rektorius specialiu įgaliotinio mokslo reikalams Schreinertui raštu įleistas į centrinę Universiteto raštinę tik po 4 savaičių nuo kratos pradžios. Kai kurie katedrų vedėjai galėjo įeiti į savo katedras ir laboratorijas po 4 mėnesių nuo uždarymo. Kadangi uždarymo operacijos ir krata buvo pradėta 6 val. ryto, kada visos universiteto įstaigos tebėra uždarytos, tai pirmiausia hitlerininkai išplėšė visas išorines ir vidaus duris, sulaužė ir sugadino šimtus užraktų, išdaužė ir sudraskė visas spintas, laboratorinius stalus, speciales brangenių aparatų dėžes ir tt. Sunaikinimo ir išdraskymo durų, spintų, stalčių darbui atvarė keletą suimtųjų partijų iš kalėjimų ir getto. Vadinamos kratos metu atėmė ir išnešė visų durų, stalčių ir spintų raktus, išnešė į Gestapo

centralę visas Universiteto kanceliarijos ir buhalterijos knygas, blankus raštus, asmenines studentų ir mokslo bei pagelbinio personalo bylas ir tt. Apiplėšė Universiteto kanceliarijos kasą ir išnešė pinigų ir brangenybės. Po kratos iš Universiteto įstaigų, institutų ir katedrų dingo ne tik visi smulkūs asmeniniam vartojimui tinkami daiktai, kaip pvz. peiliai, žirklys, įvairių optinių aparatų veidrodėliai, skaičiavimo liniuotės, aritmometrai, gatavalnios, plunksnos, pašėliai, stalinės lempos, elektrinės krosnelės, elektriniai pečiukai ir tt., bet buvo išvežta sunkvežimiais, žymi dalis ir kito stambaus mokslo, ūkio ir technikinio inventoriaus. Neliesdami daugybės smulkių daiktų, suminėsimė tik kai kuriuos stambesnius išgrobtais objektus, būtent:

1. Elektros motorų įvairaus dydžio pagrobė 27.

2. Visą fizikos-chemijos instituto mechaninę ir stalių dirbtuvę, kuri be daugybės įvairiausių stambesnių ir smulkesnių įrankių susidėjo iš 4 didelių universalinių tekinimo staklių, 3 paprastų tekinimo staklių, 2 frezavimo staklių, 3 didelių automatinųjų grąžtų (bormašinių), 2 didelių automatinųjų skardoms karpyti žirklių, 3 didelių ir 16 mažesnių įvairios išmiesos spaustuvų (šnirpštokų), 3 transmisijos velenų nuo 6 iki 17 mt. ilgio, apie 30 įvairaus pločio ir ilgio odinių diržų, 3 specialių spintų su smulkiais precizijos mechanikų įrankiais ir tt. Visos suminėtosios mašinos buvo nuvežtos ir suverstos Gestapo kieme ir teko matyti jas sulytas rūdijant dar po kelių mėnesių.

Iš universiteto buvo paimta:

3. Spalvotų metalų dirbt. reikalams, kg.	430
4. Rašomųjų mašinėlių	21
5. Rašomųjų stalių	7
6. Paprastų stalių	14
7. Minkštų sofų	5
8. Minkštų fotelių	23
9. Brangių dailės paveikslų, tapytų žymiųjų dailininkų	13 ir tt.

Kada po ilgai trukusios kratos ir grobimo institutų ir katedrų vedėjai specialiniais fašistų įgaliotinio mokslo reikalams Schreinerio leidimais jėjo į Gestapo išgrobtais, išlaužytas ir išniokotas katedras ir laboratorijas ir pranešė apie stambius mokslo ir ūkio inventoriaus sunaikinimus ir trūkumus, tai įgalioti-

nis Schreineras su adjunktu gestapininku Knoppu grupei katedrų vedėjų pareiškė, kad vokiečiai nėsą tokie kaip bolševikai, jie esą sąžiningi, nevagią ir neplėšią ir kratos metu nieko negalėję paimti. Schreinerio ir Knoppo įžulumas buvo toks, kad jie dargi išdrįso atvykti į fizikos chemijos rūmus (Naugarduko g-vė 22) ir katedrų vedėjų akyse išdidžiai ir nachališkai pradėjo rekti ant kiemsargio ir kitų sargų, kodėl jie nepastebėjo vagių, plėšiančių institutą ir išnešančių turtą! Kada vienas sargas nedrąsiai pareiškė, kad institutą visą laiką saugojo stipri vokiečių kareivių sargyba ir jis matė, kaip instituto turtą išvežė Gestapo sunkvežimiais, tai išdidieji "grynos rasės" atstovai nutilo ir neatsisveikinę skubiai išbėgo iš rūmų. Vėliau, institutų ir katedrų vedėjams įteikus detalius laike vadinamosios kratos žuvusio mokslo ir ūkio inventoriaus sąrašus, kuriuose buvo prašoma grąžinti paimtą turtą arba išduoti oficialius pakvitavimus, tas pats vokiečių įgaliotinis Schreineras perspėjo per rektorių institutų ir katedrų vedėjus tokių raštų nebersinėti, nes jie sąmoningai žeminą vokiečio ir vokiečių kareivio garbę ir už tokį žeminimą esą numatamos labai sunkios bausmės.

1944 m. rugsėjo mėn. 31 d.

Prie Vilniaus

Vilnele, bėk į Viliją,
O Vilija—į Nemuną...
Sakyk: mes Vilnių mylime
Labiau net už gyvenimą.

Kovas kovoje—kruvini
Sugrįžtame, sugrįžtame...
Žaizdas nuplausim vandenį,
Žaliais šilkais aprišime.

Kiekvienas akmuo prakalbintas,
Koki mes vyrai, pasakys,—
Kaip priešų šalmus skaldėme,
Mirtis kaip merkė jų akis.

Sesuo žydrioji, Vilija,
Skubėk, skubėk į Nemuną!
Sakyk, kad laisvę mylime
Labiau net už gyvenimą!

Salomėja Nėris.

IŠ KARALIAUČIAUS PRAEITIES

P. PAKARKKLIS

1. SENOVĖS PRŪSAS IR LIETUVIS BUVO VIENAS IR TAS PATS.

Pradedant vienuoliktuoju šimtmečiu mūsų protėviai ir kaimyninių tautų jau yra vadinami lietuviais. Lietuviais senovėje yra vadinami ne tik Nemuno, Nevėžio, Dubysos, Neries, bei Bugo sričių gyventojai, bet taip pat gyventojai, gyvenę prie pat Vislos.

Šiam reikalui ypač reikšmingi yra įvairių Lenkijos pareigūnų pareiškimai, padaryti 1339-ais metais, vykstant teritoriniams ginčams tarp Lenkijos ir Kryžiuočių ordino. Lenkija tada įvairių būdų pagalba stengėsi įrodyti, kad Kulmo srities Kryžiuočiams buvo Mozūrijos kunigaikščio Konrado atiduota ne visiems laikams, bet laikinai, kol bus nukariauti pagony, gyvenę Kulmo srities kaimynystėje.

Idomūs yra parodymai liudytojų toje dalyje, kur kalbama apie pavadinimą pagonų, gyvenančių Kulmo kaimynystėje (prie Vislos).

Vienas iš liudytojų sako, kad Kulmo srities aplinkumoje gyvena lietuviai ir kitoki pagony, kitas liudytojas sako, kad ten gyvena lietuviai arba prūsai, trečias sako, kad ten prūsų lietuvių žemė, ketvirtas sako, kad ten gyvena lietuviai ir prūsai, penktas sako, kad ten gyvena prūsai ir kitoki pagony ir tt. Kai kurie iš tų liudytojų yra gyventojai Pavislo sričių ir sakosi patys yra buvę pagonų žemėje.

Šitie liudytojų tvirtinimai rodo, kad lenkai, gyvenusieji ties Visla XIV šimtetyje, savo kaimynus, gyvenusius į rytus nuo Vislos, vadino ne tik prūsais, bet taip pat ir lietuviais. Šie Lietuvių praeiviai reikšmingi Lenkijos pareigūnų parodymai yra išspausdinti leidiny: Litų ac resv gestae inter Polonos Ordinan ue Gruciferorum T. I, psl. 102-103, 144, 215, 319, 322 ir tt.

Jei vienuose istoriniuose šaltiniuose lietuviais yra vadinami ne tik Nemuno bei Neries, bet ir Vislos sričių gyventojai, tai ir kitos pusės turime tokių istorinių šaltinių, kuriuose prūsais yra vadinami ne tik dabartinių Rytprūsų gyventojai, bet taip pat Nemuno bei Neries apylinkių gyventojai. Pavyzdžiui, vie-

name istoriniame šaltinyje Mindaugas yra vadinamas prūsų karaliumi. Taigi senovėje prūsais reiskė tą pat, ką ir lietuviai, tik vėlesniais laikais prūsų vardą pasisavino tam tikri vokiečiai.

2. KARALIAUČIAUS APYLINKĖS PRIEŠ VOKIEČIŲ ĮSIBROVIMĄ.

Senovės laikų metraštininkai yra vadinę mūsų protėvius dar aisčiais (estais), getais, zambais (zembais, zamaš). Šiais vardais kai kuriuose istoriniuose šaltiniuose yra vadinami tų sričių gyventojai, kurie kituose istoriniuose šaltiniuose yra vadinami lietuviais bei prūsais.

Pavadinimas zembai ar zamai buvo vartojamas ir plačiaja ir siaurąja prasme. Placiaja prasme zambas reiskė tą pat, ką lietuviai bei prūsai, o siaurąja prasme zambas reiskė Karaliaučiaus apylinkių gyventoją, svarbiausia gyventoją apylinkių, esančių į šiaurę nuo Karaliaučiaus.

Eilėje kryžiuočių dokumentų yra zembas skiriamas nuo prūsų, bet su laiku ir zembai imta kryžiuočių raštuose vadinti prūsais, t.y. tokiu vardu, kokiu kad buvo vadinami visi lietuviškieji Ordino valstybės gyventojai.

Pavadinimas zembas greičiausia bus susidaręs iš lietuviško žodžio "zemas" ir švediško "by"—žemė, kraštas. Išeitų per tai, kad zembas—tai žemaitis.

Karaliaučiaus apylinkių lietuviai, skandinavų raštuose vadinami zembais, buvo vieni iš kultūringiausių lietuvių. Karaliaučiaus apylinkės prieš Kryžiuočių Ordino atskraustymą buvo vienas iš tirščiausiai gyvenamų lietuviškos žemės kampelių. Pasak kryžiuočių metraštininko Dinsburgo, zembai galėjo ištatyti 6,000 raitelių ir 40,000 pėstininkų kariuomenės. Zembai turėjo didelį jūros laivyną. Su savo laivynu zembai 1253-iais metais buvo atvykę kovoti prieš vokiečius, susisukusius sau gūštą Klaipėdoje. Zembų laivai jau 10-me šimtetyje lankydavosi Skandinavijos miestuose.

Karaliaučiaus apylinkėse buvo daug gintaro, kuris senoviniiais laikais buvo labai brangi

prekė. Žembių laivai, neskaitant kitokių prekių, be abejo vežiojo ir gintarą.

Pasak senovės lietuvių padavimo, užrašyto įvairių vokiškų metraštininkų, Karaliaučiaus apylinkės 6-ame šimtmetyje įėjo į sudėtį didžiulės valstybės, kurios valdovu buvo Vaidevutis, o Kryvy-Krivaiciu—Brutenis. Vaidevūčio valstybė apėmė ne tik visus dabartinius Rytprūsius, bet taip pat ir šią dieną Lietuvą.

3. KARALIAUČIAUS APYLINKĖS KRYŽIUOČIŲ LAIKAIS.

Karaliaučiaus apylinkės 1255-ais metais tapo nukariautos viduramžio vokiškų grobių, remiamų plačių Vakarų Europos galiūnų. Karo žygyje Karaliaučiaus apylinkėms pavergti yra dalyvavę Begomijos karalius Otokaras su 40,000-60,000 karių ir daugelis kitų kryžiuočių dalyvių.

Daug Karaliaučiaus srities gyventojų 1255-ais metais buvo išžudyti, daug jų persikėlė į tolimesnes, rytines lietuviškas sritis. Senovinės vietovės Tuvangstės vietoje jau 1255-ais tapo pastatyta Karaliaučiaus pilis, prie kurios su laiku išaugo Karaliaučiaus miestas. Karaliaučius su laiku tapo tokiu vokišku centru, kuriame buvo organizuojami karo žygiai tolimesnėms lietuviškoms žemėms pavergti.

Karaliaučiaus apylinkėse daug gyventojų tapo išžudyti 1261-1275 metų laikotarpyje, kada vyko didysis lietuviškųjų prūsų sukilimas. Nors Karaliaučiaus miestas tapo kryžiuočių padarytas grynai vokišku miestu, kuriame lietuviams iš viso buvo draudžiama gyventi, nors daug vietos gyventojų yra išžudę viduramžio vokiškieji grobikai—tačiau Karaliaučiaus apylinkės per visą Kryžiuočių Ordino gyvavimo laikotarpį išliko beveik grynai lietuviškomis sritimis. Čia turėjo įtakos ir ta aplinkybė, kad Karaliaučiaus sritis buvo kaimynystėje su Lietuvos valstybe. Dėl dažnų lietuvių puolimų bijodavo vokiečiai kurtis Karaliaučiaus apylinkėse, esančiose kiek toliau nuo Karaliaučiaus pilies.

4. KARALIAUČIAUS APYLINKĖSE LIETUVISKUMAS 16-AME ŠIMTMETyje.

Žlugus Kryžiuočių Ordinui ir pradėjus plėstis protestantizmui, suteikta lietuvių kalbai pilietinių teisių ne tik Karaliaučiaus apylinkėse,

bet ir pačiame Karaliaučiaus mieste. Pačiame Karaliaučiaus mieste imta laikyti lietuviškos pamaldos, sakyti lietuviški pamokslai, imta čia spausdinti lietuviškos knygos.

Pirma lietuviška knyga išėjo 1547-ais. Tai buvo Mažvydo katekizmas. Ta pirmoji lietuviška knyga tapo atspausdinta ne kur kitur, o Karaliaučiuje.

Kaip rodo Harnocho kronika jau nuo 1531 metų pačiame Karaliaučiaus mieste reguliariai buvo laikomos lietuviškos pamaldos, sakomi lietuviški pamokslai.

1544-ais metais išleistas bažnytinis įstatymas sako, kad Karaliaučiuje iš senų laikų yra lietuviškas dvasininkas, skirtas lietuviams aptarnauti. Įstatyme nurodoma, kad panašiai turi būti ir kituose miestuose bei miesteliuose. Tik vietovėse, kur gyventojai yra neturtingi, esą galima išsiversti ir su vertėju.

Lietuviškos pamaldos Karaliaučiaus mieste buvo laikomos pusketvirtu šimto metų laikotarpyje. Lietuviškos pamaldos šiame mieste nustota laikyti tik 19-to šimtmečio gale.

Štryklovskis pats mokėjęs lietuvių kalbą, 1582-ais metais rašo, kad Karaliaučiaus apylinkėse žmonės kalba žemaitiškai. Tai jis pats girdėjęs savo ausimis.

5. KARALIAUČIAUS APYLINKIŲ LIETUVISKUMAS 17-AME ŠIMTMETyje.

Vokietis Lepner 1690-ais metais rašė, kad šakių valsčius, esąs į šiaurės rytus nuo Karaliaučiaus, priklauso prie apylinkių, kur labiausia vartojama lietuvių kalba.

Praeities tyrinėtojas vokietis Tetzner prieina išvados, kad 17-ame šimtmetyje Karaliaučius buvo lietuviškos kalbos plote, nors pačiame mieste ir nevyravo lietuvių kalba.

Yra užsilikęs vienas senovės laikų žemėlapis, darytas vokiečio, kuriame Karaliaučiaus apylinkė yra vadinama "Samayde," t. y. žemaitija.

Turint visa tai prieš akis, darosi suprantama, kodėl ilgą laiką lietuviškos pamaldos buvo laikomos ne tik Karaliaučiaus mieste, bet ir jo apylinkėse.

1638-ais metais Prūsijos hercogijoje buvo išleistas įstatymas, pavadintas "Recessus generalis". . . . Tuo įstatymu tapo įvesta vokiškos pamaldos į daugelį bažnyčių, kuriose iki tol tebuvo laikomos vien lietuviškos pamaldos.

Tame įstatyme yra randami šitokie posakiai — daugely parapijų yra rasta vokiečių, kurių ne visi gali suprasti lietuviškas pamaldas. Kadangi kunigai turi turėti daugiau galimumo išmokyti vokiečių kalbą, tai kiekvienoje bažnyčioje kas antrą savaitę turi būti laikomos vokiškos pamaldos. Parapijose gyvenę vokiečiai turį lankyti vokiškas pamaldas, kad netektų pastoriams laikyti pamaldas tušties suolams ir tuo pačiu profanuoti Dievo žodį.

6. KARALIAUČIAUS APYLINKIŲ TAUTINIS POBŪDIS PASKUTINIAIS LAIKAIS.

Pažymėtina yra tai, kad 1638 metų įstatymu lietuviškomis bažnyčiomis, kuriose visai nėra vokiškų pamaldų, yra laikomos ne tik Klaipėdos, Tilžės, Įsručio, Labguvos apylinkių bažnyčios, bet taip pat šakių apylinkės bažnyčios. Minima šakių apylinkė yra į šiaurę nuo Karaliaučiaus.

Taigi 1638 metų įstatymas rodo, kad tam tikrose bažnyčiose, esančiose į šiaurę nuo Karaliaučiaus, iki 1638 metų tebuvo laikomos vien tik lietuviškos pamaldos. Tai rodo, kad gyventojų absoliutinė dauguma turėjo būti lietuviai.

Lietuviškos pamaldos, kaip skelbia vokiečiai Tetzneris, buvo laikomos ir Fišhauzeno apskrityje tam tikrose vietose, dar 19-tame šimtmečiuje. Tai įrodymas, kad ir į vakarus nuo Karaliaučiaus tada turėjo būti plačiai vartojama lietuvių kalba. Straipsnio autoriui 1930-ais metais teko nugirsti pasakojimą, kad tada lietuvių kalba buvo vartojama tam tikrose vietovėse, esančiose į vakarus nuo Karaliaučiaus.

Karaliaučiaus apylinkių smarkus vokietinimas vyko 18-me ir 19-me šimtmečiuose. Dabar ne tik Karaliaučiaus miestas, bet ir apylinkės yra labai suvokietintos. Tačiau gyventojų pavardės ir vietoraidžiai kiekviename žingsnyje išduoda lietuvišką apylinkių praeitį. Karaliaučius savo gyventojų pavardėmis iki paskutinio laiko buvo daug lietuviškesnis negu Kaunas, šiauliai ar koks kitas Lietuvos miestas, nors daugelis Karaliaučiaus apylinkių gyventojų visai nežino, kad jų pavardės yra aiškiai lietuviškos. Daug Karaliaučiaus apylinkėse yra užsilikusių ir lietuviškų papročių. Visa tai darosi savaime suprantamas dalykas, turint prieš akis tą aplinkybę, kad apie 85% Karaliaučiaus apylinkių gyventojų yra lietuviškos kilmės.

Išlaisvintos Lietuvos ūkininkas sulma derlių.

L.L.D. IR KANADOS LIETUVIAI

J. YLA

LLD ROLĖ DABAR

Lietuvių Literatūros Draugijos vardas Kanados lietuvių tarpe visuomet bus minimas su didele pagarba, nes ši organizacija sulaušė Kanados lietuvių judėjime nepaprastai svarbią rolę.

Kada Kanados lietuviai pradėjome smarkiau veikti, Lietuvių Literatūros Draugijos kuopos buvo vieninteliai politinio ir kultūrinio veikimo branduoliai lietuvių kolonijose. Esamos pašalpinės organizacijos tuo metu (1928 metais) irgi tik pradėjo vystytis ir neturėjo aiškaus nusistatymo. Bent koks politinis klausimas sukeldavo didelius ginčus narių tarpe ir būdavo sunku išvystyti veikimą. Lietuvių Literatūros Draugijos kuopos, kad ir nedidelės, buvo laisvos veikti politikoj, kaip ir kitose srityse.

Būdamas laisvos, pažangios, Lietuvių Literatūros Draugijos kuopos buvo ne tik branduoliai veikimo. Kartu jos buvo ir politinės mokyklos. Jose nariai laisvai diskutavo visokių politinių klausimų.

Per ilgą laiką Lietuvių Literatūros Draugija stovėjo vadovaujančioj rolėj. Dėl to buvo numatytas reikalas sujungti visas kuopas po viena kanadiška vadovybe. Tam tikslui buvo pakelta mintis, kad būtų įsteigtas Kanadoje Lietuvių Literatūros Draugijos apskritis ir išrinktas tam tikras komitetas. To pasėkoj, buvo sudarytas LLD Kanados Veikiantis Komitetas. Su suorganizavimu šito komiteto, prasidėjo Kanados lietuvių veikimo centralizavimas ir nuo šio laiko prasidėjo smarkus pažangaus Kanados lietuvių judėjimo augimas, politinis ir kultūrinis auklėjimasis.

Lietuvių Literatūros Draugijos augimas pakestino į veikimą ir lavinimąsi ir kitas organizacijas. LLD nariai pradėjo organizuoti pašalpinių organizacijų skyrius. Užsimezgė tarporganizacinė kooperacija.

Čia reikia pasakyti, kad Lietuvių Literatūros Draugijai tenka nemažas kreditas ir Kanados lietuvių laikraščio steigime. Ant jos pečių didžiausia laikraščio našta tebeguli ir dabar. Vajų pravedimas ir dabar yra LLD kuopų atsakomybėj.

Nuo 1928 metų iki dabar Kanados lietuvių judėjimas žymiai pasikeitė. Kartu pasikeitė ir Lietuvių Literatūros Draugijos rolė.

Išaugus visai eilei organizacijų, pakilus joms kultūriniai ir politiniai, buvo reikalias rasti bendrą veikimą nors tam tikrais klausimais. Tuo momentu kilo Amerikos lietuvių tarpe veikimas už pagalbą Lietuvos liaudžiai atsteigti demokratiją. Kanados lietuviai pradėjo kelti reikalą visoms organizacijoms susirinkti į kongresą.

Toks kongresas įvyko 1936 metais. Jame buvo išrinktas Nacionalis Komitetas. To komiteto vadovybėj prasidėjo bendras visų organizacijų veikimas, kad padėti Lietuvos liaudžiai atsikratyti Smetonos fašistinio režimo. Tuo metu ėjo karas Ispanijoj ir Kanados lietuviai aktyviai rėmė respublikiečius.

Po to kongreso Kanados lietuvių organizacijos sudarė lokalius komitetus, kur tik buvo bent pora organizacijų. Į šitą bendrą veikimą stoji visos organizacijos, išskyrus mažas grupes tautininkų.

Šis bendras judėjimas tebeveikia ir šiandien, nors iš jo išstojo maža socialistų grupė, išsivesdama su savim ir vieną SLA kuopą su keliais desėtkais narių. Visose didesnėse kolonijose yra demokratinų lietuvių komitetai, kurie atlieka daug darbo. Ypatingai tie komitetai daug veikia dėl karo laimėjimo ir dėl pagalbos Lietuvos žmonėms.

Toks bendras visų lietuvių organizacijų veikimas žymiai sumažino Lietuvių Literatūros Draugijos užduotis. Ypatingai tas jaučiamas didesnėse lietuvių kolonijose. Kai kuriems draugams dažnai atrodo, kad Lietuvių Literatūros Draugijai nebelenko ką veikti. Mažesnėse kolonijose LLD kuopos tebėra vienintėlėmis lietuvių organizacijomis. Bet nepastovus gyvenimas jas labai kamuoja.

Prie to prisidėjo ir išaugimas partijinių organizacijų, kurios daug politinio darbo atlieka. Ypatingai Toronte ir Montreale, kur veikia nemaži Darbo - Progresyvių Partijos

skyriai. Šitie skyriai duoda nemažai politinių paskaitų ir tokiu būdu nuima nuo LLD kuopų pečių daug darbo.

Vienu žodžiu sakant, dabar Lietuvių Literatūros Draugijos kuopos didesnėse lietuvių kolonijose kartais kenčia "nedarbą." Jų nariai, žinoma, dirba dar daugiau, bet dažniausiai ne savo organizacijos vardu. Tas nemažai atsiliepia į Lietuvių Literatūros Draugijos augimą.

REIKALINGA REORIENTACIJA

Dabar jau aišku, kad Lietuvių Literatūros Draugijos rolė Kanados lietuvių tarpe labai pasikeitęs. Bet būtų didelė klaida manyti, kad būtų galima apsieiti be šios organizacijos. Priešingai, ji yra tiek pat reikalinga, kaip kad buvo reikalinga pirmiau. Tikta reikia surasti būdus, kaip pagyventi jos veikimą.

Visų pirmiausia reikia visiems žinoti, kad be LLD mes negalėtume turėti lietuviškų knygų, kurios taip reikalingos. Didžiūmai lietuvių anglų kalba knygos dar neužtekina suprantamos. O dabar knygų reikia dar labiau. Pasaulinė situacija dar painesnė, negu kad buvo anksčiau. Šimtai įvairių klausimų reikalauja plataus išaiškinimo. Pas lietuvius dažnai girdėti nusiskundimas, kad maža lietuviškos literatūros šiandieniniams klausimais.

Mano supratimu, Lietuvių Literatūros Draugija turėtų daugiau atydos atkreipti į kėlimą fondo spaudos reikalams. Jeigu nariai sukeltų nors tiek, kiek sumoka narinių mokesčių, aš manau, kad būtų atliktas milžiniškas apšvietos darbas. Ar nebūtų reikalo Centro Komitetui padiskutuoti šitą klausimą ir imtis daugiau darbo leidime literatūros.

Esant daugiau literatūros, atsirastų daugiau ir darbo LLD nariams. Tuomet ši organizacija taptų nepaprasta apšvietos skleidėja.

Prie to, LLD kuopoms reiktų daugiau koncentruotis ant paskaitų ir diskusijų dienos klausimais. Kaip apšvietos organizacija, ji turi daugiau atydos atkreipti į apšvietą.

Reiktų atkreipti daugiau atydos ir į kitus dalykus. Kuopos visai pamiršo korespondentų ir rašytojų ratelius. Mūsų spaudai trūksta korespondentų. Niekas neberašo vaizdelių. Seniau tas darbas buvo geriau pastatytas ir rezultatai būdavo geresni. Mūsų spauda būdavo pilna eilėraščių, vaizdelių ir apysakų.

čių, sukurtų Jungtinių Valstijų ir Kanados lietuvių.

Mano manymu, Lietuvių Literatūros Draugijos rolė nei kiek nesumažėjo, tik reikia atkreipti atydą į tuos dalykus, kurie liko kaip tai pamirštai. Tuomet nei viena kuopa nedejuos, kad nėra ką veikti.

Praeitis, Dabartis ir Ateitis

(Tąsa nuo 6 pusl.)

Šiais metais mes privalome įvykinti nutarimą įsteigti Centralinį Archyvą.

Dar labiau suglauskime savo eiles, dar labiau įsipareigokime būti kariais liaudies švietimo fronte, nes tas frontas tūkstančiais ryšių sujungtas su didžia Jungtinių Tautų kova už sunaikinimą fašistinės ašies.

Baigiant dar vienas priminimas: Jokia lietuvių organizacija tiek daug nepasidarbavo, kad supažindint Amerikos lietuvius su tradicijomis Washingtono, Jeffersono ir Lincolnio, kaip Lietuvių Literatūros Draugija.

Nušvinta Rytas

Gyvenimo jūroj bangų
Supamas skurdo vargų,
Ne sykį šiurkščiosios buities
Skriaudžiamas didžiai jauties.

Tuomet vien blaškos jausmai.
Viltis nevilioja meiliai.
O ateitį dengia tamsiai
Nūtrūs juodi debesiai.

Širdis neramioji tada
Skausmo liūdnumo pilna,
Pina vainikan dainos
Žodžius sielos neramios.

Kaip saulė nušvinta rytai,
Taip tie neramieji jausmai
Išnyksta vėl greit iš širdies,
Vėl sužiba žvaigždė vilties.

Ir vėl ateitis maloni,
Džiaugsmo jausmai kupini,
Dėl savo likimo kovos,
Priduoda naujosios drąsos.

P. Pilėnas.

ŠIRDIES LIGOS IR VEIKLUMAS

DR. J. J. KASKIAUČIUS

Širdies ir kraujagyslių ligos, kraujo apytakos ligos stovi ant pat viršaus. Nuo šitokių ligų daugiausia miršta žmonių. Didžiausia mirimų priežastis ir yra taip vadinamos *cardio-vascular diseases*.

Staigi, netikėta mirtis visų dažniausia ir yra kokia tragedija širdy, jos raumeny arba karūninėse arterijose (*coronary arteries*). Užsikimša, užsiblokuoja kokia karūninės arterijos šaka: nebetekusi kraujo širdies raumenio dalis pameta darbą, sustreikuoja. Su-stoja širdis—miršta ir organizmas.

Kiek mūsų gerų draugų, pažiūrėt pilnų, sveikų,—ūmai, staigiai numirė! Be laiko numirė. Pirmą laiką numirė. Vis širdies dramų pasėkos...

Ir šituo atveju štai kas labai įdomu ir labai svarbu gerai įsidėti galvon kiekvienam,—nedaro skirtumo, kokia tavo tebėra širdis ir kraujagyslės,—ar dar visai sveika ar nebe-sveika. Visi turime tikėtai po vieną širdį. Bandykime taip užsilaikyti, kad būtų širdžiai ir kraujagyslėms kuo geriausia, kad išvengus tų nelemtų staigių širdies dramų ir tragedijų, katastrofų.

Veiklumas, fiziniai judėdžiai, fizinis darbas, mankšta, gimnastika yra vyraujančios reikšmės dalykas. Ir netik širdžiai bei kraujo apytakai naudingas dalykas, bet ir visam organizmui. Tą dėsni noriu čia labai storai pabrėžti. Užsirašykite jį stambiom raidėm stačiai sau ant kaktos, kad visuomet laikytumėt galvoj, visuomet gerai atsimintumėt, arba kad kiti tą parašą ant jūsų kaktos paskaitytų ir jums primintų.

Širdies ir kraujagyslių ligų žurnalas *American Heart Journal* paduoda pluoštelį įdomių duomenų. Įžymūs tų ligų žinovai kardiologai bent keliais atvejais pateikia savo patyrimus. Ir visi jie mušte muša vis tan pačiam taškan: ar sveikam ar ligotam, net ir su gan rimta širdies liga, daug geriau dirbinėti, krutėti, mostiguoti, dirbti kokį fizinį darbą, o ne tupėti kur susirietusiam, ne gulėti, ne tinginiuoti. Judėjimas, veiklumas yra pats pamatinis bet kokio gyvenimo pamatas. Ne tai, kad jau visai

negalima būtų pasėdėt arba pagulėt. Ir pasėdėt ir pagulėt kiekvienam yra gera ir naudinga, bet nereikia perdėt. Nusi-sėdėjimas, nusi-gulėjimas sutrukdą ir kliudo gyvybės eigą organizme, silpnina kraujo apytaką ir organizmo gaivumą.

Dr. Cadis Phipps gydė 500 širdies ligonių—paprastų darbininkų. Tie visi darbininkai, kad ir nesveiki, su silpnomis širdimis, su nesveikomis kraujagyslėmis, to gydytojo patariamai, vienodai tebetęsę savo įprastus fizinius darbus. Ir stačiai dėl ekonominių priežasčių jie negalėjo kokių atostogų sau imti ar kokio ilgesnio poilsio. Turėjo vienval ir paprastai dirbti.

Ir visiems jiems tas nuosaikus fizinis darbas padėjo geriau jaustis ir ilgiau pagyvent. Jeigu jie visi būtų sugulę lovon, tai be raumenų pagalbos, be judėsių, širdis nebūtų galėjusi taip gerai kraujo varinėti ir pačiai sau pakankamai kraujo pristatinėti. Greičiau būtų apsilpę ir išdžiūvę jų organizmai ir greičiau būtų apsisotjusios jų širdys.

Palyginus su dykūnais, panašiai sergančiais, tie visi 500 širdies ligonių ilgiau išsilai-kė veiklūs ir naudingi kaip sau, taip ir visuomenei. Visi tie D-ro Phipps'o ligoniai buvo juodo darbo, rankų darbo darbininkai (*manual laborers*).

Tame pačiam žurnale bent trys daktarai kardiologai praneša savo patyrimų eilę su širdies ligoniais: Drs. Master, Iack ir Jaffe ištyrinėjo, išanalizavo net 1,440 širdies ligos nuotikių—ir pačių rimtųjų nuotikių, būtent karūninių arterijų užsikimšimo nuotikių (*coronary artery occlusion, coronary thrombosis*). Šitie trys gydytojai susekė, jog toms širdies arterijoms užsikimšti jų pačių sukrašėjusiu krauju padėjo daugiausia neveiklumas ir sutingimas. Tikta 2 procentu tų ūmingų katastrofų ištiko sunkus darbas ir nuovargis. O taip daugumoje nuotikių, pirma to, pirma širdies arterijų užsikimšimo, ligoniai arba gulinėjo, arba sėdinėjo ar miegojo, ir, jiems betekėjimas po gyslas, kol galų gale ėmė ir susisilsinti, betinginiuojant, tingiai ėjo ir kraujo

krašėjo ir užblokavo širdį maitinančias arterijas. 23 tokio karūninio užsikimšimo nuošimčiai pirma to ramiai sau miegojo—ir numirė per miegus; 22 nuošimčiai—labai lengvai dirbinėjo; 20 nuošimčių—vidutiniai dirbo, 32 nuošimčiai—silsejos; 16 nuošimčių—vaikštinėjo, ir 8 nuošimčiai—nuosaikiai dirbo.

Toliau. Vis tam pačiam širdies ligų žurnale daktarai kardiologai Williams ir Rainey, ištyrinėję ir gydę šimtų šimtus širdies ligonių didžiulėse ligoninėse (Vanderbilt University Hospital ir North Carolina Baptist Hospital), priėjo išvados, jog "trijų dienų širdininkai" geriau išsilaikė negu "trijų savaitių širdininkai"—("three-day cardiacs," "three-week cardiacs"). Paprastai kalbant, išeina va šitaip. Ligoniai su sukepusiomis širdimis, išplėstomis širdimis, su sugedusiomis atlapėlėmis arba valvomis,—labai rimti širdies ligoniai, kurie turėjo išgulėt lovoj po tris dienas, jautėsi stipresni ir ilgiau pagyveno, negu tokie patys ligoniai, ką išgulėjo po tris savaites—ir tik tada atsikėlė ir pradėjo vaikštinėti.

Pamoka čia šitokia. Kieno širdis nesuveikia, tegul nesiskubina tokie ant poilsio eiti, ilgų atostogų imti arba šiaip sulepti, apsiileisti, sutingėti ir sustingti. Sustingimas reiškia merdėjimą ir mirtį. Kad ir tavo širdis nėra taip jau labai sveika ir tvirta, vis viena tu, brolyt, nepasiduok pirma laiko: vis taip pat eik savo kasdienines pareigas, dirbk, dirbinėk, krappštykis. Jeigu nebūtinai turi fizinį darbą dirbt, tai taip kaip krutėk, mostiguok, žaisk: vaikščiok, gimnastikuok, raitas jodinėk, dviračiu važinėk, trūkisk po daržą, po sodą, apie rakandus, apie namus—kaukšėk, kalinėk, dažyk, tąsyk ir bet kokį darbėlį dirbinėk,—kaip ir nieko nebūta.

Tokis nuosaikus fizinis darbas ilgiau išlaikys tave gyvą ir naudingą, negu sutingimas, sukepmėjimas ir liguistas, slogingas ir neramus neveiklumas.

Ir štai kas dar labai, labai svarbu. Saugokis susijaudinimų, dvasinių audrų, pykčių, pagriežos, pavydų, baimės, nerimasties, rūpesčio, smarkių sąjudžių—emocijų, nervų įtempimo. Venk ir saugokis visokių azartiškų lenktynių, kur ne pats bėgi, bet žiūri, kaip kiti lenktynių bėga, kaip raiti lenktyniuoja, kumščiaukauja, imtynių imasi,—ypač kada eini lažybų, tau labai norisi, kad tavoji pusė išėitų laimėtoja. Tokie dvasiniai sukrėtimai labai subaladoja širdį ir visą lygiai organizmą.

Bile kas su nesveika širdžia tegul saugojas tokių sujušimų, barnių, kolonijų, susipykimų, kerštavimų, nerimo, bailės.

Jeigu tave ir ištiko katastrofa—užsikimšo tau širdies arterijos šaka—karūninis trombozas (coronary thrombosis), tai gal ir prieis pagulėt kokią savaitę, o paskui ir vėl kelkis, tupinėk, krappštinėkis, dirbinėk po truputį. Toks nuosaikus fizinis darbas ir veiklumas, vengiant visokių dvasinių susikrėtimų, taipgi vengiant ir labai sunkių fizinį pastangų—išeis tau ant sveikatos.

Ir atsiminkite. Fizinis veiklumas daugiau reiškia negu bet koksai vaistas. Dėl buvimo yra ir vaistų, bet tai jau daktaro prievolė. Individiniai jis priskirs, kada ir kam ko reikia. Nebent nitroglicerinas (nitroglycerin pills or tablets). Tokių piliulių yra naudinga priimt po vieną po liežuviu, kad susigertų kraujan per burnos plėves. Daugiau padeda vitaminų preparatai ir geras gamtinis maistas.

“ŽMONĖS MŪSŲ PUSĖJE”

DR. A. PETRIKA

Praeitų metų pabaigoj išėjo gana įdomi knyga „Žmonės Mūsų Pusėje“ (People on Our Side), kurią parašė vienas savaitinio žurnalo „Saturday Evening Post“ redaktorių—Edgar Snow. Liberali angliškai skaitančioji Amerikos visuomenė knygą sutiko gana palankiai ir ji susilaukė nepaprastai didelio tiražo. Beje, tai jau nebe pirmutinė minėto rašytojo knyga. Kiek anksčiau išėjo gerai žinomi jo kūriniai „The Battle for Asia“, „Red Star Over China“, „Far Eastern Front“ ir „Living China.“ Tai vis gana pažangūs darbai. Pastarojoje knygoj autorius nagrinėja tokias aktualijas, kaip padėtis šių dienų Indijoje, Sovietų Sąjungoje ir Kinijoje. Daugiausiai betgi vietos duoda Sov. S-gos karo, politikos ir ekonomijos reikalams nušviesti.

Autorius gana ilgai gyveno Kinijoje, iškelio skersai-išilgai visą Indiją ir apie porą metų praleido Sov. S-goj, todėl gali kalbėti apie minėtus kraštus visai autoritetingai. Savo knygą gerb. Snow pradeda su Indijos gyvenimo aprašinėjimu.

Indijoje gyvena 389 milijonai žmonių, tai gi apie tris kartus tiek, kiek Jungtinėse Amerikos Valstijose, betgi tie žmonės turi išsitemkti tik pusėje tiek žemės, kiek turi mūsų kraštas. Galima tad suprasti, koks didelis turi būti ten žmonių susikimšimas: šeši, kur pas mus tik vienas. Apie 90% gyventojų yra beraščiai. Jie kalba 11 skirtingų kalbų ir 225 dialektų. Visuomenė suskilusi į keturias pamatines klases-luomus, kurie vienas su kitu nenori turėti nieko bendra. Aukštesnysis luomas visuomet žiūri į žemesnįjį su panieka. Be to dar tie keturi luomai pasiskirstę į apie 2,000 paluomių (subluomų). Tie vėl tarp savęs kivirčijasi. Priedui dar yra 50 milijonų t. v. neliestiniųjų (untouchables), kurį paliesti bramečijai ar kitam kuriam indusui skaitoma mirštamąja nuodėme. Indusų tikyba taipgi skirstosi į daugybę sektų, nors pamatinio skirtumo yra tik tarp pačių indusų, kurių skaitoma apie 260 milijonų, ir muzulmanų, sudarančių kitus 90 milijonų. Tad ar galima tikėtis tokioje padėty tautos vienybės?

Indiją valdo Britanijos vyriausybė ir 562 visokių kunigaikštelių. Kiekvienas kunigaikštis yra pilnas savo srities valdovas, visai nepriklausas Britanijos vyriausybei ar jos įstatymų. Savo vergus-baudžiauninkus jis gali parduoti, užmušti ar į šunį išmainyti! Ten vyrauja bjauriausios rūšies viduramžių feodalizmas. Jokios algos kunigaikštis-dvarininkas savo darbininkams nemoka: duoda tik prastesnį nei kiaulių jovalas maistą ir drabužių vietoj, palą rietams pridengti. Tai ir viskas... Bet dėl to kunigaikščiai valgo iš aukšinių lėkščių, gyvena marmuro palociuose ir turi didelius rūsius, prikrautus aukso plytų! Turtus tūli jų skaito bilijonais.

“Laisvi” Indijos darbininkai, Britanijos žinyboje, esą, gauna 15c už 10-ties valandų darbo dieną. Vidutiniai ten darbininkas uždirba \$20 per metus. Lengva suprasti, kokis gali būti jų gyvenimas iš tokios “algos”! Gi karo metu maistas neapsakomai pabrango, dėl to užpernai keli šimtai tūkstančių indusų badu išmirė, o dar daugiau jų įvairios epideminės ligos išskynė. Žmogaus gyvybė ten labai pigi...

Už tokią baisią padėtį kalta daugiausiai Britanijos vyriausybė, kuri faktinai valdo Indiją nuo 1757 metų, nors briaustis ten pradėjo jau 1745 m. Mokyklų indusams valdžia nesteigia, jokios apšvietos neduoda, ekonominę krašto padėtį negerina, pramonės nekuria, ūkio negerina, amatų nemoko. Nepriklausomybės reikalaujančius indusus tūkstančiais į kalėjimus kemia, protestuojančius masiniai šaudo. Tai rūstus kaltinimas vyriausybei, kuri už visa tai atsakinga! Ar reikia stebėtis dėl to, kad indusai atsikako kariauti už Britaniją?

Komunistų Partija, kuri iki 1942 m. veikė nelegaliai, Indijoje yra gana įtakinga. Ji kontroliuoja valstiečių uniją Kisan Sabha, turinčią virš milijono narių, ir Indijos Amatų Unijų Tarybą, turinčią taipgi apie milijoną narių. Nemaža komunistų yra ir Kongreso (Nacionalistų) Partijoje, turinčioj 5 milijonus narių, tačiau jie su Mahatma Gandhi paci-

fistinė taktika nesutinka—jie remia karo pas-tangas.

Apie Sov. Sąjungą Edgar Snow rašo gana šiltai, simpatyškai. Ne viskas, žinoma, jam aišku, kas dedasi toj jam mažai pažįstamoj šalyje, kai kur jam orientuotis sunkoka, ne su visa kuo jisai sutinka. Tačiau jis randa ten nemažai ir teigiamų bruožų, kuriuos nedviprasmiškai iškelia ir parodo amerikiečiams. Jo kritika, jei kur jos užtinkama, yra konstruktivi ir nuoširdi. Iškilusius klausimus au-torius riša Sov. S-gos atžvilgiu *teigiamai*, o tai yra didžiausias knygos pliusas. Autorius net keliais atvejais savo veikale pabrėžia, jog Sov. S-ga nenori ir nemano kariauti prieš Ameriką ar kištis į jos vidurinius reikalus. Visa ko ji nori, tai progos parodyti pasauliui, kad jos socialistinė santvarka ir ekonomija yra *geresnė*, negu kapitalistinė. Toksai praktiškas pavyzdys, tai esanti geriausia propa-ganda už socializmą. Nemaža vietos knygoje skirta nagrinėjimui Sov. S-gos pokarinių san-tikių su Rytų Europa bei Azija.

Gyvenant Sov. S-goj, autoriui teko matytis su daugeliu to krašto aukštų vyriausybės pa-reigūnų, visuomenės veikėjų ir Raudonosios Armijos vadų. Pasikalbėjimuose jisai statė jiems daugybę klausimų, įšėjojo atsakymo painioms gyvenimo problemoms. Pav., Kui-biševė jisai apsilanko pas užsienio reikalų ko-misaro padėjėją S. Lozovskį ir pirmiausiai jį klausia: "Kodėl Rusijos žmonės taip griežtai kariauja ir kaip jie gali tęsti kovą vesti taip atkakliai"? Lozovskis duoda jam trumpą, bet labai tikslų atsakymą: "Revoliucija čia sukū-rė naują socialinį sąmoningumą ir mūsų krašto žmonės turi už ką kariauti, turi dėl ko dirbti, gyventi ar mirti—jei reikia." Kai dėl Raud. Armijos pasisėkimų karo frontu-se, tai autoriui davė patenkinantį atsakymą gabusis generolas Malinovskis, kuris 1916 m. kariavo prieš vokiečius Francūzijoje, rusų ka-riuomenės dalinyje: "Pirmiausiai, Sovietų kariuomenė įsigijo vertingo prityrimo beka-riaudama su vokiečiais; antra, mūsų karin-gumo nuotalka tapo žymiai sustiprinta neiš-matuojama neapykanta, kurią jaučia priešui kiekvienas Raud. Armijos karys bei karinin-kas; trečia, nepaprastas išaugimas mūsų gin-klo jėgos duoda mūsų kariams galią sulaukyti priešą ir neleisti jam ofensyvo išplėsti. Svar-

biausiai betgi, tai Raud. Armijos reorganiza-cija, kuri žymiai pagerino jos vadovybę."

Kad Sov. S-gos piliečiai turi už ką krauju-gi lieti, parodo jų ekonominio gyvenimo pegerė-jimas. Pav., 1942 m. S. S-ga užaugino *daugiau* grūdų, negu 1914 m. caristinė Rusija ant du kartu didesnio ploto (1942 m. naciai buvo užėmę visą derlingąją Ukrainą). Pir-mojo pasaulinio karo metu Rusija traktorių veik neturėjo ir tik 4.2 milijonų geležinių ža-grių. Žemę dirbo daugiausiai 10-čia milijonų medinių arklų ir 17.7 milijonų medinių akė-čių. Arklys buvo vienintelė ūkio traukiamoji jėga. Gi 1940 m. S. S-ga jau turėjo didžiausią pasaulyje mechanizuotą ūkio sistemą su 523,000 traktorių ir 182,000 derliui valyti kombinatų. Daugiau kaip 18 milijonų žem-dirbių šeimų gyveno kolektyvuose, kurie pa-gamino 99% krašto derliaus. Prieš šį karą S. S-goj buvo 243,000 kolektyvų, turinčių po 1,228-3,200 akrų žemės. Vienaime tokių di-džiulių kolektyvų gyveno iki 285 šeimų.

Šiame kare, kaip niekada ir niekur pirmiau, Sov. S-gos piliečiai parodė pilniausį solidarumą ir ištikimybę savo tėvynei bei centralinei vyriausybei. Niekur nerasi tokios armijos, kur petyš į petį, kaip broliai, greta kitas kito kovotų rusai, lietuviai, lenkai, latviai, estai, kazachai, mongolai, tajitai, uzbekai, karelai, kazokai, turkmenai, totoriai, kaukazičiai, armenai ir daugybė kitų baltosios bei geltonosios rasės žmonij! Čia tikrai susisiečia Eu-ropa su Azija bendroje kovoje prieš nacizmą bei vergiją, už laisvę ir tautų bei rasių bro-lybę. Sov. S-gos piliečiai yra visi lygūs poli-tiniu, ekonominiu ir socialiniu požiūriu; ten nėra rasinės ar tautinės diskriminacijos, kaip pav. Britų Indijoje; ten visiems teisės ir pa-reigos matuojama lygiu mastu. Pav., tolimoji Azijos Mongolija davė daug tūkstančių S. S-gai narsių kovūnų bei militarinių vadų, kaip maršalas Choy Bolsam ir kiti. Kazachstanas prie carų buvo tik Rusų imperijos užkampis, kur 93% žmonių buvo beraščiai, mokyklų ne-buvo. Dabar, kaip jų atstovas Šaribovas sako, 90% kazachų jau yra raštingi; neraštingais likę tik seniai, kurie mokytiš jau perseni. Ka-zachai dabar turi šimtus mokyklų (kur mo-koma jų kalba) ir bibliotekų, turi 20 kolegi-jų bei universitetų ir 130 technologijos insti-tutų. (O kai kas vis dar sapalioja, būk Sov. Sąjunga išnaikinsianti atskirų respublikų tau-

tinę kultūrą, numarinsianti jų kalbą, etc.). Kunigaikščiai-feodalai, kuriems seniau kazachai vergavo, dabar išnaikinti. Tai va už ką taip narsiai kariauja kazachai ir kiti S. S-gos piliečiai! Dabar, kai Aukščiausiasis Sovietas leido kiekvienai Sąjungos respublikai turėti savo tautinę kariuomenę ir rūpintis savo krašto užsieniniais reikalais *savarankiai*, toji ištikimybė centralinei vyriausybei dar padidės.

Knygos autorius ne viena, bet daugelį kartų kredituoja Raud. Armijai didvyriškas pergales prieš rudąjį nacizmą. Dar daugiau—jisai Raud. Armiją vadina *civilizacijos ir žmonių giminės išgelbėtoja iš barbariškos načių vergovės!* Vienoje vietoje skaitome:

“Jeigu Raud. Armija būtų ūmai susmukusi, kaip kad buvo spėliota, labai galima, jog didelė mūsų dauguma nebūtų išgyvenusi iki šio karo pabaigos—būtų žuvusi. Milžiniška mūsų gyvasių daugybė buvo išgelbėta iš mirties nasyrų tik todėl, kad Rusai herojiškai save gynė. Jų griežtas pasiryžimas kovoti nacizmą iki galutinės pergalės—išgelbėjo Afriką, Artimuosius Rytus ir Vidurinius Rytus; jie neleido Vokietijai susijungti su Japonija ir bendromis jėgomis užkariauti Aziją bei Pacifiką. Aišku, niekas šiame pasaulyje negauna nieko dovanai, dėl to istorija vienu ar kitu būdu išreikalaus iš mūsų užmokestį už Rusų paslaugas.”

• Kai dėl Raud. Armijos aukštos moralės, tai autorius patiekia vaizdą kokių neginčijamų davinų: “Kaip veikiančiame fronte, taip ir jo užnugaryje stovėjo Sovietų vyriausybės ir Komunistų Partijos vadovybė bei direkcija. Tūliams mūsų gali nepatikti nei viena, nei kita. Tačiau tikrai aklas gali paneigti tą faktą, jog Raud. Armijos pergalė, tai triumfas Sovietų socializmo ir, virš visa ko—Sovietų planingumo. Jeigu šiuodu būtų griuvę, būtų griuvusi ir visa Rusija. Kritiškiausiose kovose prie Stalingrado, Charkovo, Leningrado, ir Novorosiško—visur komunistai ir komjaunuoliai buvo organizavimo bei vadovavimo galvinyje. Jie mirė šimtais tūkstančių.”

Tai gražus didvyriams atestatas!

Knygą autorius baigia išsamiu straipsniu Chinijos vidutinei politikai nušviesti. Jis ne-

dviprasmiškai teigia, jog Čiang Kaišekas yra visavaldis tos šalies diktatorius ir jog vienintelė ten legaliai gyvuojanti partija, Kuomintangas (nacionalistai), yra labai reakcinė, fašistuojanti. Chinijoje ne tik kad nėra jokios politinės laisvės bei demokratijos, ne tik kad ten yra didžiausias vargas, badas, epideminės ligos ir negirdėta infliacija, bet ten yra įsiveisusi ir bjauri valdžios sferose korupcija, protekcijų pardavojimas, kyšių ėmimas, apsileidimas ir nekompetencija. O kas aršiausia, tai kad stambūs chinų žemvaldžiai-dvarininkai sugrobtą maistą parduoda *krašto priėšams, japonams*, gi valdžios pareigūnai tai matydami tyli ir dalinasi pelnu su spekuliantais! Dėl maisto stokos kenčia ne tik civiliniai gyventojai, bet ir kariai, kurių apie 70% serga ligomis, pareinančiomis nuo prasto maisto.

Vienintelis Chinijos išganymas, sulyg teisingo autoriaus samprotavimo, tai panaikinti Kuomintango diktatūros ir įvedimas demokratijos. Tokia padėtis suvienytų visos šalies žmones ir sudarytų patvarų atsparą prieš įsiveržėlius grobuonis japonus. Demokratinę Chiniją tada stotų ginti ir apie pusę milijono ginkluotų komunistams simpatingų šiaurės partizanų, kuriuos dabar blokaduoja Čiungkingo kariuomenė. Čiang Kaišekas, kaip fašistuojančių Chinijos dvarininkų atstovas, visai nebando šalį demokratizuoti ir žmones vienyti. Jam svarbiau yra savo rankose diktatoriaus skeptro išlaikymas, negu žmonių laisvė ir japonų nugalėjimas.

Plačiau šiuo klausimu rašiau praeitų metų “Sviesos” num. 3 straipsnyje “Chinija ir Jos Ateitis”, kuriam medžiagą taipgi ėmiau daugiausiai iš gerb. Snow knygos. Ten plačiau išdėstyta jo mintys ir faktai.

Kalbamoji Edgar Snow knyga dabartiniam momentui yra visai aktuali, jos autorius kalba apie ūmiuosius gyvenimo reikalus drąsiai, tiksliai ir nuoširdžiai. Kiekvienam, kuris tik domisi šio karo eiga ir pokariniais pasaulio klausimais—o jais domėtis privalo *kiekvienas gyvas žmogus*—patartina nedelsiant knygą perskaityti ir pamąstyti!

Paežerės Pasala

J. Zinkus

Eglių viršūnės, kimsėtas balas, aitriu degėsių kvapu tebegaruojančius griuvėsius ir karo audrų nenušluotų trobelių stogus padengė pirmasis sniegas.

Šalo. Bet balos buvo pasiklojusios dar tik plonu kaip stiklas ledeliu ir purvynai neatlaidė žmogaus svorio.

Siauru lauko keleliu, kurio vingius vos galėjai išskirti rudens vandeniu užlietoje pelketoje ir kimsėtoje, tarpais skurdžiais neaukštais krūmeliais apaugusioje vietovėje, slinko šešėliai, girdėjosi klimpstančių kojų plerskėjimas. Arčiau priėjęs išskirtum žmonių figūras, pamatytum dūlantį patrankos vamzdį, pusiau įgrimzdusius purvan ratus.

—Klimpsta, rupūžė!—girdėjosi prislopintas, bet ryškus kareivio balsas.

Baltarusijos vietovėmis, kuriomis vyr. serž. Petkevičiaus kariai buvo nuėję jau daugiau kaip šimtą kilometrų, tokiu metu neįmanomas beveik joks susisiektis be "vienuolikto numerio," kaip pėstininkai mėgdavo vadinti savo purvinas, visada permirkusias, visada šlapias kojas. Arkliai atsisakydavo traukti iki jėgų įklimpusius ratus, mašinos urgzdomos ir dejuodamos beveik kiekviename žingsnyje šaukdavosi žmonių pagalbos. Daug kur patiems teko kirsti medžius, krūmus, gabenti juos savo pečiais ir tuo būdu tiesti sau kelią.

Paskutinieji keturi kilometrai, kilometrai, kurie veda į priešakines—ypatingai sunkūs. Mašina buvo palikta artimame užnugario kaimelyje: per tokias pelkes ją vargu pertrauktum, vokiečiai pastebėtų. O reikėjo atvykti hitlerininkų nepastebėtiems...

Vietovė vokiečių permatoma ir apšaudoma. Nuo fašistų akių kovotojus slėpė tik nakties skraistė. Bet ir ją dažnai nutraukdavo pro greitai slenkančius pilkų debesų gabalus šmėkščiojantis mėnulis. Todėl:

—Atsargumo! Atsargumo!

Juo labiau, kad niekas neturėjo baltų maskavimosi apsiaustų. Prieš išvykdam į priešakines, vyrai išsivartė puriane sniege ir dabar jų milinės buvo panašios į malūnininkų dra-

bužius. Bet šios savotiškos priemonės nepatiko. Kiekvieną kartą, kai netoliese pakildavo mirgančiai akinanti raketa, vyr. serž. Petkevičiaus kariai būdavo priversti virsti purvoni, vandeniningon, sutižusion žemėn...

—Žiema neateina! Prakeiktos balos!—su įtūžimu kuždėjo kovotojai.

Balos tikrai prakeiktos. Neapkrautam sunku eiti, kojos klimpsta iki kelių. O čia: ant pečių pilna apranga, reikia tempti pabūklą, kurio ratai klimpsta dar labiau, negu žmogaus kojos, kurį pagal visas taisykles turi traukti mašina.

Bet lietuviams kariams nebaisios jokios kliūtys. Iš tuščių sviedinių dėžių per upelį pastatomas laikinas tiltas. Pabūklas perstumiamas per jį, užritinamas ant neaukštos kalvelės, nuritinamas nuo jos, ir štai—siauras ežerėlis, jo pakraštyje gyventojų paliktas kaimelis. Kitoje ežero pusėje, tik už kelių šimtų metrų—vokiečių pozicijos.

Prakaitas bliaukia per veidą, per nugarą, maišosi su purvo lašais. Fronte tylos valandėlė, tylos, kurią netrukus nutrauks kands kulkosvaidžio tratėjimas, trumpas, bet pasalingos automato serijos, minosvaidžio viauksėjimas, vikšrinės patrankos iš miško lojimo garsai, o gal ir paprasti bet erzina šautuvo šūviai.

Netoli rytas. Vyrai skuba, vyrai neleidžia pailsėti nuvargusiems raumenims. Dalis jų kasa pabūklui aikštelę, dalis—nešioja sviedinius. Iki ausros sviediniai sudėti specialioje apkasų nišoje, ugnies pozicijos užmaskuotos. Ir iš arti tik labai patyrusi akis galėtų pastebėti, kad per naktį prie ežero esą krūmeliai šiek tiek išsiplėtė, kad juose grėsmingai dūluoja pabūklo vamzdis.

Neparuošta tik žeminė. Ją laikinai turi atstoti platoka duobė, apdengta palapinėmis—apsiaustais ir išklotą šienų bei šakomis. Ant perastos per duobę karties pakabintas skardinis kibiras, kuriame nuolat rusena anglis, rastos ištūstėjusiam paežerės kaime. Ran-

kas prikišęs prie kibiro, gali ir neblogai pasišildyti. Spinksi vilkaakė.

—Tuoj išauš. Be įsakymo nelandžioti iš duobės,—girdisi vyr. serž. Petkevičiaus žodžiai.

Išskyrus budintį, duobėn sulenda visa pabūklė tarnyba. Vyr. persiaudinėja permirkusius batus, graižo iš drabužių vandenį. Taikytojas jaun. serž. žėkliūnas mygteli Petkevičių alkūnę:

—Vade, duok tabokos! Mano sudrėko.

Susuka bankrutę storą—storą, kad dūmo būtų už visos nakties "pąsininką" (naktį rūkyti buvo uždrausta). Jo pavyzdį paseka visi kovotojai. Vėliau iš daiktamaisių pradeda lįsti duonos gabalai, konservų dėžutės.

Pasijunta tvirčiau, kaulus apima malonus jausmas.

—Įsitaisė beveik karališkai,—kažkas juokauja.

Visų nuotaika buvo labai šauni.

Jau kai kas ruošėsi ir prisnūsti, kai vyr. serž. Petkevičius prisiminė, kad jo kišenėje tebeguli vakar vėlai vakare gautas žinių lapelis.

—Klausykite! Informacinio biuro pranešimas,—tarė jis.

... Naujienos—geros. Mūsų kariuomenė neduoda priešiui poilsio nė rudenį, jo jis tikėjosi. Laisvės vėjelis vis drąsiau plasnėja Baltarusijos laukais... Ir Petkevičiaus veido išraiška juo toliau, juo iškilmingesnė. Vienos vietovės pavadinimą skaitydamas, jis staiga užsikerta ir kurį laiką tyli nustebeš. Bet atsipėkėjęs staiga surinka:

—Vyr! Raudonoji Armija išvadavo mano kaimą!

Visi puola prie Petkevičiaus, norėdami patys, savo akimis įsitikinti, ar tikrai mažam lapelyje įrašytas jų vadui brangus vietovės pavadinimas.

II.

Vyr. serž. Petkevičius—Baltarusijos lietuvis. Nors kaimas, kuriame jis gimė, ir turėjo nelietuvišką pavadinimą, visi jo gyventojai buvo lietuviai—žmonės, kuriuos skurdas išvarė iš savo tėviškes.

Atvyko jie į Mogiliovo sritį dar prieš pirmą pasaulinį karą ir, apsigyvenę vienoje vietovėje, sudarė šį lietuvišką kaimą.

Vyr. serž. Petkevičius neatmena tų laikų.

Bet tėvai pasakoja, kad sunkus pradžioje buvęs jų gyvenimas. Gyveno žmonės ir vienintėlė jų paguoda, atrodo, tebuvo tylūs vasaros vakarai, kai po sunkaus darbo armonikos garsais suskambėdavo lietuviška polka, suktinis, klumpakojis, kada skambėdavo lietuviška daina:

Mes vaikščiojom ir šen ir ten—

Ar ilgai reiks mums vaikščiot?

Paėmęs mergužę aš suksiu ratu,

Mylėjau šiandieną—rytoj—nežinau.

Nepamiršo atvykėliai savo gimtinės, savo šios kalbos, nepamiršo ir geresnio gyvenimo vilties. Visa tai perdavė savo vaikams.

Ir sulaukė naujo gyvenimo, kuris subujojo, suklestėjo naujais žiedais, kai išaugo ateivių jaunoji karta. Kaime susidarė lietuviškas Micevičiaus-Kapsuko vardo kolektyvinis ūkis. Išnyko žagrės, baigė savo amžių plūgai. Micevičiaus-Kapsuko vardo kolektyvinio ūkio valstiečiai žemę apdirbdavo beveik išimtinai traktoriais, derlių nuimdavo mašinomis. Kolektyvinis ūkis turėjo didžiuosius arklų, karvių, kiaulių ir avių bandas, gausias vištų, žąsų ir kitų paukščių kaimenes. Kolektyvinio ūkio valstietis turėjo nuosavą sodybą, daržą, karvę, kelias dešimtis naminių paukščių. Valstiečiai pasistatė mokyklą, klubą, įsirengė krautuvę, perstatė visus namus pagal planą taip, kaip seniau tik miestuose darydavo.

Linksmas buvo naujajame kaime. Kiekviena me name—radijas, klube—žaidimai, šokiai, įvairios kultūrinės pramogos... Džiaugsmingai aidėdavo senosios lietuvių liaudies ir naujosios tarybinės dainos.

Petkevičiui buvo malonu prisiminti savąjį kolektyvinį ūkį.

Jis savo draugams daug pasakodavo apie jį, apie darbus ir pokylus, kaip putodavo ant stalo švenčių metu pastatytas šotis su biržietiška pagamintu alumi...

Jo žodžių susidomėję klausydavosi visi, o vi suomet linksmas taikytojas jaun. serž. Žėkliūnas, būdavo, neiškentęs primerkdavo akį ir keistai, šelmiškai klausdavo:

—O sesuo tavo—kolektyvistė labai graži?...

...Dabar Žėkliūnas pirmasis pribėgo prie Petkevičiaus, pirmasis spaudė jo ranką:

—Na, ar nesakiau, kad vestuvės bus...

Alaus ištisą statinę turėsi parūpinti...

Petkevičius šypsojosi varžydamasis. Jis ne-

tikėjo laime, jis bijojo džiaugtis, jį kankino nerimas... Nuo pat karo pradžios nematė nei motinos, nei tėvo, nei sesutės, nei broliuko... Ar tebegyvi dar jie?

Jis susiildė prie kibiro rankas, susirado savo planšetėje popieriaus gabalėlį ir, parinkęs vietelę, kur pro plyšį skverbėsi dienos šviesos spindulys, sėdo rašyti namiškiams laišką. O draugai pamažu sklaidėsi po duobės kampus ir rengėsi kaip geriau prisnūsti.

Rytas buvo ramus. Tik kur-nekur trakstel-davo šūvis.

III.

Fronto bare, kuriame kovojo lietuviai, buvo susidariusi gana keista padėtis. Mūsų dalims vienoje vietoje pavyko pramušti siaurą kylį prieš gynyboje ir, išėjus į vokiečių užnugarį, susijungti su tame rajone veikiančiais partizanais. Tuo būdu pagrindinė prieš gynybos linija, einanti pagal svarbią geležinkelio liniją, buvo apeita giliai iš vakarų. Rudens purvynai užtiko mus ir vokiečius savotiškuose "maišuose." Mūsų kariuomenės daliniai, išėję į priešų užnugarį, grąsino perkirsti vienintėlės vokiečių susisiekimo linijas ir atkirsti didelę jų kariuomenės grupuotę. Toks pat pavojus grėsė ir mūsų kariuomenės dalims, praejusiomis į vokiečių užnugarį. Nuolatinėmis ir aršiomis kontratakėmis jie stengėsi likviduoti kylį ir "užraukti" savo gynyboje susidariusį plyšį.

Didžiulis, varginantis žygis menkais miškų ir laukų keleliais per liūną ir pelkių kraštą, kurį buvo atlikę vyr. serž. Petkevičiaus kariai, ir buvo žygis į priešų užnugarį. Vokiečiai, kuriuos sumušti turėjo lietuviai, šį kartą buvo ne vakaruose, o rytuose. Bet frontas buvo ne tik rytuose, jis buvo visur. Kai nakties skraistė užklodavo žemę, ir į viršų pradėjo kilti įvairiaspalvės, fronto liniją žyminčios rakietos, jas galėjai matyti ne tik rytuose: jos kilo ir pietuose, ir vakaruose, ir šiaurėje...

Prėjo daugiau kaip dvi savaitės nuo to laiko, kai vyr. serž. Petkevičiaus pabūklų tarnyba užėmė ugnies pozicijas ežero pakrantėje. Per visą tą laiką pabūklų tarnyba neišleido nė vieno sviedinio. Toks jau buvo jos uždavinys: neišduoti savo buvimo vietos ir sekti visa, kas vyksta prieš pusėje.

Gyvenimas įėjo į vienodas, kasdienines vėžes. Vyrai jau seniai negyveno duobelėje, nes buvo įsitaisę puikų, sienojais išmuštą, dviem eilėmis klotą, su grindimis, su langu, su geležine krosnele blindaža, kuriame vakarais švietė ne menka vilkaakė, o iš sviedinio tūtos padaryta lempa.

Ežero pakrantėje buvo įsirengusi ne tik vyr. serž. Petkevičiaus pabūklų tarnyba, bet ir kelių kitų pabūklų bei prieštankinių šautuvų tarnybos...

Priešo pusė buvo įtemptai sekama dieną ir naktį. Budėtojai registruodavo ne tik tai, kiek vokiečių kasdien ateina prie ežero rankų plauti, bet ir kiek katiliukų jie skalauja, kur ir kokie jų įtvirtinimai, ugnies taškai... Kiekvienam pabūklui buvo paskirtas apšaudymo sektorius, o išaiškinti taikiniai tuoj pat būdavo atžymimi schemeje ir sunumeruojami.

IV.

Petkevičius pakilia nuotaika grįžo iš štabo. Pagaliau jo patranka prabilo.

— Ryt rytą puolimas.

Ilgiau laukti negalima... Jau pradėjo šalti, jau pasitaisė keliai, jau privežta pakankamai šaudmenų...

Džiaugsmui buvo ir kita priežastis. Išėjęs iš štabo, jis sutiko paštininką, kuris jam padavė laišką.

— Nuo namiškių,—pasakė.

Tamsoje nebuvo galima jį perskaityti.

Vos įėjęs į žeminę, Petkevičius puolė prie lemputės, atplėšė laišką... Mirga raidės... Rašo seserė:

"Kaip aš džiaugiuosi, kad tu gyvas ir kaunie garbingos Raud. Armijos eilėse!... Tu galėsi atkeršyti tiems banditams už sugriautą mūsų laimę!... Aš išlikau šiaip taip gyva ir tavo motulė taip pat. Išsislapstėme miškuose ir pelkėse nuo tikros mirties... Sesutės Elytės jau nėra—sušaudė vokiečiai. Broliuko Juozo taip pat nėra—išvartytas Vokietijon. Tėvelis, nepakėlęs visų tų smūgių, pasimirė... Kaime liko nedaug sveikų namų, bet tas, kur mes gyvenom—nesudėgė... Visus gyvulius, paukščius vokiečiai išplovė... Tik dabar pasijutom kaip žmonės... Nežinom, kaip atsidėkoti raudonarmiečiams už išvadavimą iš tos baisios vergovės ir neišvengiamos pražūties, kuriai mes buvome pasmerkti."

...Kieta frontininko širdis. Kovose pripranti prie kraujo, prie šalto mirties dalgio švaistymosi tavo pažįstamų, tavo artimųjų tarpe. Bet ir tą širdį galima iš pusiausvyros išmušti. Petkevičius nebaigė skaityti laiško... Jo galvą užplūdo kraujo banga. Akyse sužalavo, keliai sulinko... Jis tik perduoda draugams laišką.

Kovotojai skaito, ir kumštys jų gniauziasi. Skaito apie Petkevičiaus seserį, o primena savąją; skaito apie Mickevičiaus-Kapsuko vardo kolektyvinį ūkį Mogilevo srityje, o prisimena Neries pakrantę, gimtoji pastogė... Jie žino: ir jų artimųjų laukia toks pat likimas, jei nepasakubūsi jų išvaduoti, jei nežygiuos greičiau į vakarus...

Laiškas greitai apeina visas žemines, visus blindauzus, visus kaimelyje esančius kovotojus... Ryt puolimas, ryt kautynės...

—Jie pamatys mūsų keršto galią dar ne kartą, tie kraugeriai banditai...—sako jaun. serž. Žėkliūnas. Žodžiais ir mintimis jam priitaria visi kovotojai.

Petkevičiaus veidas kietas, akmeninis...

V.

Diena aušo giedri. Dar rytuose tik pradėjo rausti dangus, o vyr. serž. Petkevičiaus pabūklo tarnybos žmonės jau nekantravo.

Petkevičius taip pat stovį netoli pabūklo. Jo veidas truputį pabalęs, nejudina rytmečio grožio, nežavi švelnus ežero bangų šiurvenimas. Jis negali pamiršti savo tėvo mirties, savo sesutės švelnaus, geručio žvilgsnio, jis įsivaizduoja savo jaunučio broliuko kančias vokiškoje vergovėje...

Pakilo į dangų rakieta, žybtelėjo ugnis dešimčių pabūklų vamzdžiuose. Grėsmingai sutratėjo tankų vikšrų gūžgesys, beveik be pritrūkio šaudydami tarška kulkosvaidžiai. Pasakui savųjų sviedinių ir minų sprogimas, čia pakildami, čia vėl krisdami žemėn veržiasi priešro tranšėjų link mūsų pėstininkai.

Vokiečius mūsų puolimas užklupo netikėtai. Daug jų ugnies taškų sunaikino, daug įtvirtinių sugriovė, daug vokiečių karių išvedė iš rikiuotės mūsų ugnis. Bet mūsų pėstininkams pakilus atakon, dalis priešro ugnies taškų atgijo. Didžiama jų buvo kaip tik tame bare, kuris buvo gerai matomas vyr. serž. Petkevičiaus pabūklo tarnybai.

Prasidėjo kovos darbymetė. Pirmasis paleido sviedinį vyr. serž. Petkevičiaus pabūklas.

Jaun. serž. Žėkliūnas greitai nutaikė pabūklą. Dvimi sviediniais taikiny—priešo kulkosvaidis buvo paimtas "šakutėn," o tretysis pataikė tiesiai į jo vamzdį. Vokietis baigtas.

Kai sviedinys pataikė į vokiečių kulkosvaidį, Petkevičius pribėgo prie Žėkliūno, pabučiojo jį ir sušuko:

—Dėkui, brolau! Duok dabar man pačiam paleisti "agurką"!

Pirmasis Petkevičiaus paleistas sviedinys krito netoli naujo taikinio—vokiečių užimto namelio. Antrasis pataikė tiesiog į jį. Pasikiau Petkevičius perkėlė ugnį į naujus priešro gynybos objektus. Buvo sunaikintas dar vienas priešro kulkosvaidis, sudaužytas netikėtai pradėjęs veikti lengvasis jo minosvaidis. Po kiekvieno šūvio, po kiekvieno pataikymo Petkevičius kautė, kaip nuo jo krūtinės nusirita vienas akmuo. Jo veidas šypsosi, o lūpos nuolat kartoja:

—O-o-o!... O tai gerai!... Šekit jums gyvatės!... Šekit už tėvą, šekit už broliuką, šekit už sesutę!...

Pėstininkai išmušė vokiečius iš priekinių tranšėjų. Hitlerininkams atsitraukti liko du keliai: arba bėgti per aukštumą, besitiesiančią lygiagrečią ežero, arba nusileisti į paežerę ir čia taip pat trauktis aplinkui mūsų paežerės pasalos matomu keliu, kurį taip pat kiekvienu metu galėjo atkirsti beužeiną iš sparno mūsų pėstininkai.

Hitlerininkai bandė prasukti pirmuoju keliu, bet čia jie susitiko su mūsų artileristų užteriamąja ugnimi ir nepajėgė pro ją prasi-veržti. Tada besitraukiančių fašistų gaujos paplūdo į paežerę. Bet čia juos sutiko ne tik pasalos artileristų, bet ir prieštankininkų ugnis.

Čia vėl pasižymėjo liepos 5 d. kautynių didvyrio—Aleksandro Nevskio ordino kavalieriaus vyr. leit. Resto kariai. Vien gretimo serž. Barausko vadovaujamo pabūklo kariai sunaikino vokiečių kulkosvaidį, kartu su jo tarnyba, sekyla ir kelias dešimtis frių.

Neatsilikio ir prieštankinių šautuvų kovotojai. Jie privertė nutilti ne vieną vokiečių ugnies tašką, nudėjo ne vieną vokietį. Paežerėje pasirodė lengvoji vokiečių štabo mašina. Keliais prieštankinio šautuvo šūviais rokiškietis efr. Makšeckas pamušė ją ir sunaikino joje važiuosius hitlerininkus...

Sparne prasiveržę mūsų pėstininkai greit prispaudė vokiečius prie ežero ir atkirto jiems paskutinį pasitraukimo kelią. Vokiečiai pakliuvo į pragarišką pirtį: žuvo arba buvo paminti nelaisvėn.

Frontas buvo pralaužtas. Mūsų kariuomenės ugninė lavina paplūdo pro atsirusią spragą rytų link ir ten susijungė su tokia pat lavina, pramušusia kitą spragą vokiečių fronte ir besiveržiančia vakarų link. Daugtūkstaninė vokiečių kariuomenės grupuotė buvo apsupta ir sunaikinta. Magistralė, kurią vokiečiai taip atkakliai gynė, buvo nuklota tūkstančiais vokiečių lavonų, jų tankais, mašinomis, transportu.

Į vakarus, į vakarus!... Ten, kur leidosi saulė raudona, kur gaisrų pašvaistėmis liepsnojo padangė, kur akis pražiūrėjo laisvės be-

laukdami pavergti broliai, kur gintaro kraštas—graži Lietuva,—ten traukė visi tarybiniai kariai.

Žygiavo pėstininkai, artileristai, tankistai, žygiavo, rusai, baltarusiai, ukrainiečiai, kazachai, lietuviai.

Savo draugų tarpe, prie pabūklo traukė į vakarus ir vyr. serž. Petkevičiaus kariai, priešakyje ėjo vyr. serž. Petkevičius ir jaun. serž. Žekliūnas. Jie buvo linksmi, jų krūtines puošė naujai gauti ordina. Jie ėjo juokaudami ir visa krūtine dainuodami:

Mes vaikščiojom ir šen ir ten,—
Neilgai reiks mums vaikščioti.
Apsupsim fašistus mes ugnies ratu,
Sugrįšim Lietuvon, sugrįšim kartu."

Lietuva Brangioji

Kur Baltijos banguoja jūros,
Kur senas Vilnius ant kalvos,
Milžinkapiai nutilę, niūrūs
Ten saugo vardą Lietuvos.

Tenai senoliai sėjo javą
Ir kūrėsi gražius miestus...
Ten platūs vieškeliai keliavo
Per kaimus, per miškus, raistus...

Nuožmus teutonas nuolat kilo
Su debesim iš vakarų.
Iš atminties mum neišdilo
Ugniniai pėdsakai karų.

Kiek kartų brangų kraštą mindė
Kanopos vokiškų gaujų,
Tiekkart kiekvieną žemės sprindį
Vadavo karžygiai krauju.

Juk myli tėviškę lietuvis
Jausmu kaip Nemunas giliu,
Kaip Margiriai, Gražinos žuvę
Byloja pelenas pilių.

Salomėja Nėris.

Parjos Jauni Berneliai

Suverpkit, sesės, gijeles plonas
Iš tūkstančių posmelių.
Išauskit, sesės, drobėj aguonas,
Rūtų vainiką žalią.

Patieskit, sesės, drobes ant kelio
Prie putinėlio kero.
Parjos pulkeliais jauni broleliai
Rytoj parjos iš karo.

Parjos pulkeliais jauni broleliai,
Vargužį sukapot.
Iš vyvingriųjų drobulių raštų
Norės pasigodoti.

Norės išvysti lūkestį ilgą,
Švelnia kalba paguosti.
Ir ašarėlę, kur skruostuos žvilga,
Kovūno delnu šluostyt.

Suverpkit, sesės, gijeles plonas.
Išauskit, sesės, drobėj aguonas,
Rūtų vainiką žalią
Iš tūkstančių posmelių.

E. Mieželaitis.

AMERIKOS VERGO GYVENIMAS

A. GILMANAS.

Vėlesniu laiku man pakliuvo rankosna dar 1900 m. parašyta knyga vieno gerai žinomo negro rašytojo Brooker T. Washington, kuris gimė ir augo Amerikos vergijoje, ir kuris visame pasaulyje yra nemažai žinomas. Esu skaitęs baltos rašytojo parašytą knygą apie Amerikos negrų gyvenimą vergijoje, bet tai vis antrarankis paaiškinimas. Baltas žmogus negi gyvena negro vergo gyvenimą, tai ir jo taip jausmingai negali atpasakoti knygoje, kaip tas, kuris pats tą gyvenimą yra pergyvenęs.

Ir štai jo pasakojimas:

—Aš gimiau vergu vienoje plantacijoje, Franklino Apskirty, Virginijoje. Nežinau ištikrųjų nei vietos, nei gimimo dienos. Tik tiek žinau, jog kur nors ir kada nors gimiau. Kaip geriausiai galėjau sužinoti, tai gimiau netoli kryžkelio pašto, kuris vadinosi Hale's Ford, o metai galėjo būti 1858 ar 1859. Bet nežinau gimimo nei dienos, nei mėnesio. Toliausiai, ką aš galiu atsiminti, tai tą plantacijos, dvaro, vietą, kur vergų mediniai nameliai-būdos stovėjo.

—Mano gyvenimas prasidėjo apleiščiausiose, pažemintiausiose ir liūdniausiose aplinkybėse. Tas buvo ne todėl, kad šių vergų savininkai būtų buvę žiauresni už kitus; tokiais jie nebuvo, palyginant su kitais. Aš gimiau tipiskame rastų statytame namelyje, būdoje, apie 14 pėdų platumo ir apie 16 ilgumo. Šitoje būdoje gyvenau su savo motina, broliuku ir sesute iki po Civilio Karo, kada tapome paskelbti laisvais.

—Apie savo praeitį aš kaip ir nieko nežinau. Tarpe vergų aš girdėjau daug kalbant apie vergų atvežimą iš Afrikos, kaip jie buvo kankinami laivų patalpose ir mušami, tarpe kurių, be abejo, buvo ir mano protėviai iš motinos pusės, kurie taipgi turėjo tą viską nukentėti. Niekaip negalėjau surasti jokių davinii, kas nušviestų mano praeitį toliau nuo motinos. Ji, atmenu, turėjo pusbrolių ir pusėsėrę. Vergų gadynėj nedaug kas kreipė dėmesio į juodųjų vergų šeimynų rekordavimą. Mano motina, tur būt, patraukė pirkėjo akį,

kuris ir buvo jos ir mano savininkas. Kada mano motina buvo atvežta pas šį vergų savininką, tai ji tik tiek keno dėmesį teatreipė, kiek naujas arklys ar karvė, kurią savininkas nusipirko.

—Apie savo tėvą aš mažiau žinau, negu apie motiną. Nežinau jo pavardės, nė vardo. Tiek tik girdėjau, būk jis buvo baltas ir gy-

BROOKER T. WASHINGTON

veno netolimoj plantacijoje—ūkyj. Kas jis buvo, kas ne, nieko aš apie jį nežinau ir negirdėjau, kad jis būtų kuomi nors rūpinęsis apie mane ar mano auginimą. Bet aš daug jo ir nekaltinu už tai. Jis irgi buvo auka tos nelaimingos tvarkos, kuri viešpatavo tuomet šioje šalyje.

—Mūsų būda-namelis buvo ne tik mūsų namai, ale taipgi ir visos plantacijos virtuvė,

kur mano motina buvo tos plantacijos virėja. Mūsų ta būda buvo be stiklinių langų; šone buvo didelė skylė, per kur įėjo vidun šviesa ir šaltas, drėgnas žiemos oras. Būda turėjo vienas duris—tai yra, skylę, kurią mes vadindavome durimis. Dursys buvo taip skylėtos, sukrypusios ir kabančios ant tokių zoviesių, kad bijodavome ir paliesti jas, kad nenukristų. Apart tų skylių, jų dešinėje pusėje buvo "katės" skylė, kur ji galėjo įeiti ir išeiti, kada tik norėjo. Visų stubų tuo laiku Virginijoje dursys turėjo tokias katės skylės; tai buvo mada. Bet kaip mūsų būdai tokia katės skylė buvo nereikalinga, aišku, nes pačios būdos sienose buvo dar kokios šešios nei kiek nemažesnės skylės, per kurias katė galėjo įeiti ir išeiti pagal savo norą. Grindų mūsų būdoje nebuvo. Pačiame vidury aslos buvo labai didelė duobė, apdengta lentomis, kur saldžiosios bulvės buvo laikomos žiemą. Šita bulvių duobė ir po šiai dienai aiškiai matosi mano akyse, nes kada bulvės iš jos imdavo, tai man pasisekdavo jų porą nukniaukti, kurias išsikėpdavau. Jų skanumo ir po šiai dienai negaliu pamiršti. Pečiaus būdoje nebuvo, tai mano motina virdavo, kaip dėl vergų, taip ir dėl baltųjų, ant atdaros ugnies būdoje ant aslos, katiluose ir skauradose. Kaip žiemos laiku, tas prastas būdos pastatymas mus visus sušaldydavo, taip vasaros metu virimo ugnis stačiai mus iškepindavo.

—Mano jaunų dienų gyvenimas nei kiek nesiskyrė nuo visų kitų vergų gyvenimo. Mano motinai, aišku, buvo labai mažai laiko dienos metu prižiūrėti savo vaikus. Ji gaudavo kiek laiko pasivogti dėl vaikų prižiūrėjimo anksti rytė, pirm ėjimo darban, ir vėlai vakare. Toliausiai, ką aš atmenu apie vaikystės dienas, tai kada mano motina labai vėlai vieną naktį mus "prikėlė valgyti vištienos, tik ką išvirtos". Kur ji gavo tą vištą, nežinau. Tai galėjo būti nuo tos pačios plantacijos, jos savininko. Gal kas sakys, jog tai vagystė. Jeigu tas atsitiktų šiandien, aš irgi pasmerkčiau tą. Bet kada mano motina gyveno ir kokiose aplinkybėse gyveno, niekas jos negali apkaltinti vagystėje. Ji buvo auka tų laikų ekonominio gyvenimo, vergų gyvenimo. Aš neatsimenu gulėjęs lovoje iki pat po paskelbimo vergų liuosais po Cvilio Kato. Mes trys vaikai, mano brolis Jonas, sesuo Amanda ir aš, gulėdavome ant aslos krūvoje nešvarių skudurų.

—Žaisti man niekad nebuvo laiko visame mano vaikystės gyvenime. Jeigu būtų buvę, gal būčiau, be abejonės, buvęs geresnis žmogus visam gyvenimui. Nuo pat mažens aš turėjau kokį nors darbėlį atlikti pagal savo išgalę. Kai mažas buvau, mano darbas buvo šluoti ir švarinti būdas, kiemus ir tvartus. Taipgi nešiodavau gerti darbininkams, dirbantiems lauke. Mano darbas taipgi buvo nešti arkliu kukurūzus-kornus malūnais malti. Šitos užduoties aš nesvietiškai bijodavau. Sunkus kukurūzų maišas būdavo persveriamas per arklių; sykiu ir mane ten užsodindavo. Bejojant, beveik visada, maišas nusivirdavo vienam arklio pusėn ir nukrisdavo, sykiu ir aš. Užkelti maišo atgal negalėdavau, tai turėdavau laukti, kol kas pasitaikys praieiti ar važiuoti, ir pagelbėti man. Kol to sulaukdavau, visada laiką praleisdavau verkdamas. Tokie atsitikimai mane labai suvėluodavo, kol aš pasiekdavau už apie trijų mylių malūną ir kol sumaldavo man tuos kornus. Grįžti reikėdavo nakčia, per krūmus. Tas mane be galo baugindavo, nes buvo sakoma, būk krūmai pilni pabėgusių konfederatų kareivių; jie nupjauną negrukams ausis, kada pasigauną. Prie to, pasiekęs vėlai namus, visada gaudavau labai skaudžiai mušti.

—Aš jokioje mokykloje nėsu buvęs savo jaunystėje. Tik tiek atmenu, kad sykį turėjau palydėti panaitę ir nunešti jos knygas ligi mokyklos. Man nesvietiškai didelį įspūdį padarė tas reginys viduje mokyklos, kur grupė mergaičių ir berniukų mokinosi. Man tada atrodė ten taip: jeigu aš galėčiau ton mokyklon patekti mokintis, tai būtų lygu pateikimas į patį rojų!

—Kiek galiu atminti tą faktą, tai vieną anksti rytą, dar neišaušus, išgirdau savo motiną kalbant poteries. Klūpėjo prie savo vaikų, ir šaukė Dievo, kad jis pagelbėtų Lincolno armijai laimėti, idant ji ir jos vaikučiai galėtų būti laisvi. Šitame reikale jokių būdu negalėjau suprasti, kaip negrai vergai galėjo taip viską žinoti, kas dedasi šalyje, nemokėdami nei vienas nei skaityti, nei rašyti. Jie žinojo viską, kas tik buvo kalbama apie vergų paliuosavimą nuo pat to laiko, kada Garrison, Lovejoy, ir kiti pradėjo agitaciją už vergų paliuosavimą. Jie žinojo ir kalbėjo apie kiekvieną dalykėlį, kas tik dėjosio vergijos panaikinimui. Dar būdamas visai mažas vaikas, aš

girdėjau mano motiną ir kitus negrus vergus plantacijoje diskutuojant apie vergovės panaikinimą ir to panaikinimo progresą. Per šitas diskusijas pasirodė, jog jie supranta padėti, ir vienas kitą painformuoja apie tai per taip vadinamą "iš burnos į ausį" telegramą.

— Kada ėjo kampanija už išrinkimą Lincolno prezidentui, visi vergai žinojo, kokie klausimai yra rišami, nors jie gyveno ant ūkių ir toliausia nuo geležkelių ir miestų, neskaitydami nei knygų, nei laikraščių. Kada karas prasidėjo tarp Šiauriių ir Pietų, vergai žinojo, jog vyriausia to priežastis buvo vergų paluosavimas. Tamsiausias vergas, tolimiausiose užkampėse, žinojo ir jautė, ir girdėjo, jog jeigu šiauriečiai laimėtų, tai ir jo laisvė būtų užtikrinta. Kiekvienas šiauriečių armijos laimėjimas ir pietiečių pralaimėjimas buvo vergų sekamas su didžiausiu interesu. Dažnai vergai sužinodavo apie didelių armijų susirėmimus pirmiau už pačius jų savininkus. Šitos žinios paprastai būdavo gaunamos per vieną iš vergų, kuris būdavo pasiūstas miestelėn parnešti pono laiškus ir laikraščius. Jis nugirdavo, kas yra kalbama miestely. Grįždamas, pakelėje, papasakodavo kitiems vergams.

—Aš neatsimenu nei vieno syčio visame mano vaikystės gyvenime, kad mes kada visi būtumėme susėdę prie stalo ir pavalgę, arba pasimeldę sykiu. Kaip Virginijoje ant plantacijos, taip ir vėliaus, mums valgis buvo gaunamas kaip ir bile gyvuliui. Dabar duonos šmotą gavai, o vėliaus kada gal mėsos šmotą gausi, ar pieno stiklą, ar sriubos blėkinėlę, arba kada ir bulvę. Kai kada valgei atsisėdęs kur kampe ant žemės, o kai kada lauke kur patvory, ar bile kur. Indų irgi nebuvo pas mus. Kai kada valgydavome iš viso puodo ar katilo, arba skaurados, o kai kada ką nors pasigriebę rankoje, panašiai, kaip ir bile gyvulus.

—Dažnai aš turėdavau eiti į "didžiąją stubą," kaip vadindavo plantacijos savininko namą, gainti muses su tam tikrais pritaistytais vėdyklais, kada ponai valgydavo. Aš girdėdavau jų kalbą, tai daug ir sužinodavau, kas pasauly dedasi. Sykį pas ponus buvo svečių. Aš mačiau, kaip ponios ir panaitės valgė pyragaičius. Tuo laiku man atrodė, kad tie pyragaičiai yra skaniausias daiktas visam pasaulij; ir todėl aš ten ir tada nusitariau,

kad jeigu aš kada tapčiau laisvas, tai mano gyvenimo galutinas būtų tikslas gauti tokių pyragaičių ir taip valgyti, kaip dabar matau šias ponias valgant.

—Tiesa, kada karas ėjo tolyn, dažnai vergų savininkai turėdavo bėdos su gavimu maisto, ypatingai liuksusų—kavos, cukraus ir panašių daiktų. Aš manau, jog tuo laiku vergai turėjo mažiau bėdos su valgio gavimu, negu baltieji. Jų, mat, valgis visada susidėjo iš kukurūzinės duonos ir kiaulienos mėsos, kada jos buvo. Tie daiktai buvo užauginami toj pačioj ūkėj. Bet cukrus, kava, arbata ir kiti gardumynai būdavo importuojami, todėl vergų savininkai turėjo tame atveju nukentėti daugiau. Dažnai jie degindavosi kukurūzus ir dirbdavo iš jų "kavą," o vietoje cukraus vartodavo kokį tai malesą. O dažnai ir niekuo neturėdavo užsaldinti tą "kavą."

—"Čeverykus" pradėjau nešioti gerai paugėjęs. Tai buvo medinės klumpės su skūriniais viršais... Bet labiausiai kankinantis dalykas, ką galui atminti, tai būdavo pradėjimas nešioti naujų pakulinių marškinių. Virginijoj augindavo linus, tai iš jų ir vergams drabužius darydavo. Jeigu būtų buvę daromi iš pat linų, nieko tokio būtų buvę. Bet vergai gaudavo tik prasčiausias pakulas, su visais spaliais ir žagais. Todėl marškiniai iš tokio audklo būdavo tikra kankynė, kol tuos spyglius nudėdėdavai. Kitos kankynės ant svieto nežinau, kur būtų galėjus būti tokia žiauri, kaip tie nauji pakuliniai marškiniai ant nuogo mano kūno. Gal tik danties traukimas būtų galimas prilyginti prie tos naujų marškinių kankynės. Net ir tas būtų niekai. Gal geriausiai palyginti būtų galima, tai jeigu kas prikištų marškinius pilnus dagilių, arba šimtus špilkučių, arba žarijų, tai gal ir būtų galima tų marškinių kankynes prilyginti, kiek aš galėčiau pasakyti. O mano kūnas buvo ypatingai jautrus. Bet aš turėjau tik du pasirinkimus—juos nešioti, ar ne. Kito drabužio man nebuvo. Jeigu būtų buvę galima, aš mielu noru geriau būčiau nieko nenešiojęs.

—Net ir šiandien esu begaliniai dėkingas savo vyresniam broliui. Jis, mano manymu, atliko vieną iš humanitarškiausių melaširdysčių. Jis labai dažnai sutikdavo man naujus marškinius "inešioti" per porą savičių ir išimti tuos spyglius. Iki gerokai paaugau, tai vienatinis mano drabužis ir tebuvo ant mano

kūno. Tie marškiniai buvo mano visas "garnitorius."

— Iš to, ką aukščiausiai pasakojau, tūli gali gauti supratimą, būk mano rasės žmonės galėjo būti begaliniai pikti ant baltųjų, vergų savininkų, kadangi visi baltieji vyrai tuo laiku buvo kare už palaikymą mus vergijoje, ir kovojo prieš šiauriečius, kurie norėjo vergiją panaikinti. Tas taip nebuvo nei ant tos plantacijos, kur aš gyvenau, nei bile kitur didesnėse vietose, jeigu kur negras buvo kiek laikomas žmoniškume...

— ... Gal kas gali sudaryti mintį, kad tūli vergai nenorėjo laisvės. Tas netiesa. Aš nesu matęs nei vieno, kuris nebūt norėjęs laisvės, arba kuris būtų norėjęs, sugrįžti vergijon.

Toliau buvęs vergu rašytojas, Booker T. Washington, aprašo ir apie vergų mėginimą laikyti susirinkimus įvairiais reikalais: dėl meldimosi prie Dievo, dėl padainavimo ir gitaros skambinimo. Jie mėgo dainuoti tas dainas, kurios skambėjo nekaltomis, bet sykiu reiškė ir tą mintį, jog kiekvienas negras vergas laukia tos dienos, kada jis galės gyventi laisvai, kaip pridera kiekvienam žmogui.

Tokius susirinkimus jie negalėdavo laikyti liuosai. Tūli vergų savininkai buvo susiorgani-

zavę į taip vadinamas "patroliuotojų" grupes, tikslui vakarais klausyti vergus dainuojant, eiti tarp jų ir juos išvaikyti, neduodant jiems progos įsigauti tos minties, kad jie galėtų susiorganizuoti masiniai pasipriešinti prieš savo vergėjus. Dažnai tokiuose "patriolių" užpuolimuose vergai turėdavo ir kraują pralieti.

Vergams norint laikyti susirinkimą, kad ir poteriavimo reikalu, jie turėdavo prašyti leidimo. Susirinkimą vienas vergų savininkų dabodavo, kad kas prieš vergėjus nebūt kalbama.

Nesinorėtų tikėti, kad atsirastų tarp mūsų skaitytojų bile vienas, kuris norėtų gyventi tokį gyvenimą, kaip aukščiausiai buvusio negro vergo atpasakota. Tačiau praeitais keliais metais visi matėme, jog tūli ir darbininkai žmonės guldė ir guldo galvas už fašistinę tvarką, kurioje ne tik turėtų gyventi taip, kaip čia buvęs vergas atpasakoję, ale šimtą sykių arčiau, kaip jau girdėjome ir matėme, kur fašistai valdė užimtose šalyse.

Lai daugiau nebūna ant svieto tokio žmogaus, kuris norėtų pasiduoti vergijai, arba už ją net kovoti, kaip kad net tūli Vokietijos darbininkai daro šitame kare!

Be Paguodos

Skamba dainos,
Skamba gudžios,
Vėjo įsiūbuotos,
Našlaitėliui
Auga skausmas
Nebejkainuotas.

Kam geroji
Motinė
Skausmą numalšina,
Tam ir laimė
Apsireiškus—
Džiaugsmužiu vaišina.

Be motulės
Kas netenka,
Tas jau be paguodos,—
Tam ir naktys,
Tam ir dienos
Lieka tamsios, juodos...

Stasy Jasilionis.

Muzika

Iš gilumos kėlės harmonija stygų
Ir jausmus apglėbus: juos į laimę kėlė.
Apleido žaizduotą gyvenimą dygų,
Ir kančių didybę, kurios širdį gėlė:
Lyg bangos sparnuotos, juos supo, liūliavo,
Tuomet, kai žvaigždynų jie takais keliavo...

Puikių garsų eibės virpėdamos nyko,
Teikdamos kas kartas atvaizdus kitokius.
Lyg pulkai drugelių šimtaspalvių vyko—
Tik sapnai žavingi neša vaizdus tokius,
Kurie sielos gelmę lengvai palytėję,
Ją išpuošia laime—kaž' iš kur atėję...

Melodijų tonai plaukdami didingai,
Saulės aukštenybė, tai skradžių gelmėse,
Neša tavo sielą stipriai ir galingai,
Pakol nepalieka ją vėl pažemėse,
Kada paskutiniai akordai užgستا,
Ir tylos bangose muzika nuskesta...

A. Dagilis.

POETĖ SALOMĖJA NĖRIS

(Jos 40 metų amžiaus suakakčiai paminėti.)

ST. JASILIONIS.

Pastaraisiais keliais metais Amerikos lietuvių pažangioji spauda davė savo skaitytojams apšiai eilėraščių, parašytų žymių Lietuvos poetų. Tarpe tų poetų vardų yra viena moteris—Salomėja Nėris.

Salomėja Nėris yra mums kaip ir pažįstama. Mes žinome ją iš jos kūrybos. Jos jautriosios sielos aidai, jos plati apyregė, jos žodžiai pasaką Lietuvos žmonių vargus, kančias ir ašaras, įsikverbė giliai į mūsų širdis. Mes pamylome tos poetės drąsius pareiškimus prieš mūsų tautos priešą—vokiečius grobikus, —mes pamylome jos dainas, banguojančias aštrių kerštu priešui, mes įkainavome jos pasisakymą ir dalyvavimą kovoje žodžiais ir darbais, dideliu pasiryžimu ir drąsa.

Iš būrio lietuvių rašytojų, išgyvenusių trejetą sunkių karo metų Tarybų Sąjungos gilumoj, mes matome vienintelę moterį—Sal. Nėrį. Ji kalba į lietuvių liaudį ugniniu pasiryžimu, ji neša didelį padrasinimo jausmą Raudonosios Armijos kovūnams, Lietuvos partizanams, tėvynės gynėjams. Kas ji per viena, iš kur kilusi, kokios profesijos pasiekusi, ką praeity veikusi, kaip ji sena, mergina ar moteris? Pasistatome eilę klausimų apie ją, bet dažnai palieka jie mums neatsakyti, nes platesnės žinios apie Sal. Nėrį mūsų, amerikiečių, spaudoj nebuvo pasakytos, paskelbtos.

O pažinti Sal. Nėrį bent kiek platesniu apipasaikojimu apie ją, ne tik verta, bet ir reikalinga. Reikalinga dėlto, kad mūsų vadinaimoji lietuvių kryžiojų spauda (sakome kryžiojų dėlto, kad toji spauda dažnai turavoja vokiečių nacių skleidžiamai propagandai) jau ne kartą pikta atsiliepė apie Sal. Nėrį,—vienur pasakė apie ją, jog ji rašanti ir kalbanti už Tarybų Sąjungą ir už Staliną tik dėlto, kad ji tatau daryti yra priversta—spiriama durtuvais, kitur, kad ji “parsidavėlė” ir tt.

Imant dėmesin Sal. Nėries pirmesniąją kūrybą ir jos galvosenos posukius, mes lengvai

įsitikinsim, jog visa tai, ką ji pasakė nuo to laiko, kai užsibaigė Smetonos viešpatavimas Lietuvoj—ji pasakė ne kieno nors durtuvais verčiama arba papirkta, bet savo giliu įsitikinimu,—tuo įsitikinimu, kuriam ji pasisuko dirbti daug anksčiau. Ji savo viešą “credo” pasakė daugiau negu 10 metų atgal.

Visų pirma eikime į visapusę pažintį su Sal. Nėrim. Atsiskleiskime jos gimimo metus, jos kilmę, jos vaikystės ir brendimo dienas. Štai šiemet ji švenčia 40 metų savo amžiaus suaktį. Vadinas, ji yra gimusi 1904 metais. Tai yra jau viduramžė moteris, pastovi savo darbuose, savo mintyse ir siekiuose.

Ji gimusi valstiečių šeimoje, Kiršlių kaime, Alvito valsčiuje, Vilkaviškio apskrityje. Mokinosi Vilkaviškio gimnazijoje ir ją baigė 1924 metais. Gi 1928 metais baigė Vyt. Didžiojo Universiteto humanitarinių mokslų fakultetą. Paskui mokytojavo Lazdijuose, Panevėžyje, Kaune.

Poetiškas jos talentas pasireiškė ankstyvojo jaunystėj. Tariant jos pačios žodžiais, “kurti eiles pradėjau dar rašyti nemokėdama. Aš jas tiesiog dainuote išdainuodavau.” Jos pirmas eilėraštis pasirodė 1922 m. Vadinas, pačiame jaunystės pražydėjime. Nuo tada ji reguliariai bendradarbiauja spaudoje (ilgoką laiką—katalikiškoje spaudoje, nes ji tada buvo katalikiškojo jaunimo organizacijų veikėja).

Pirmas jos eilėraščių rinkinys “Anksti Ryta” išleistas 1927 metais. Šiuo rinkiniu ji pasirodė savistovi, originali ir talentinga rašytoja. Kritikai palankiai apie ją atsiliepė. Anot Radžvilo, jos kūryba “ryškiausiai ir stipriausiai pajėgė išreikšti mūsų buržuazinės visuomenės, ypač mūsų jaunosios buržuazinės inteligentijos, psichinių ir idėinių pergyvenimų pagrindinį pobūdį, motyvus ir pagrindinę plėtotės linkmę.”

Dainavo Sal. Nėris jaunatvės džiaugsmą, pasitikėjimą savimi, savo laimės lėmimais:

Anksti rytą baltos laumės
Laimę lėmė man jaunai,
Ir išbūrė ir nulėmė
Būti jaunai amžinai.

Ji jautė, kad visas pasaulis gali džiaugtis
nenutildomu jaunatvės juoku, o jos žvilgsniai
lakstė ten, kur nėra šešėlių, kur saulė šviečia,
kur gėlynai žydi ir drugeliai žaidžia. Ir baimė
jai nebuvo žinoma, nes ji sakėsi:

Aš nebijosiu girioj paklysti,
Jūroj paskęsti,
Nes man žadėjo žvaigždė-jaunystė
Niekad negesti.

Už ketverto metų išėjo iš spaudos antras jos
eilėraščių rinkinys, "Pėdos Smėly." O neužil-
go po to, ji liovėsi bendradarbiauti katalikiš-
koj veikloj. Ji pasisuko ten, kur spietėsi pa-
žangesnieji rašytojai, leidžią žurnalą "Tre-
čias Frontas." To žurnalo num. 5, 1931 m.
tilpo jos pora eilėraščių ir laiškas, laiškas—
pasisakęs ateinant jį į kovojančias darbo
žmonių eiles. Tai buvo pasisakymas visapu-
siai subrendusio žmogaus įsitikinimų—"cre-
do":

*"Visos kalbos apie tai, kad menas yra tik
grožis, jog jis nepriklausomas, niekam netar-
nauja ir kad jo uždavinys tik žmonių jausmus
daryti kilnesnius—yra tušti žodžiai, o dažnai
ir sąmoningas melas... (Menas) tarnavo
siauram buržuazijos sluoksniui, reiškė tik jo
interesus ir migdė sąmonę tų, kuriuos per
šitmečius buržuazija ir kapitalistai engia ir
išnaudoja... Nuo šio laiko sąmoningai stoju
prieš darbo klasės išnaudotojus ir savo darbą
stengsiuos sujungti su išnaudojamųjų masių
veikimu, kad mano ateities poezija būtų jų
kovos įrankiu ir reikštų jų norus ir kovos
tikslus."*

Šį jos pasisakymą tuometinė spauda įvai-
riai komentavo. Kai vieni sveikino ją, tai kiti
abejojo jos persilaužimo tikrumu, gilumu ir
galutinumu. Tačiau jos persilaužimas buvo
aiškus ne tik iš paskelbtojo laiško, bet ir iš
jos kai kurių eilėraščių antrame rinkinyje.
Ji dainavo jau apie žmogų nusivylimo slėgia-
mą, apie žmogų praradusį tvirtą pamatą:

Baltais balandžiais atlekia,
Juodais varnais išvyksta

Tos mano dienos, naktys tos,
Apvildamos jaunystę.

Gyvenimo tikrovė pilna rūpesčių, pilna
prieštaravimų. Išižiūrėjusi į ją, Sal. Nėris
mato ir tėvynę Lietuvą turinčią dvejopą po-
būdį: Ji—ir kaip pamotė—su akmeniu, ir
kaip motina—su ašarom...

Pagilėja poetės žvilgsnis į gyvenimo tikro-
vę, ir mato ji, kad šalis vairuojama ne moti-
nos, o pamotės nuotaika, kad laimė nebesišyp-
so į vargo žmogų:

Pilkas mano broli,
Juodo vargo varge,
Eidama pro tave
Laimė užsimerkia.

O iš vilčių sėjos, tik juodas vargas tesima-
to dygstant. Šiais žvilgsniais vedina ji ir pa-
siėmė išspręsti:

Ar likti laisvėj—sausą plūtą krimsti,
Kalnų viršūnes, bedugnes mėginti,
Ar grįžti į slėnį—ten sotų ir linksma,
Ten viskas leista... tik laisvė užginta.

Ir pasako ji išsprendimą:

...Nueitą kelią nulaužiau,
Kaip vyšnios išdžiuvusią šaką.
Sugrioviau altorių, kur melstąsi amžiams,
Kur garbinta meilė ir mėlynos pasakos,
Ir tiltą į praeitį visą sudeginau!

Tas aiškus poetės persilaužimas iššaukė ka-
taliikiškosios spaudos atstovų susirūpinimo
pastabas. "Židiny" (num. 8-9, 1931 m.) iš-
eina ilgu straipsniu apie trečiafrontininkus
kritikas A. Jakštas. Jis bendru žvilgsniu ma-
to trečiafrontininkus skleidžiant bolševizmą.
Pagal jo dėstymą, tai išeina: kas ne kunigijos
globoj—tas bolševizmo auginimu rūpinasi. Jis
net cituoja kun. J. Lomano straipsnį "Anti-
kristo Karalystė," kuriame, remiantis neva
žymiu Vienos mokslininku Fr. Zach'u, sako-
ma: "jau nuo 400 metų sąmoningai buvo vyk-
domas revoliucinimas žmonijos dvasios, žmo-
guje gulinčio žvėries išlaisvinimas. Mes jau
senai turėjome bolševizmą mūsų aukštose
mokyklose, mokslo, literatūroj, teatre,
spaudoj, pirm negu bolševikai pasirodė gat-

vėse, kad įgyvendintų tai, kas buvo skelbiama gražiais bolševikų žodžiais švietimo įstaigose. Jau bus kelštas šimtmečių, kaip pradėta rinkti karo medžiaga didžiajam pasaulio gaisrui."

Pademonstravęs šią citatą, Jakštas teigia, kad "tos kovos priešaky turėtų stoti katalikiškoji kritika. Ji reiktų stiprinti ir gilinti, pritraukiant jėn daugiau naujų spēkų." Žvelgia jis, kaip katalikiškoji spauda sutiko naują Sal. Nėries eilėraščių rinkinį, "Pėdos Smėly." Priekaištauja ir vienam ir kitam katalikų spaudos kritikui, kad Sal. Nėries eilėraščius per švelniai sutiko.

Jis ima kritiką St. Būdavą. Anot Jakšto, Būdavas ne tik katalikas, jis teologijos studentas, kandidatas į kunigus. Kaip jaunesnis ir greitesnis, jis pirmas prabylo apie Sal. Nėries kūrybą. Bet kaip reikėjo Jakštui nusivilti! Buvo tikėtasi, kad Būdavas "Nėries poeziją įvertins nevien estetikos, bet ir katalikiškos etikos žvilgsniu," o jis pasakęs, jog: "poetės kūryba yra įdomi visa savo apimtimi: turiniu, forma, nuotaika ir tam tikrų gyvenimo situacijų akcentavimu." Dar daugiau. Kritikas suradęs S. Nėries poezijoje ir "įdomaus spindėjimo, gyvo optimizmo, ypatingo galingumo" ir pasveikinęs šį jos eilėraščių rinkinį, "kaip retą ir malonų svečią." Kas be ko, kritikas pastebėjęs, kad "Pėdos Smėly" esama ir "kažko panašaus į epikurizmą" (atseit malonumų, smaguriavimų įieškojimą—S. J.), bet arčiau neapibudinęs, "ar tas epikurizmas yra nekalts, ar smerktinas."

Ir imasi Jakštas įrodyti, kad "S. Nėries epikurizmas yra visai nesutaikomas su katalikiška etika," nes poetė dainuojanti:

Be bažnyčių, be altorių,
Be sumainymo žiedų...
Žirgai lekia kur tik nori,
Lekiam, lekiame vienu du.

Be bažnyčių, be altorių...
Žirgai lekia žvengdami.
Lekia, lekia mūsų norai
Nesulaikomi, jauni.

Nėra reikalo, sako Jakštas, neigti "jaunus norus," bet jis ryžtasi atsiklausti "ar yra gera, kad tie jauni norai yra—nesulaikomi," ypač kai jie reiškiasi "be bažnyčios, be altorių, be sumainymo žiedų?" Ir daro Jakštas išvadą,

kad poetei "kur kas meilesnė laisva nekieno nelaimintoji meilė." Bet tokia meilė, anot jo, yra nuodėminga. O kad ji nuodėminga, tai, jo supratimu, ir pati poetė tatoi žino (ir kur gi nežinos, juk ji katalikiškai išauklėta ir katalikiškos veiklos dalyvė!—S. J.), "bet ji tos nuodėmės nebijo ir drąsiai toliau taip dainuoja":

Balti vėjai plaukus glosto,
Gan toli žmonų balsai...
Iš auksinio žvaigždžių sosto
Štai mus laimina Jisai.

Jis, kurs davė žmogui širdį
Su troškimais neramiais,
Vasaros vynu nugirdė,—
Jis ir nuodėmės atleis.

Nebeišmano Jakštas, "kur poetė surado tokį Dievą, kurs visai sąmoningai nusidedančius laimintų." Jam tik aišku, kad "tokis Dievas nėra katalikų Dievas." Vadinas, ši painiava įtraukė Jakštą į daleidimą, kad be katalikų Dievo yra ir daugiau Dievų. O iki šiol visi katalikų kunigai drįso šaukti būk iš viso tėra tik vienas Dievas!

"Keista," sako Jakštas, "kad poetė tai pamiršo, o dar keisčiau, kad katalikas kritikas nepastebėjo." O kad tas kritikas (Būdavas) nepastebėjo, tai pats Jakštas turėjo "šią nemaloną pareigą prisiimti." (Kažkodėl ir jam nemalonu savo tikybos principus ginti?!). Ir jis sako, kad "atidžiai pažvelgus, poetės nukrypimas nuo katalikiškų principų niekam nebuvo paslaptis." Jai "su katalikais nepakeičiamai... ir ji nuėjo pas 'trečiafrontininkus', kaip tai iš anksto buvo galima numatyti."

Iš to, ką Jakštas sako apie Sal. Nėrį, seka išvada, kad poetė katalikų eilėse buvo žymi asmenybė, kad ji turėjo jaunime plačios įtakos, nes jos pasisukimas į šalį sukėlė Jakšto mintyse tiek daug rūpesties,—Jakšto, kuris atidžiai sekė jos pėdas ir veiksmus.

Neužtenka to, ką Jakštas priminė apie nedaaugusį gerai katalikiškai kritikai skelbti St. Būdavą. Jis ima dėmesin, kaip apie Sal. Nėrį atsiliepė rašytojas-kritikas kan. J. Tumas. Ogi tas "S. Nėries poeziją dar labiau išgarbino negu St. Būdavas, bet drauge nurodė ir jos nukrypimą nuo katalikiškų principų, tiktai padarė labai savotiškai, baigda-

mas savo panegiriką šiuo patarimu: 'Saliamu-te, sukalbėk padėkos poterlį, kad kun. Maliauskis ar kas jam lygus neskaitytų poeziją; nes kad paskaitytų, oi, duotų už tai, kad nuo-ga bėgioji į mišką... kad beveliji kremato-riumą, ir dar už kai ką.'

Kan. Tumas, matyt, buvo linkęs barti poetę už dainą:

Kai numirsiu,—tik nekaskit,
Tik nevežkit į kapus,—
Į liepsnas skaisčias įmeskit,—
Tegul laužas karstu bus.

Stebisi Jakštas, kad kan. Tumas pasižymė-jusį katalikiškų principų gynėją kun. Ma-liauskį daro baubų, "tegalinėiu aukštąją poe-ziją vien prakeikti," o pats "yra pasiryžęs vienu garsiu *ego te absolvo* (atseit, aš tave išrišu—S. J.), net ir be atgailos šypsodamas jai atleisti." Jakštas mano, kad čia jau per-daug poetiško gailestingumo. Jis primena sa-viems kritikams, kad "afišuotiis katalikiškų principų nepaisymu nevalia nė vienam ka-talikui poetui, o da labiau—katalikui kritikui."

S. Nėris pasisukimu į naujus kūrybos ke-lius susirūpino ne tik katalikų spaudos ir principų atstovai, bet plačiai atsiliepė ir kitų sriovių spauda. Tatai įrodo, jog Sal. Nėris buvo laikoma gana žymioje vietoje, ir jos pa-sisukimus daug kas atidžiai tēmijo.

Kai rašytojas Putinas pastebėjo Sal. Nė-riai, kad "tiltai į praeitį taip lengvai nesude-ga," tai kiti kritikai įsitikino, jog poetė nuo 1927 iki 1931 metų nukeliavo didelę dvasios kelionę. O toje kelionėje ji įžiūrėjo, jog gy-venimo tikrovė teleidžia "melu kvėpuoti" ir "melu sielai misti." Ir dėlto, kad poetės persi-laužimas nebuvo lengvas, kad jis buvo skaus-mingas, tai tas persilaužimas tapo tikras, gilus ir įsitvirtinęs.

Nuo 1931 metų poetė nutilo visiškai,—vadi-nasi, nebesiuntė savo kūrinių spaudai. O 1935 metais pasirodė naujų eilėraščių rinkiniu, "Per Lūžtantį Ledą."

Kaip gi dabar ji pasirodė? Kai kas jau laukė jos pasirodant kaipo tarptautinės revo-lucionierės. Bet atpsivilė. O kas laukė jos grįžtančios į praeitį, tas susidarė išvadą ir drįso kaltinti poetę kaipo priešvalstybinę agi-tatorę. Dabar ji dainavo apie vargus, siel-vartą, sunkią našlaičių dalį. Ji sakė, jog skolos kaimą karia, o

Vargas vaikščioja po sodžių
Kurčias ir apžėles.
Jau seniai pritrūko žodžių
Kantrios bakužėlės...

Ji jautė audrų kilimą, audrų, kurios turės nušluoti ne tik Lietuvos krašto, o ir visos žemės vargus:

Audros pakils ir bangos trankysis,—
Ir žūtbutinė užvirs kova!—
Jūrai nurimus,—niekas neatskurs jau,
Kur švedų žemė, kur Lietuva.

1938 metais išėjo ketvirtas jos eilėraščių rinkinys, "Diemedžiū žydėsiu." Šiuo rinkiniu poetė įtikino daugelį, kad jos tiltai į praeitį, tiltai jungė ją su senąja ideologija, tikrai yra sudeginti. Ji be gailesčio pasmerkė esamą gyvenimo tikrovę, kurioje dėl duonos kashio net žudytiis kai kam prisieina. O tos skausmin-gos gyvenimo tikrovės paslėpti arba prideng-ti, kad ji nebūtų taip aiški, negalima. Iš tų gyvenimo sukaupų skausmų išeiti telieka du keliu—arba žudytiis, arba sukilti ir išeiti nu-galėtoju, kaip išeiti gali audros paukštis. Ir vėl ji patvirtina savo pasiryžimą, tardama jog:

Neša tolyn mūsų eldiją
Jūros dvasia nerami—
Aš gi su tais kur nebijo
Plaukti bangų barami.

Nebijo ji nei tėvo prakeikimo, nei būti be-name girios gludumoj. Ji vaizduojasi:

O juk ateis diena,
Kad nebebaus patrankos
Ir gėdos kruvinos
Pasauliui bus gana—

Aš ateitį regiu—
Su kūdikiu ant rankų—
Šviesiom, šviesiom akim
Ir džiaugsmo šypsena.

O tos ateities nesulaikys nei:

... Spygliuotos pertvaros,
Nei sprogtančios granatos,
Nei kaukiantį mirtis
Jos nieks nesuturės.

Sal. Nēris suteikia "perlus, kurie ilgai dabins lietuvišką poeziją," teigia "Mūsų Jaunimas" No. 24, 1939 m. Už eilėraščių rinkinį "Diemedžių žydėsiu" poetė gavo valstybinę literatūros premiją 5000 litų. Tačiau "Mūsų Jaunimas" teigė, jog "Mes esame tikri, kad poetė sulauks dar didesnio premijavimo—didžiulės simpatijos tų, kuriems jos eilės yra skirtos; kas jose sems jėgų ir pasiryžimo tam sunkiam kovos keliui, kuriame ji lydi savo nuostabia kūryba poetė Sal. Nēris."

J. Straškys sako: "Skaitydamas 'Diemedžių žydėsiu' rinkinį, pamatai tvykstelint prieš akis šviesias varpas, pajunti gamtos alsavimą, kuris yra tikras akstinas siekti grožį, o per jį—gėrį. Juk ne vien protas, ne vien temos, bet jausmai, ir forma veda žmogų į kovą už geresnę buitį. Ir ne tik veda, bet įskiepia ryžtingumą, drąsos, jėgos, o tai jau yra didelės žingsnis į skaidresnę ateitį. O Salomėja Nēris savo virtuoziniais meniškais posmais moka užimponuoti ir patraukti."

K. Siderevičius sako: "Sal. Nėries, kaip poetės, geriausios ypatybės yra paprastumas, žodžio ekonomika, lengva ir grakšti forma, vaizdingumas, o svarbiausia—nuoširdumas... Savo laiku teko Sal. Nėries eilėraščius skaityti pradžios mokyklos mokiniams. Skaitydavau jiems ir kitų poetų kūrinius, tačiau nė vienas nesulaukė tokio nuoširdaus pritarimo, kaip S. Nėris. Turėjau knygą kiekvienam duoti namo parsinešti ir kaip matai visi išmoko daugybę jos eilėraščių... Toks vaikų pripažinimas yra reikšmingas faktas. Jis patvirtina, kad poetė tikrai yra talentinga, kad jos kūryba yra suprantama ir didelio ir mažo išsilavinimo žmonėms, kad ji žavi lygiai suaugusi, lygiai vaika."

Tai šitaip jos poezija įvertinta. Berods, jos eilėraščių rinkinys yra dar vienas išėjęs vardu "Laukinės Obelys." Jį mini Siderevičius. Bet patenės apžvalgos apie jį neteko matyti.

Gi paskiau, 1940 metais susikūrus Lietuvos naujai santvarkai, prasiplėtė žodžio laisvė ir jau buvo galima sakyti sakinius pilnu jausmu ir tyru aiškumu,—mes išgirdome Sal. Nėries poemą apie Staliną. Šioje poemoje ji žvelgė, kokių gyvenimu gyveno Lietuva ponių jos laikais, kaip

Ir Lietuva pavirto
Kapais, kalėjimu,
Surištos rankos tvirtos
Klaikiu tylėjimu.

O prie naujos santvarkos šaukia ji Lietuvos žemei:

Gana! Tos gėdos tau pakanka,
Prieš niekšų gaują besizemint;
Stai imki mūsų tvirtą ranką
Ir kelkis, mylimoji žeme!

Ir, žinoma:

Prabilo žemė,—net baisu—
Ilgai, ilgai tylėjusi.
O kiek balsų, jaunų balsų,
Pagrindžiuose kalėjusių!

Kas drįso sakyti, kad Sal. Nėris durtuvais priremta rašė tą poemą, tas tik begėdiškai melavo. Mes, žvelgdami Nėries gyvenimo kelius, jau visu aiškumu pamatėme ją įsitvirtinusią naujose idėjose ir einančią per kovų audras be jokios baimės.

Šiuo karo metu, būvodama Tarybų Sąjungos gilumoj, ji parašė dešimtis eilėraščių. Visi jie dvelkia nuoširdumu ir giliu jausmu, tėvynės ilgesiu, kerštu užpuolikams naciams ir dideliu pasiryžimu kovai, kad tuos priešus kuo greičiausiai iš tėvynės išvyti.

Be eilėraščių, mes turime jos kalbų ištraukas prozoje. Aštrių kovų eigoj, ji sakė Lietuvos jaunimui:

"Liūdnas yra šis pavasaris mano kraštui, mano Lietuvai. Vienok aš turiu viltį. Aš tikiu, kad vokiečių jungas bus sudaužytas mūsų smūgiais. Ar gali kas sulaikyti Nemuną nuo nušlavimo nuo savęs ledinių plunksnų? Ar gali kas sulaikyti augmenis nuo dygimo iš žemės ir žiedus nuo išsiskleidimo pavasarį? Ne! Taip pat negali prakeiktas priešas sulaikyti Raudonosios Armijos užsispyrusio maršavimo pirmyn po vadovybę maršalo Stalino. Vokiečiai nepabėgs nuo kerštingų rankų Lietuvos žmonių, perpildytų neapykanta hitleriniams žvėrimis—neapykanta, kuri stiprina mūsų muskulų, daro mūsų ranką taiklesne, mūsų akį aštresne..."

"Pro kanuolių dundėjimą mes girdime raudas mūsų motinų, mes matom ilgus trauki-

Budeliai plėsrūs apkalino
Saulę juodžiausiam rusy...

nius mūsų brolių ir seserų, siunčiamų Vokietijos vergijon. Bet mes taip pat girdime ir dužimą priešo traukinių su kariuomene, nuverstų nuo bėgių partizanų Pabaltės valstybėse. Mes matome kylant liepsnas iš Vokietijos amunicijos sandėlių, padegty liaudies atkeršytojų."

Poetė Sal. Nėris, kaip Lietuvos liaudies deputatė (atstovė) į Aukščiausią Tarybą, parašė laišką į New Yorko dienraštį "Herald-Tribune," nušviesdama tą padėtį, kuomet Smetona iš Lietuvos pabėgo. Jos laiškas buvo atsakymas į Smetonos atstovo Žadeikio skleidžiamas, toli nuo tikrovės atitrauktas, informacijas. Tame laiške ji sakė, jog "pono Žadeikio pastangos diskredituoti Lietuvos liaudies Seimo rinkimus 1940 m. yra bereikšmės ir jas atmuša patys gyvenimo faktai. Visa lietuvių tauta ir daugelis užsieniečių gali atsiminti tąjį didį rinkimų populiarumą ir džiaugsmingą gyventojų dvasią, pasireiškusių rinkimų metu. Liaudis džiaugėsi šiuo reiškiniu, kaip sprendžiamąją pergalę prieš nepakenčiamąjį fašistinį režimą. Rinkimai į Seimą buvo praversti visiems piliečiams juose dalyvaujant,—praversti lygiu ir slaptu balsavimu. Visi piliečiai turėjo teisę balsuoti už arba prieš išstatytuosius kandidatus."

Toliau ji nurodo, jog Žadeikis savo išsireikimais "pila vandenį ant hitlerizmo malūno šiuo ypatinguoju metu, kai Vokietija bando praversti 'visuotinę mobilizaciją' okupuotoje Lietuvoje. Lietuvos masių išdavikai, išlinę iš fašistinės reakcinės stovyklos, kurią p. Žadeikis atstovauja, patapo tiesioginiai nacių plėšikų padėjėjais. Iškraipytieji p. Žadeikio faktai gražiai supuola su hitlerininkų interesais," sakė poetė.

Smulkmeniškų davinų apie Sal. Nėries šeimą—neturime. Be jos pseudonimo—Salomėja Nėris—mes žinome ją kaip Bačinskaitę ir Bučienę. Tai reiškia, ji turi ir moterišką pravarde. Rašytojas Venclova karta priminė amerikiečiams, jog Sal. Nėries kūrybos darbas dalinai trukdo auginamas kūdikius. Taigi iš to žinome ją esant motina.

Kaip ir kiti lietuviai rašytojai iš Tarybų Sąjungos, ji tėvynės meile ir jos ilgesiu kartotinai kartojo, pranašavo, jog tėvynė bus išlaisvinta iš po okupuotų nacių priespaudos. Kadangi jos eilėraščių, parašytų šiuo karo

metu jau visi esame gana daug skaitę, tai nebūtų prasmės iš naujo jų ištraukas čionai kartoti. Skaitantieji Liet. Literatūros Draugijos leidžiamą žurnalą "šviesa," gali iš naujo pavartyti žurnalo lapus ir Sal. Nėries eilėraščius pasigrožėti. Baigiant šį raštą, pakartosime vieną jos jausmingą ir pranašingą eilėraščių "Tėvynė":

Sukrūvinta ir apiplėsta
Ji stovi man akyse.
Tūkstantį mylių eisiu pėsčia,
Kol gyvą pamatysiu.

Žydės ten sodai, svyros vaisiai
Ar lapai kris pageltę,—
Aš keliais į tave pareisiu
Per liūtį, gruodą, šaltį.

Tu ilgesio rankas ištiesus,
Tu sielvarte pražuvus.
Kur tavo miestai—rūmai šviesūs?
Šaltų griuvėsių krūvos.

Didžiam skausme rankas užlaužei—
O kur vaikai geriausi?
Tusčius namus jų vėjai daug,
Kapus jų kurmiai rausia.

Ne daugel kartų saulė leis
Mūs Nemunėlio juostoje,
Mes greit sugrįšim, mes ateisim
Tavęs, brangi, paguosti.

Šiandien, kai Lietuva vėl iš naujo džiaugiasi būdama Tarybų Sąjungos globoje, kai priešas iš šalies išmuštas ir kai lemiamieji sprendimai mums dvelkia viltimis, jog ir taip vadinama Mažoji Lietuva (buvusi Vokietijos globoj) bus prijungta į Didžiąją Lietuvos Tarybinę Respubliką—mes be abejonės išgarsime, kaip kitų Lietuvos poetų ir rašytojų, taip ir Salomėjos Nėries džiaugsmo dainas. Tos dainos bus ir mūsų, Amerikos lietuvių, sieloms džiaugsmo atgaiva.

Sal. Nėris, būdama toli už Lietuvos sienų, jautė, kaip:

Į kovą kraštas visas kyla,—
Greit okupantų nebėliks.
Dainuoja partizanų šilas:
Laisva bus vėl brangi šalis.
(Taša ant 63 psl.)

Montrealo Lietuvių Gyvenimas

I.

Kiek šiandieną Montreale lietuvių randasi, sunku pasakyti, bet spėjama, kad apie keturi tūkstančiai. Jie didesniais skaičiais pasiskirstę gyvena šiose vietose: Rosemount, Frontenac, Ville Emard, Verdun, Ville La Salle, kitose vietose po mažiau.

Montrealo lietuviai ant šimto nuošimčių darbo žmonės. Kaip darbdžios lietuvių tautos dalis, per savo triušą, taupumą daugelis yra ekonominiai prasigysenę, daugelis įsigiję smulkius biznesus ir verčiasi "savistoviai." Montrealo lietuviai, ypač progresyviai, myli rengti šeimyniškus ir draugijinius pasilinksminimus, per kuriuos sukelia stambias sumas pinigų įvairiems gražiems tikslams.

Pavyzdžiui, Lietuvai dar tebėsant vokiečių nacių okupacijoj, Montrealo apie septyni šimtai lietuvių ir jų organizacijos Raudonosios Armijos lietuviškų dalinių ir Lietuvos žmonių paramai suaukėjo \$6,616.24. Dabar, Lietuvai esant išlaisvintai, be abejonės, Montrealo lietuvių duosnumas dar labiau padidės, nes jie žino, kad dabar jų aukotas doleris tikrai pasieks Lietuvą ir prisidės prie jos atstatymo.

Gaila, kad dar pusė Montrealo lietuvių skaičiaus nėra organizuoti. Visoki mekleriai juos klaidingai informuoja apie naujai atgimusią Lietuvą. Jie klaidžioja nežinystėje.

II.

Organizuotieji lietuviai susispietę į žemiau paminėtas organizacijas:

1. Šv. Kazimiero parapija sutverta apie 40 m. atgal. Jos tvėrėjai ir rėmėjai ilgai vargo, pas svetimtaučius pasirenoduodami pobažnytines sales. Kilnojos iš vietos į vietą, meldėsi. Bet po kiekvienų maldų juos tie patys vargai lydėjo. Pagaliau po didelių pastangų įsigijo nuosavą būgnę. Šiandien parapijai vadovauja čia gimęs, augęs ir į kunigis išsimokinęs kl. kun. J. Bobinas. Klebonas yra priešingas šiandieninei Lietuvai, todėl ir savo parapijonis bando padaryti priešingais. Parapijonų yra apie du šimtai.

2. Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Vytauto Nepri gulmingas Kliubas suorganizuotas 1907 m. Turi nuosavą namą, gražią nedidelę salę

ir alinę. Čia dažnai įvyksta lietuvių org. susirinkimai bei parengimai. Kliubą galima pavadinoti Montrealo lietuvių sostine. Kliubą valdo 170 akcininkų, kurie turi išpirkę 500 akcijų. Akcija reiškia balsą. Kliube ir pašelpinėj draugijoj randasi virš 500 įvairaus amžiaus ir įsitikinimo narių. Galima tikėtis, kad žingsnis po žingsnio kliubas pilnai pasuks į demokratines vėžes.

3. Montrealo Lietuvių Sūnų ir Dukterų Pašelpinėj Draugija suorganizuota 1928 m. Jos iniciatoriai Z. Janauskas ir A. Šerptis.

Į šią draugiją susispietę vėlesnės emigracijos jaunesnio amžiaus lietuviai ir lietuvaitės. Draugija turi virš 600 narių ir apie \$11,000 kapitalo. Prie dr-jos yra suorganizuota orkestra, jos iniciatorius Pranas Suplevičius, kuri jau daug sykių yra gražiai pasirodžiusi. Suorganizuota jaunimo sporto sekcija, bet iškilęs karas sporto sekcijos progresą sutrukdė.

4. Darbininkų Progresyvi Partija suorganizuota prieš metus. Priklauso virš šimtas lietuvių. Jos tikslas: dalyvauti politikoje, išvilkti aikštėn ir parodyti darbininkų klasei reakcionierių užmačius; visais galimais būdais gelbėti valdžią jos pastangose išlaisvėjimui šio baisaus karo. Kiekvienam demokratiniai nusiatačiusiam lietuviui į šią partiją durs visada atdaros.

5. Lietuvių Literatūros Draugijos 137 kuopa platesnį veikimą pradėjo nuo 1926 m. Vėliau, dėl narių patogumo, buvo suorganizuota kita, 47 kuopa. Šiandieną abiejose kuopose narių randasi virš trys šimtai. Iki šiol kiek kuopos atlikusios gražių apšvietos srityje darbų, sunku besuminėti. Surengta šimtai: prakalbų, paskaitų, susirinkimų, koncertų, vakarienių, gegužinių. Daug prasta gražių spaudos ir organizacinių vajų. Suorganizuotas Jaunimo Choras. Choras žymią rolę lošia tarpje Montrealo lietuvių organizacijų. Jame priklauso daug gražaus jaunimo, bet galėtų priklausyti dar daugiau. Apie chorą susibūrę ir visos gerosios meninės jėgos.

Aldietės moterys suorganizavo Raudonojo Kryžiaus Moterų Ratelį, kuriame nedidelis skaičius moterų priklauso, vienok jos yra daug ir gražių darbų nudirbusios.

LLD 30 metų jubiliejaus proga tenka pasveikinti ir palinkėti ilgiausio amžiaus ir gerų pasisekimų šios draugijos tėvams-organizatoriams.

J. ČEPONIS.

MŪSŲ LITERATŪRA, IŠLEISTA KARO METU

R. MIZARA

Antrojo Pasaulinio Karo metu pažangieji Amerikos lietuviai jau yra išleidę visą eilę mažesnių ir stambesnių knygų. Kiekvienos knygos ar brošiūros tikslas neginčijamai buvo vienas ir tas pats: nurodyti skaitytojui priešo - užpuoliko siekimus ir tikslus, sukelti skaitytojuje juo didesnę priešui neapykantą ir traukti kiekvieną žmogų šventon kovon prieš fašizmą, prieš agresorių; stiprinti karines krašto pastangas.

Žemiau telpa apipildnis karo metu mūsų išleistosios literatūros sąrašas.

NAUJOJI LIETUVA FAKTŲ IR DOKUMENTŲ SVIESOJE. *Paruošė Antanas Bimbos. Išleido Lietuvos Draugų Komitetas. 200 p.*

Tai knyga, nušviečianti vieną svarbiausių lietuvių tautos posukių jos istorijoje. Čia telpa faktai ir dokumentai, nurodą, kaip Lietuvos liaudis, nusikračiusi fašizmo (1940 m. birželio 15 d.), bėgį keletos mėnesių patapo tarybine respublika ir įsijungė į Tarybų Sąjungos tautų šeimą. Įdėta tarybinės Lietuvos konstitucija. Nors tarp 1940 m. ir 1944 m. tarybinė Lietuva išgyveno baisų sukrėtimą, tačiau daugelis knygoje telpančių faktų ir šiandien yra aktualūs kiekvienam, trokštančiam susipažinti su tarybinės Lietuvos pagrindiniais įstatymais.

LAISKAI IŠ LIETUVOS. *Sutaisė H. J. Išleido Vilnius. 80 pusl.* Kai Lietuva pasiskelbė tarybine respublika, į Ameriką pradėjo ateidinėti daugelio Lietuvos žmonių laišku, besidžiaugiančių tarybine santvarka. Šimtai tokių laišku pasirodė spaudoje, o tūkstančiai jų pasiliko adresuotojų (giminių) rankose. H. Jagminas (miręs prieš virš metus laiko) parinko iš spaudos visą eilę nužengusių laišku ir iš jų susidarė įdomi brošiūra.

TEISYBĖ APIE LIETUVĄ. *Parašė L. Prūseika. Išleido Apšviotos Fondas. 32 pusl.* Tai įdomi brošiūra, nušviečianti didįjį istorinį Lietuvos liaudies posukį, patapimą Lietuvos tarybine respublika. Autorius faktais atmušdinėjo melus, tyčia skleidžiamus anti-tarybiškos lietuviškos spaudos Amerikoje. Brošiūra aktuali ir šiandien.

VIENYKIMĖS SUTRIUSKINIMUI HITERIZMO. *Chicagos Lietuvių Draugijų Konferencijos Referatai ir Rezoliucijos. Išleido Chicagos Lietuvių Konferencijos Komitetas.*

AMERIKOS DEMOKRATIJOS STEIGĖJAI. *Parašė 12-ka autorių. Išleido ALDL. 364 pusl.*

"Amerikos Demokratijos Steigėjai" — pirmas tos rūšies veikalas, išleistas lietuvių kalboje. Be trumpo istorinio braižinio (A. Bimbos), knygoje telpa visos eilės žymiųjų Amerikos demokratijos kūrėjų biografijos, — Washingtono, Jeffersono, Lincolno ir daugelio kitų žymių vyrų ir moterų, suvaidinusių didžiules roles Jungtinių Valstijų istorijoje. Knygos gale randame Nepriklausomybės Deklaraciją, pirmą kartą padoriai į lietuvių kalbą išverstą; taipgi Jungtinių Valstijų konstituciją. Ši knyga turėtų ne tik būti perskaityta kiekvieno protaujančio lietuviu, bet ji privalo rasti kiekvieno knygynėlyje kaip nepažinomas šaltinis žinioms iš mūsų krašto istorijos pasisemti.

SOVIETŲ SĄJUNGOS IR AMERIKOS MOKSLININKŲ BALSAS. *Išleido Literatūros Draugijos Apšviotos Fondas Brooklyne. "Vilnius" spauda, 32 pusl.*

Brošiūroje telpa visos eilės žymiųjų Tarybų Sąjungos ir Amerikos mokslininkų pasisakymai prieš agresorių, užpuolusį Tarybų Sąjungą. Šitie atsišaukimai buvo vienas pirmųjų kolektyvių balsų, šaukiančių demokratines valstybes į bendrą kovą prieš fašizmą.

SOVIETŲ MOTERYS Į VISO PASAULIO MOTERIS. *Išleido ALDL Moterų Skyrius. 32 pusl.*

Šitoje įdomioje brošiūroje telpa Tarybų Sąjungos moterų suvažiavimo, įvykusio 1941 m. rugs. 7 dieną, atsišaukimas į viso pasaulio moteris, raginantis vienytis kovoti prieš žvėriškąjį vokiškąjį užpuoliką. Telpa eilė kalbų, sakytų suvažiavime žymiųjų tarybinių moterų veikėjų artiščių; taipgi brošiūros gale įdėta rinktinė Amerikos moterų veikėjų pasisakymas darbuotis išvien su Tarybų Sąjungos moterimis kovoje prieš agresorių.

JAUNIMAS IR KARAS. Išleido ALDLD. 32 pusl. Brošiūroje telpa atsisaukimas, išleistas tarptautinio anti-fašistinio jaunimo konferencijos, įvykusios 1941 m. rugsėjo 28 dieną Maskvoje. Greta atsisaukimo randame eilę žymių jaunimo veikėjų kalbų, sakytų konferencijoje, taipgi brošiūros gale telpa Amerikos jaunimo veikėjų anti-fašistų sveikinimų, pasiųstų Tarybų Sąjungos jaunimui, tuomet įsijungusiam į šventąjį karą prieš bendrąjį žmonijos priešą fašizmą.

VOKIŠKIEJI GROBIKAI—MIRTINAS LIETUVIŲ KULTŪROS PRIEŠAS. Parašė *Docentas Kostas Korsakas*. (R. M. parašė trumpą braižinį apie patį autorių). Išleido dienaarštas Laisvė. 32 pusl. Autorius išsamiai ir plačiai nušviečia vokiečių siekiamą sunaikinti lietuvių tautos kultūrą ir pačią lietuvių tautą. Šis Korsako kūrinys—pirmutinis tos rūšies leidinys supažindinimui Amerikos lietuvių su mūsų tautos santykiais su plėšikiškais vokiečiais, per šimtmečius puolusiais Lietuvą. Brošiūros gale telpa Jono Šimkaus korespondencijų ištraukos, rodančios vokiškųjų okupantų atliktus masinio teroro darbus šio karo metu Lietuvoje.

KOVOTOJŲ BALSAS DĖL LIETUVOS LAISVĖS. Paruošė *Rojus Mizara*. Išleido Lietuvos Literatūros Draugijos Apšvietos Fondas. 32 pusl.

Be Mizaros įžanginio žodžio, šioje brošiūroje telpa pirmutinės Lietuvių Tautos Atstovų Konferencijos, įvykusios 1942 m. bal. 26 d. Maskvoje, atsisaukimas į Lietuvos liaudį ir pasaulio lietuvius. Be to telpa visa eilė kalbų, sakytų konferencijos dalyviu. Pabaigoje įdėtas konferencijos sveikinimas Amerikos lietuviams. Brošiūra iliustruota konferencijos dalyvių nuotraukomis.

AMERIKOS LIETUVIAI IR KARAS. Išleido *Chicago's Pažangiųjų Lietuvių Taryba*. 16 pusl. Brošiūroje nurodoma tūlos Amerikos lietuvių spaudos žalingas mūsų kraštui nusiėikimas,—jos globojimas naciškų agentų, įsileidimas į savo špaltas naciškų propagandistų, visai nekinančių tarybinę Lietuvą ir visą Tarybų Sąjungą. Raginami Amerikos lietuviai vienytis ir remti mūsų krašto karines pajėgas.

MELAI IR TIESA APIE LIETUVĄ. Parašė *V. Rudminas*. (Lietuvos žurnalistas). Iš-

leido Lietuvos Literatūros Draugijos Apšvietos Fondas. 64 pusl.

V. Rudminas atsako į K. Pakšto melus, paskleistus apie tarybinę Lietuvą jo angliškoje brošiūroje. Autorius išsamiai nušviečia visą procesą Lietuvos įsijungimo į Tarybų Sąjungą, Lietuvos žmonių gyvenimą nelgu prieškariniu tarybiniu gyvenimu. V. Rudminas—talentingas rašytojas ir čia jis vaizdžiai nušviečia daug faktų, kurie visai eilei žmonių miglotai tėra žinomi. "Melai ir Tiesa apie Lietuvą" ir šiandien atkuali knyga kiekvienam protaujančiam žmogui; ji bus aktuali ir ateityje.

Brošiūros gale įdėtas pluoštas žinių apie žvėriškus nacių darbus Lietuvoje okupacijos metu—darus, kuriuos pro-naciška lietuviškoji spauda nuslėpė nuo savo skaitytojų.

ARTINKIME PERGALES DIENĄ. Išleido Demokratinė Amerikos Lietuvių Taryba. 36 pusl. didelio formato leidinys.

Tai knyga, kurioje sudėta visi darbai Demokratinė Lietuvos Suvažiavimo, įvykusio 1943 m. gruodžio mėn. 18-19 dd. New Yorke.

Be poros įžanginių straipsnių, čia telpa amerikiečiams sveikinimai nuo Lietuvos partizanų (pirmu sykiu istorijoj), lietuvių raudonarmiečių, tarybinių lietuvių poetų ir rašytojų; atsisaukimas į viso pasaulio lietuvius; rezoliucijos, priimtos suvažiavime; protokolas, suvažiavimo dalyvių sąrašas ir kiti dalykai.

MOTERIS IR KARAS. Parašė *Ks. Baltrūnytė-Karosienė*. Išleido Lietuvos Literatūros Draugijos Moterų Komitetas.

Autorė nušviečia šio karo veidą ir parodo, kaip karo laiku pirmu sykiu mūsų šalies istorijoje plačiosios moterų masės ne tik eina į fabrikus karo darbų dirbti, bet veltasi uniformomis ir dalyvauja tiesioginėse karinėse pareigose, tarnaudamos visuose mūsų ginkluotųjų pajėgų skyriuose.

Be virš suminėjų brošiūrų ir apyknų, **VILNIES KALENDORIUSE** 1943, 1944 ir 1945 metams telpa daug medžiagos apie karą bendrai ir apie Lietuvą ypatingai.

Be to, išleista tūkstančiai visokių lapelių svarbesniaisiais klausimais ir paskleista Amerikos lietuviuose.

TRYS DIDEĻS PAŽIBOS— STAMBIOS KNYGOS.

Tuoju, kai tik Hitleris užpuolė Tarybų Sąjungą, silpnės valios žmonės pasireiškė didelio nusiminimo, pasireiškė pesimizmo. Tajį pesimizmą didino ir tas faktas, kad daugelis Amerikos t. v. "karo reikalų žinovų" arba "ekspertų" teigė, jog Tarybų Sąjunga prieš pramoninę ir stiprią Vokietiją, prieš jos "nenugalimąją" nacių armiją niekaip negalėsianti atsilaikyti. Jei ji nežlugs bėgyj keleto mėnesių, tai už metų laiko tikrai bus sunaikinta. Lietuviškiesiems "ekspertai", kurie vadavosi ne žinojimu ir objektyviais faktais, o noru, taipgi panašiai rašė. Buvo nemažai net demokratiniai nusiteikusių žmonių, kurie pradėjo tikėti tai piktai propagandai. Ir kur jį eilinis žmogelis netikės, kai laikraščiai rašė ir radijas žinias teikė, kad vokiečiai jau arti Smolensko, jau užėmė Kijevą, jau "už keletos" dienų paimsia Leningradą ir Maskvą!

Reikėjo tuoju supažindinti Amerikos lietuvių visuomenę su Tarybų Sąjunga, su josios nepalaužiama galybe; reikėjo išsklaidyti iš žmonių galvų tajį pesimizmą, kuris kenkė visam Jungtinių Tautų reikalui.

TARYBŲ GALYBĖ. *Parašė Anglikonų bažnyčios dekonas Hewlett Johnson. Lietuvių kalbon vertė Jonas Kaškaitis, 234 pusl. Išleido ALDDL.*

Šis veikalas suvaidino nepaprastą vaidmenį Amerikos liet. visuomenėje, nes jo autorius faktiškai ir įtikinančiai įrodė skaitytojui, kad Tarybų Sąjunga nepalaužiama, kad josios galybė kėri ne tik ekonominėje struktūroje, bet ir tame fakte, kad tai yra laisvų tautų federacija, dėl kurios milijonai josios piliečių pasiriję kovoti iki mirties. Taj buvo laiku išleista knyga, suteikusi tūkstančiams žmonių informacijų apie tajį kraštą, kurį Hitleris manė užkariauti veik tokiu trumpu laiku, kaip Franciją!

Tenka priminti, jog ši dekonas Johnsono knyga apie tą patį laiką buvo išversta į keliolika kitų kalbų ir ji suvaidino tokią rolę, kokia tenka retai kitai knygai suvaidinti. Dekonas Johnsonas tikrai pasiliks istorijoje ne tik žymus istorikas, talentingas rašytojas, geras dvasiškis, humanistas, bet ir didelis pranašas!

DIDYSIS LIETUVIŲ TAUTOS PRIEŠAS. *Lietuvos Rašytojai Apie Mūsų Tautos Ilgaamžę Kovą su Vokiškaisiais Grobikais. Išleido ALDDL. 252 pusl.*

Tai kolektyvis Lietuvos rašytojų praeities ir dabarties—balsas apie lietuvių tautos kovą su ilgaamžiais savo priešais vokiečiais, per šimtmečius siekusiais lietuvių tautą pavergti ir sunaikinti.

Veikale randame Donelaičio, Simano Daukanto, Motiejaus Valančiaus, Maironio, Žemaitės, Adomo Jakšto, Vydūno, Pr. Vaičiaio, Jono Jonilos-Žiliaus ir kitų senosios kartos rašytojų pasisakymus prieš vokiečius. Greita tų lietuvių literatūros pilorių čia pat telpa kūrinių dabartinės gentkartės rašytojų: Liudo Giros, Fausto Kiršos, J. Žingždos, Kosto Korsako, Putino, Juozo Baltušio, Antano Venclovos, Salomėjos Neries, P. Pakarklio, A. Laisvydo, J. Paleckio, J. Šimkaus ir kitų rašytojų.

Šis kūrinys suvaidino didžiulį vaidmenį Amerikos lietuviuose, nes jis aiškiai pastatė prieš jų akis mūsų tautos vokiečiams užpelnytą neapykantą dėl jų plėšikiškų žygių, dėl jų siekimosi sunaikinti lietuvių tautą.

LIETUVA UGNYJE. *Lietuvos Rašytojų Kūriniai Apie Lietuvį Tautą Vokiečių Okupacijoj Antrojo Pasaulinio Karo Metu. Surengavo Kostas Korsakas. Išleido ALDDL. 288 pusl.*

"Lietuva Ugnyje" išėjo iš spaudos ir pradėjo skaitytoją pasiekti, kada mūsų tėvų kraštas iš tikrųjų buvo didžiausiojo karo ugnyje, kada Raudonoji Armija, Lietuvos partizanų padedama, mušė iš Lietuvos žemės vokiškuosius okupantus. Žiaurių mūsų Lietuvai matė,—mūsų dėl Vilniaus, Kauno, Šiaulių; mūsų dėl Suvalkijos, Žemaitijos ir Klaipėdos. Kaip smagu šitie žodžiai rašyti, jaučiant, kad tuomet, kai jie pasieks skaitytoją, Lietuva jau bus visa išlaisvinta ir raudonųjų patrankų baubimas gal būt Lietuvoje jau nebebus nei girdimas,—tos patrankos lies ugnį gal kur nors ant Stettino arba paties Berlyno.

Bet "Lietuva Ugnyje" nevaizduoja šitų galutinų mūsų dėl Lietuvos išlaisvinimo. Lietuvos poetai ir rašytojai šiame kūrinyje vaizduoja Lietuvą, vaitojančią karo ugnyje per virš trejus vokiškosios okupacijos metus,—ne tik vaitojančią, bet kovojančią dėl greitesnio išlaisvinimo.

Jeigu "Didžiajame Lietuvių Tautos Prieše" skaitėme daugiausiai apie tai, kaip kryžaiokai ir kalavininkai Lietuvą plėšė senovėje, kaip mūsų bočiai prieš juos drąsiai kovojo; kaip vokiečiai klastingai ruošėsi 1941 m. birželio 22 dienai, tai "Lietuva Ugnyje" veikale mes skaitome apie tai, kaip šių dienų lietuvių tautos sūnus ir dukros didvyriškai kariauja prieš savo tautos ir visos žmonijos priešus. Daugiau: šis kolektyvus rinkinys sakyte sako, jog Lietuva greit bus išlaisvinta. Per visų autorių kūrinius eina raudona gija gilaus įsitikinimo, jog neužilgo Lietuva bus laisva. Štai Venclova sako:

Vilniaus bokštai iš tolo spindi ryto rūke.
Gedimino kalne sužūrės vėliava
Vėl raudona Tarybų, kaip mums žėri ir žiba
Tavo vardas skaistus—Lietuva.

Šiame veikale telpa patys rinkiniai sekamųjų rašytojų kūrinių—eilėraščių ir vaizdėlių: Juozo Baltušio, Petro Cvirkos, Liudo Giros, Kosto Korsako, A. Liepsnonio-Kukanos, Jono Marcinkevičiaus, Eduardo Mieželaičio, Vlado Mozūriūno, Salomėjos Nėries, Vacio Reimerio, Jono Šimkaus, Antano Venclovos.

"Lietuva Ugnyje" pasiliks mūsų literatūroje kaip žėrjis žibintas, švietęs kelią lietuvių tautai į išsilaisvinimą iš antrosios vokiečių okupacijos—žiauros, baisios okupacijos.

Dabar tenka laukti, kad neužilgo tie patys rašytojai, parašiusieji "Lietuva Ugnyje," neužilgo taip pat kolektyviai sukurs naują veiklą apie Lietuvą, iškilusią iš karo griuvėsių ir kuriančią naują, gražų, laisvą, laimingą gyvenimą.

KLAIDOS PATAISYMAS

Šviesos No. 4, 1944 m., mano straipsnyje "Vaistingi Lietuvos Laukų Augalai" įvyko visai netiksliai net dvi klaidos. Pirmame paragrafe, kur kalbama apie peniciliną, neaiškiai išsireikšta. Pasakyta, kad gyduolė penicilinas yra gaminama iš voratinklio. Taip gi nėra. Turėjo būti parodyta tik tas, kad voratinklio pelėsiuose, sulyg "The British Homeopathic Association," Dr. Fleming 1929 metais surado gyduolę peniciliną, ir kiti Oxford Universiteto tyrinėtojai patikrino jo eks-

perimentus 1932 metais. Tačiau ši penicilino gaminimo forma buvo neparanki. Dabar penicilinas yra gaminamas iš moldų-pelėsių ir šių žodžių rašytojas tiki, kad neužilgo kiekviena šeimininkė galės nesunkiai pasigaminti dišiuokę penicilino. Taip sako ir Dr. Julius W. Vogel, narys Jones and Laughlin Steel Corp.

Minėtam mano straipsnyje taipgi neaiškiai išsireikšta apie aguoną. Visos aguonos visų šalių priklauso tai pačiai "Papaveacea" šeimai. Opiumo randasi kiekvienoje aguonoje, kol ji dar neprinokusi. Lietuvos aguonoje randasi tiek pat opiumo, kiek ir Persijos aguonoje, nes Lietuvos aguona yra keliauninkų užnešta iš Persijos. Turėjo būti mano pasakyta, kad Lietuvos aguonoje randasi 18.02 nuoš. opiumo, o ne morfino. Šitam Lietuvos aguonos opiume randasi 18.02 nuoš. morfino. Visas morfinas yra gaminamas iš opiumo.

Dr. J. F. Borisas.

Poetė Salomėja Nėris

(Taša nuo 53 pusl.)

Laisva bus vėl tėvynė mano,—
Linksma, dainuojanti gyva!
Valio už kovą partizanų!
Valio—Tarybų Lietuva!

Troškimai ir pranašystės yra išsipildę. Tie pasiekimai ir mums tarytum sakyte sako: jauskimės pareigą padėti Lietuvai atsistoti ant tvirtų kojų. Neškime jai dvasinę ir medžiaginę paramą!

LITERATūra:

- Kst. Kameika, "Mūsų Rašytojai," "Mūsų Jauni-mas," nr. 3-4, 1939 m.
J. Straškyš, "1938 m. Mūsų Poezijos Bruožai," ten pat.
"Trumpa Sal. Nėries Kūrybos Apžvalga," "M. Jaun." nr. 24, 1939 m.
"Knygų Pasaulys," "M. Jaun." nr. 17, 1938 m.
"Poema apie Staliną," išleista Sp. Fondo, Kaune.
A. Jakštas, "Mūsų Kova su 'Trečiafrontininkais,'" "Zidinio" nr. 8-9, 1931.
K. Siderevičius, "Knygos. Rinktinė Lyrika," "Tar. Lietuva" nr. 93, 1941 m.
"Dienraštis "Laisvė," geg. 12, 1943 m.
"Tiesa," birž. 15, 1943.
1944 m. gruodis.

KNYGŲ APŽVALGA

VARGO AUGINTI

"The Tree Grows in Brooklyn" (Medis Auga Brooklyne), Betty Smith, 443 pp.

Knygos autorė gimė 1906 m. Brooklyne, apsidė visai jaunutė būdama, jau susilaukus dviejų kūdikių įstojo į Michigano universitetą ir jį baigė į keturius metus. Paskui ji lanko Yale Dramos Mokyklą, rašinėja laikraščiams ir kuria scenai veikalus. Ilgesnių ir trumpesnių dramos veikalų yra parašius keletą dešėtkų, bet ši jos novelė — *"The Tree Grows in Brooklyn"*, yra pirmutinė apysaka, išėjus iš spaudos 1943 metais. Veikalas pasiėkimą turi didelį — bent jau New Yorke skaitomas labai plačiai.

Mums, brooklyniečiams, dar tam tikros Brooklyno dalies, vadinamos Williamsburg gyventojams, besispiečiantiems dienraščio Laisvės apylinkėje, Betty Smith knyga ypatingai įdomi. Jos puslapių išpuošti visiems pažįstamomis vietovėmis, šimtus sykių vaikštinėtomis gatvėmis — Graham Ave., Lorimer St., Maujer St., Bogart St. ir tt. Kadangi veikalo autorė gimė ir kūdikystės dienas praleido šioj apylinkėj, tai jai pažįstamos ir suprantamos gatvės ir jų niūrus vaizdai. Visa apylinkė apgyventa gana tirštai — jmonių beveik nėra, krautuvės tik mažos, pastatai daugumoje mediniai, ypač prieš pasirodymą valdžios namų projekto (Williamsburg Housing Project) prieš keletą metų, ši apylinkė buvo skaitoma "lūšnynu."

Savo novelėje *"The Tree Grows in Brooklyn"* Betty Smith kalba apie vieną darbininkšką šeimą, kuri susidėjo iš airišio tėvo Johnny Nolan ir austrės motinos Katie, dukters Frances ir sūnaus Neely. Johnny ir Mary vedė jauni — jis devyniolikos, o ji septyniolikos metų. Į du metus jau turėjo du kūdikius. Paskui "susiprato" ir trečio susilaukė po keturiolikos metų, bet Johnny nebeteko jo matyti, nes jau buvo miręs. Johnny buvo darbininkas, dirbdavo daugiausia už patarnautoją ir linksmino ją valgyklose. Jo ir šeimos nelaimė buvo, kad

jis "pamylė" svaigalus, kuriais, pagaliau, baigė savo gyvenimą dar jaunas būdamas, palikdamas žmoną ir mažus vaikus. Motina buvo darbšti moteriškė, stengėsi užlaikyti iš be galo mažų įplaukų vaikus ir išgelbėti gerą, malonų, labai mylimą, bet palaidą ir alkoholio sugadintą savo jauną vyrą. Dažnai, labai dažnai namuose maisto beveik nebūdavo, dažnai reikėdavo vaikams pasitenkinti duonos riekute. Gyvenimas buvo neapsakomai sunkus.

Frances, duktė, buvo vyresnė vienais metais už savo broliuką Neely. Bet motina daugiau mylėjo sūnų, negu dukterį, ir duktė taitai labai skaudžiai jautė. Frances sudaro veikalo branduolį. Visi kiti šeimos nariai, visi jos giminės ir kaimynai, tik papildomi charakteriai. Atrodo, kad Frances yra pati knygos autorė, pati Betty Smith savo vaikystėje ir jaunystėje.

Frances lanko mokyklą, jai sekasi, ji rašinėja scenoms veikalėlius dar pradinę mokyklą lankydama. Tėvui numirus, nė nemačius High School, ji priversta eiti dirbti ir padėti motinai šeimą užlaikyti. Bet ji stengiasi lankyti mokyklą vakarais ir taip prisiruošia kolegijai.

Ta varginga kūdikystė, matyt, labai paveikė autorę. Knygoje nestinga šiltų simpatijų darbo žmonėms. Jos pasikalbėjimas su mokytoja (panele Garnder), kai ji pastarajai įteikė veikaluką, įsmigo jos protan ir širdin labai giliai.

"Bet vargas, alkis ir girtuoklystė yra atpriklaus daiktai dėl temos," sako jai mokytoja, nepasitenkinus Frances raštais, kam jų autorė kalba apie vargą, alkį ir girtuoklystę. "Mes visi pripažįstame, kad tokie daiktai randasi. Bet apie juos nereikia rašyti."

"Tai apie ką rašyti?" klausia jos nestubus mergiotė.

"Rašytojas įeina į vaidentuvę ir ten surandą grožį," tvirtina mokytoja. "Rašytojas, kaip artistas, turi visada siekti grožio."

"O tai kas yra grožis?" klausia Frances.

"Aš negaliu jums duoti geresnio apsklembimo kaip Keats: "Grozis yra tiesa, tiesa yra grožio".

Frances: "Bet šitie aprašymai yra tiesa."

"Nesąmonė!" sušunka mokytoja, Miss Garnder. "Tiesa mes skaitom: tokius daiktus, kaip žvaigždės, kurios visuomet ten randasi, kaip saulė, kuri visada užteki, kaip žmogaus didybė, kaip motinos meilė, ir kaip savo šalies meilė."

"Matau," atsako mergaitė.

Ji pamatė, kad mokytoja tiesos—tikros, karčios tiesos, tai yra, darbo žmogaus gyvenimo, nemato ir nenori matyti, ir nenori, kad vaikai apie tai kalbėtų bei rašytų.

Sitokių trumpų pokalbių tarpe pradinės mokyklos mergaitės ir senyvos mokytojos autorė gražiai atvaizdavo mūsų mokyklų dvasią.

Tačiau "The Tree Grows in Brooklyn" pa-baiga skamba labai dirbtinai, nenatūrališkai. Štai ji: Frances ir Neely motina, našlė, pagaliau apsiveda su McShane, kurio metinės įplaukos jau siekia dešimtį tūkstančių dolerių. Visos šeimos bėdos ir vargai pasibaigia—motina nutrenkia šluotą ir pradeda naują švie-sų ir lengvą gyvenimą. Frances ir Neely dabar jau patėvio kaštais lankys aukštas mokyklas. Jų ekonominio gyvenimo problema irgi automatiškai išsisprendžia—išsisprendžia buržuaziškai, bet didelių pastangų ir kovų!

Su tokia užbaiga Betty Smith tikrai paken-kė savo šiaip labai gražiai sukurtam veikalui.

AMERIKONISKŲ IŠDAVIKŲ GALERIJA.

"Secret History of the American Revolution" by Carl van Doren, 534 pp.

"Kiekviena kova reikalinga aukų," bet taip-gi kiekviena socialinė kova neapseina be išda-vikų, be jūdosių, be šnipų ir parsidavėlių "svetimiems dievams." Šios tiesos geriausiu liudininku yra Amerikos istorija. Jeigu žiloji senovė davė žmonijai pasakiškąją Iskarijotą, išdaviką Kristaus, tai moderniškąją Ameriką davė pasauliui Benediktą Arnoldą. Du tipai, du pavyzdžiai amžino žmogaus supuvimo dvasioje ir doroje.

Tačiau Arnoldas nebuvo vienas toje negar-bingoje rolėje toje didžiojoje dramoje, kurią mes vadiname Amerikos Revoliucija. Didžioji Revoliucija turėjo ne tik savo didvyrius—Washingtoną, Jeffersoną, Paine, Lee, Frank-

lin, Adams, Henry ir kitus, bet taipgi parda-vikus ir parsidavėlius—Arnold, Church, Bow-ler, Heron, Fox Wallis, ir visą eilę kitų.

Ši Carl van Doren stora smulkaus rašto knyga ir yra istorija tų išdavikų ir išdavys-čių. Ją skaityti įdomu, bet reikia didelės kantrybės, nes pilna smulkmenų, ilgų pasako-jimų apie intrigas, klastas, parsidavimus, veidmainystes, kurios istorijos eigoje jau spėjo visai nublukti. "Slaptoji Amerikos Re-voliucijos Istorija" knygos autorius, matyt, turėjo progos savo veikalo medžiagai pasi-knisti po tokius istorinius šaltinius, kurie ne-daugeliui istorikų tėra prieinami. Jo medžia-ga yra pirmarankė, tai yra, semta iš origina-liškų dokumentų—laiškų, pranešimų, infor-macijų.

Parsidavėliams ir išdavikams, šnipams ir jų pakalikams veistis laike Amerikos Revoliuci-jos dirva irgi buvo labai derlinga. Anglis valdžia Londone ir karo vadovybė Amerikoje su generolais Burgoyne ir Clinton prysakyje, tvirtai tikėjo į dolerio galybę. Jie manė, kad tik retai kuris iš amerikiečių revoliucionierių atsilaukys prieš dolerinę pagundą. Papirkimo keliu patraukti savo pusėn—buvo Anglijos valdančiosios klasės obalsis per visą tą nule-miamąją Amerikos laikotarpį. Anglų agentai landžiojo prie visų, įkalbinėjo visus, aukštus pareigūnus ir žemus viršininkėlius, kuriuos tik galėjo pasiekti, prie kurių galėjo prieiti, pereiti karaliaus valdžios pusėn. Kiekvienam žadėjo didelius pinigus ir aukštas vietas. Jie buvo bandę papirkti net tokias Revoliucijos garsenybes, kaip Samuel Adams ir Benjamin Franklin. Silpnesnės dvasios suklupo ir par-sidavė. Bet karaliaus valdžia darė klaidą, kai ji manė, kad papirkimo keliu ji sugrąžins sau kolonijų ištikimybę. Ji visai nesuprato revo-lucijos šaknų ir Revoliucijos vadų ideališku-mo. Tiesa, surado tuziną kitą silpnadvasių, dolerio garbintojų, bet nepriėjo prie Revoliucijos sielos. Viršūnėse pasiekė tikrai Arnoldą, kuris už dešimtį tūkstančių svarų sterlingų sutiko parduoti šalį ir revoliuciją, bet visa vadovybė pasiliko nepaperkama, nepalaužia-ma, ištikima savo garbingajam pašaukimui. Amerikos Revoliucijos stiprybė buvo jos vado-vybės ištikimybė didžiajam idealui.

Nors apie Ben. Arnoldą yra prirašyta daug knygų, tačiau ir Doreno knygos patį įdomia-usia dalis apie tą moderniškąją Iskarijotą. Kas

gi žino: jeigu jam būtų pavykę pilnai planus praveisti, gal Revoliucijai būtų gi buvęs užduotas mirtinas smūgis ir gal Amerika ir šiandien tebebūtų tikrai Anglijos kolonija? Už dešimts tūkstančių svarų sterlingų jis su-tiko atiduoti West Point tvirtovę ir suimti ir atiduoti generolui Clinton revoliucinio karo vadovybę su Washingtonu pryšakyje, kurie tuo laiku pasitaike būti toje apylinkėje. Ar bebūtų galėjus revoliucija atsigriebti nuo to-kio smūgio?

LIETUVISKAS TIPAS AMERIKINĖJE LITERATŪROJE.

"No Birds Sing" by Leslie Edgley, pp. 328.

Prieš keletą dešimtų metų Upton Sinclair parašė veikalą "The Jungle" (Raistas"). Knyga turėjo nepaprasto pasisekimo. Knyga buvo socialinio pobūdžio ir iškėlė aikštėn Chicagos skerdyklų darbininkų sąlygas. Sinclair savo veikalą sukūrė apie lietuvišką šeimą.

1940 metais pasirodė Leslie Edgley novelė "No Birds Sing" ("Paukščiai Nebegieda"). Ją skaityti teko tik dabar. Bet veikalas gana įdomus. Ir vėl mes susitinkame su lietuvišku tipu. Autorius piešia gyvenimą, meilę, nelaimę, desperaciją poros šeimų vidurvakarių valstijų plieno pramonės mažam mieste Steel-tone, viena kurių yra lietuviška Danų šeima. Šeimos galva, Jonas Danus, amžinas girtuoklis ir tironas namuose. Jo žmona apglušta, išgąsdinta ir pavergta. Taip pat jų dvi dukterys—Alena ir Julia.

Kita šeima, Torrence, senesnių amerikiečių, susideda iš motinos, sūnaus Nick, dukters Libby ir senelio Mooney.

Veikalas prasideda su Nick sugrįžimu iš Ispanijos, kur jis buvo nuvykęs padėti Ispanijos žmonėms kovoti prieš fašizmą. Sugrįžo sužeista koja ir tik todėl, kad Ispanijos respublikinė vyriausybė nutarė paleisti Tarptautinę Brigadą. Reikia pasakyti, kad Nick karš-tai laikosi savo idėjų, už kurias jis važiavo Ispanijon kariauti, nebijo komunistų ir raudonųjų, keliais atvejais išparodo, kas raudono-juoju baubu gasdina Amerikos žmones ir už ką Ispanijos žmonės kovojo.

Visai netikėtai Nick susitinka su lietuvaite Alenute ir desperatiškai įsimyli. Bet ženytis jis negali, nes negauna darbo. Viena, darbų mažai Steeltone; antra, jis—"raudonasis."

Iš desperacijos, kad pabėgti nuo tironiško

tėvo iš pragariškų namų, Alena apsiveda su Antanu Rastoniū, svaigalų pardavinėtoju. Alenos susituokimą su Antanu paskubino dar ir tas faktas, kad ji pasijuto esanti nesčia... Tik vestuvėse, kuriose Nick irgi dalyvauja ir dar kartą bando Alenutės meilės paragauti ir desperatiškai prašo ją mesti Antaną ir eiti su juomi, vardan jų dviejų meilės, Alena pa-sako jam savo slaptbę, būtent, kad jis yra tėvas!

Su tomis vestuvėmis, su tos slaptybės ati-dengimu ir beviltingu Nick bandymu dar sykį laimėti sau Aleną, pasibaigia veikalas "No Birds Sing."

Knygoje užename nemažai lietuviškų išsi-reiškimų, kaip: "mamyte," "dukrele," "vai-kele," "Elenute," "dėde," "tėte," "rupūze" ir tt. Taipgi randame ir rimtesnę lietuvišką šeimą, tai Liutkus. Liutkienė yra Danienės sesuo. Jų sūnus Leonas, gabus ir švarus jaunuolis, pasimokinęs chemijos, daug gelbsti Ale-nai, dalyvauja rinkimų kampanijoj, tikisi po rinkimų darbą gauti ir bando suprasti Nick.

GRAŽUS IDĖLIS MŪŠŲ LITERATŪRON.

"Vilnies Kalendorius 1945 Metams," 192 p., kaina 35 centai.

Chicagos dienraščio Vilnies metiniai kalen-doriai tapo svarbia tradicija Amerikos lietu-vių literatūroje. Šių metų kalendorius yra gana didelė knyga. Tai jubiliejinis kalendorius: dienraščiui Vilniai suėjo 25 metai. Vilnis bu-vo įsteigta 1920 metais. Ši svarbi laikraščio gyvenime sukaktis Kalendoriujė plačiai nu-šviesta L. Prūseikos straipsniu "Vilnies 25 Me-tų Jubiliejus." Straipsnis gražiai papuoštas laikraščio iniciatorių ir steigėjų portretais.

Šių metų Kalendoriaus turinys įdomus ir gyvas. Jame telpa trys šio karo istoriniai do-kumentai: taip vadinamas "Atlanto Čarteris" ir Maskvos ir Teherano konferencijų dekla-racijos. Savo straipsnyje "1944 metų Rinki-mų Reikšmė" V. Andrulis lukštena Amerikos pereitų metų istorinius prezidentinius rinkimus. Prisimena ir apie lietuvių pasidarbavi-mą dėl demokratijos laimėjimo. Dr. A. Pe-trika savo straipsnį pavadina "Vitamanija" ir nurodinėja žmonijai besaikį tikėjimą į vitam-inų galybę—kur reikia ir kur nereikia! Lau-kuviškis supažindina skaitytoją su saulės už-

temimais straipsniu "Kaip Įvyksta Saulės Užtemimai," o A. M. Metelionis straipsnyje "Laikas ir Laikrodėlis" paduoda ilgą istoriją to stebėtino ir civilizuoto žmogaus gyvenime nepavaduojamo "draugo." Labai aktualus P. Pakarklio straipsnis "Klaipėdos Krašto Vokietinimas," o L. Jonikas straipsnyje "Lietuvos Liaudies Priešai ir Draugai" gerai apibūdina lietuviškąją politiką.

Grožinės literatūros Kalendoriaus dalį puošia eilėraščiai St. Jasilionio, ("Džiaugsmo Aidai," "Naujųjų Metų Rytas," "Naujos Bangos" "Gyvenimo Kelias"), Zajančausko ("Pirmoji Gegužės"), Salomėjos Nėries ("Lakštingala Negali Nečiulbėti," "Siauskite Vėją!"), Vacio Reimerio ("Atgimimas"), Jono Kaškaicio ("Draugams") ir Liudo Giros ("Senovės Daina"), ir apsakymėliai Petro Cvirkos ("Žiurkės Ola," "Baisi Pasaka"), Jono Marcinkevičiaus ("Ginklo Broliai"), Juozo Baltušio ("Nebėra Ko Rinktis") ir Kosto Puzono ("Puolimas"). Kalendorių redagavo L. Jonikas.

Saliotis.

MŪŠIS DĖL ORIOLO

Sovietų Sąjungoj išleista didelė knyga, 300 puslapių, "V Bojach za Oriol" (Mūšiuose už Oriol). Tai žymių rašytojų kūrinys.

Knygoje aprašoma 1943 metų, liepos ir rugpjūčio mėnesių, žiauriausi mūšiai. Po baisių pralaimėjimų prie Stalingrado ir 1942-1943 metų žiemos, Hitleris ruošėsi prie naujo ofensyvo prieš Sovietų Sąjungą. Naciai sutraukė jėgas prieš Raudonosios Armijos Kursko dalinius, kurie buvo giliai įsidavę į vokiečių liniją. Hitleris ir jo štabas planavo apsupti tas Raudonosios Armijos dalis ir sunaikinti, kad atkeršinus už Stalingradą, o paskui pulti Maskvą. Čia buvo sutraukta nacių svarbiausios jėgos, nauji ginklai "Tigrai"—tankai iki 60 tonų, ginkluoti galingomis kanuolėmis, ir "Ferdinandai"—šarvais pridengtos didelės kanuolės.

Liepos 5 dieną hitlerininkai pradėjo ofensyvą. Hitleris sakė, "tai paskutinis mūšis," kuris, be abejonės, parbloks bolševikus." Raudonoji Armija buvo pasiruošusi. Naciai į dieną darė po 2,500 ir 3,000 lėktuvų išskridimų. Šimtais tankų puolė raudonarmiečius. Apie mūšių didumą galima spręsti iš to, kad į die-

ną hitlerininkai netekdavo po 500 ir daugiau tankų.

Po septynių dienų baisių mūšių ne tik hitlerininkai negalėjo pralaužti Raudonosios Armijos fronto, bet liepos 12 d. Raudonoji Armija perėjo į kontr-ofensyvą, kuris be sustojimo tęsiasi ir dabar.

Prie šių mūšių Raudonoji Armija, vadovystė maršalo Stalino, generolų Vatutino, Rokosovskio, Popovo, Gorbatovo ir kitų, tinkamai buvo pasirėngusi. Į mėnesį laiką, nuo liepos 5 iki rugpjūčio 6 dienos, ne vien sulaužė nacių ofensyvo pastangas, bet atsiėmė Belgorodą, Oriol ir užmušė 120,000 nacių, sunaikino 4,605 tankus, 1,623 kanuoles, 11,000 trokų, 2,492 lėktuvų; o suėmė: 521 tankų, 875 kanuoles, 2,621 kulkosvaidį, 325 ginklų ir reikmenų sandėlius, 12,418 karių ir oficerių.

Knygoje bendrai tas kovas aprašo karo mokyklų specialistas generolas N. A. Talenskis. Specialiai Raudonosios Armijos veiksmus, paėmus Oriol miestą, vadovaujant generolo A. Gorbatovo, aprašė generolas Ivaševskinas.

Fronte dalyvavo toki žymūs rašytojai, kaip A. Serafimovičius, Kost. Fedinas, Vsevolod Ivanov. Jie patiekė klasikinių apibudinių kovų. Kapitonas N. Mazurinas nuosekliai aprašė partizanus, kurie daug padėjo Raudonajai Armijai.

Knyga labai įdomi. Ji savo laiką gal bus išversta į lietuvių kalbą. Minimose mūšiuose dalyvavo ir lietuvių divizija, nors jos kovos minimame veikale nėra paskyrium apibudintos.

D. M. Š.

APSIKRĖTIMŲ PAVOJUS KARO METU

Amerikos vyriausybė ir gydytojai budi prieš apkrečiamųjų ligų pavojų, kurios galėtų būti įgautos laivais bei lėktuvais iš Ram. Vandenyno salų ir įvairių kraštų žemės rutulio kampų. Pirm iškeliaujant iš tokios vietos, laivai ir lėktuvai yra išrūkomai chemikalais, naikinančiais ligų perus.

Tarp bijomųjų apkrečiamųjų ligų iš svetur yra ypač maliarija, dizenterija (kruvinoji), filariasis (liaukų liga), parazitinis kraujo apkrėtimas, miegligė ir odos parazitai.

N.

BKC nurašyta

Kitilofotokopija
LTSR

Lietuvių Darbininkų Susivienijimas susiorganizavo 1930 metais. Šiemet jis mini 15 metų sukaktį ir veda jubiliejinį vajų prirašymui juodaugiausia naujų narių. Jeigu jus ar jūsų šeimos kuris nors nepriguli prie LDS, tai dabar gera proga prisirašyti. Žemiaus paduoti daviniai parodo, kiek naudos LDS nariai iš savo organizacijos turi ir kaip finansiniai LDS stovi:

1944 metais LDS išmokėjo pašalpas dėl 580 sirgusių narių—viso \$28,689.93. Nuo LDS susiorganizavimo išmokėta pašalpomis \$346,683.43.

Pomirtinėmis 1944 m. išmokėta \$36,497.30. Nuo LDS susiorganizavimo pomirtinėmis išmokėta \$280,656.26.

Viso pašalpomis ir pomirtinėmis nuo LDS susiorganizavimo išmokėta \$627,339.69. Tai gausi parama LDS nariams ir jų pašalpgaviams.

Metiniai raportai, pasiųsti apdraudos departmentams vasario 28 dieną, rodo, kad visi LDS fondai yra pilnai geroj padėtyj.

Gruodžio 31, 1944, LDS fondai turėjo po sekamą pinigų sumą: Apdraudos fondas—\$393,900.92; pašalpos—\$143,213.54; nepaprastos pagalbos—\$12,188.58; vaikų skyriaus—\$12,301.74; lėšų ir bedarbių—\$9,667.60; viso kartu \$571,272.38.

Per 1944 metus mūsų Susivienijimo turtas paaugo \$56,445.34.

LDS "solvency"—144.01%; investmenų uždabis—\$2.88%; mirtingumas 96.6%.

Šiemet mūsų Susivienijimas, minėdamas jubiliejinę 15 metų sukaktį nuo susiorganizavimo, finansiniai stovi visa galva aukščiau kitų panašių senesnio amžiaus organizacijų.

Ko svarbiausia jam reikia, tai daugiau naujų narių. Šiais jubiliejiniais metais, todėl, visi įrašinėkite naujus narius.

Šiuo metu galima įsirašyti be įstojimo mokesčio. Norėdami daugiau informacijų, rašykite žemiau paduotu adresu:

Lietuvių Darbininkų Susivienijimas

**419 Lorimer Street
Brooklyn, 6, N. Y.**

